

Sosiaalinen integraatio asunnottomuustyössä työntekijöiden kuvaamana

Anna Aho

Jaana Pihlajaniemi

Pro gradu –tutkielma

Sosiaalityö

Lapin yliopisto

Kevät 2024

Sisällys

1 Johdanto.....	1
2 Asunnottomuus ilmiönä	4
2.1 Asunnottomuus	4
2.2 Asunnottomuuteen vaikuttavat tekijät	6
3 Sosiaalinen integraatio asunnottomuustyön kontekstissa	10
3.1 Sosiaalinen integraatio.....	10
3.2 Sosiaalisen integraation ulottuvuudet.....	13
3.3 Asunnottomuuspolitiikka asunnottomuustyötä ohjaamassa	19
3.4 Asunnottomuustyö sosiaalisen integraation edistäjänä	21
4 Tutkimuksen toteutus.....	27
4.1 Tutkimusaiheen valinta, tutkimustavoite ja -tehtävä	27
4.2 Aineisto	28
4.3 Aineiston analyysimenetelmä	29
4.4 Tutkimuseettiset kysymykset ja tutkijoiden positio	31
5 Sosiaalinen tuki.....	35
5.1 Emotionaalinen tuki.....	35
5.2 Välineellinen tuki	40
5.3 Tiedollinen tuki	43
6 Yhteisön integraatio.....	47
6.1 Ympäröivät yhteisöt	47
6.2 Osallistuminen osana yhteisöä	52
6.3 Yhteisöllisyyden kokemus	57
6.4 Rakenteet yhteisöllisyyden mahdollistajana	61
7 Taloudellinen integraatio	66
7.1 Työtoiminta arjessa.....	66
7.2 Työtoiminta asiakkaan elämäntilannetta edistämässä	69
8 Johtopäätökset	75
9 Pohdinta	81
Lähteet.....	83

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Sosiaalinen integraatio asunnottomuustyössä työntekijöiden kuvaamana

Tekijät: Anna Aho & Jaana Pihlajaniemi

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -tutkielma_x_Sivulaudaturtyö__ Lisensiaatintutkimus__

Sivumäärä: 89

Vuosi: Kevät 2024

Tiivistelmä:

Pro gradu –tutkielman tarkoituksena oli tarkastella sitä, miten asunnottomuustyötä tekevät ammattilaiset pyrkivät työssään edistämään asunnottomuutta kokeneiden sosiaalista integraatiota, ja sitä kautta heidän hyvinvointiaan. Tarkoituksena oli koota yhteen niitä tekijöitä, joilla asunnottomuutta kokeneita voidaan tukea asumisessa ja elämäntilanteen edistämisessä. Tarkastelimme tätä sosiaalisen integraation ulottuvuuksien kautta, joita ovat sosiaalinen tuki, yhteisön integraatio ja taloudellinen integraatio. Kiinnostus aiheen tutkimiseen on lähtenyt tarpeesta ymmärtää, minkälaista tukea asunnottomuutta kokeneille tulisi tarjota kohti pysyvämpää elämäntilanteen muutosta. Tutkimustehtävään haemme vastauksia kahdella tutkimuskysymyksellä. 1. Millä tavoin sosiaalisen integraation ulottuvuudet ilmenevät asunnottomuustyötä tekevien keskusteluissa? 2. Miten asunnottomuustyötä tekevät pyrkivät edistämään sosiaalisen integraation toteutumista työssään?

Tutkimusaineisto koostui valmiista aineistosta Asunnottomuustyö Suomessa -työpajatalenteet 2020–2021, joka sisälsi kymmenen virtuaalisen työpajan litteraattit. Tutkimus on laadullinen tutkimus ja analyysimenetelmänä on käytetty teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä.

Tutkimustulosten mukaan sosiaalinen integraation eri ulottuvuudet ilmenivät hyvin selkeästi asunnottomuustyötä tekevien keskusteluissa ja sitä pyritään edistämään arkisessa työssä monin erilaisin keinoin ja menetelmin. Sosiaalinen tuki käsitti emotionaalisen tuen, välineellisen tuen ja tiedollisen tuen. Yhteisön integraatio sisälsi yhteisöt, yhteisöllisyyden kokemuksen, osallistumisen tärkeyden sekä rakenteiden merkityksen näiden mahdollistajana. Taloudellisessa integraatiossa painottui työtoiminnan merkitys arjessa asiakkaan elämäntilannetta edistävänä tekijänä. Asunnottomuustyössä työntekijöiden pyrkimyksenä on, että asumisen pysyvyyden, yhteisöjen ja yhteisöllisyyden kokemusten sekä mielekkään toiminnan tai matalankynnyksen työtoiminnan myötä asiakkaalla on mahdollisuus toteuttaa itseään. Pyrkimyksenä on, että asiakkaalla on mahdollisuus ensinäkin asettaa, mutta myös tavoittaa itselle tärkeitä päämääriä sekä kokea oma elämänsä merkitykselliseksi.

Avainsanat:

asunnottomuus, asunnottomuustyö, sosiaalinen integraatio, sosiaalinen tuki, yhteisön integraatio, taloudellinen integraatio

1 Johdanto

Asunnottomuus on ilmiö, joka synnyttää kansalaisissa erilaisia tunnereaktioita ja uteliaisuutta. Ihmiset voivat lukea erilaisia kokemustarinoita ja ajatella ilmiön olevan heitä koskematon ja kaukainen asia. Millaisessa tilanteessa oleva ihminen ajautuu asunnottomaksi ja kuinka tällaisessa tilanteessa olevia voi auttaa? Viimeisimmän asunnottomuuskysele ARA:n mukaan Suomessa asunnottomia oli suhteutettuna väkilukuun eniten Turussa. YLE:n tekemässä artikkelissa on haastateltu Varsinais-Suomen hyvinvointialueen palvelualuepäällikkö Sami Salmivirtaa, joka kommentoi tilannetta seuraavasti: *”Asunnottomat ovat asiakasryhmä, jonka puolestapuhujia ei ole ollut riittävästi. Asiakkaat olisivat ansainneet parempia ja laadukkaampia palveluita jo pitkään.”* (Rosvall 2024, YLE artikkeli.)

Asunnottomuudesta näkee kirjoitettavan aika-ajoin artikkeleita eri sanomalehdissä, aikakauslehdissä sekä sosiaalisessa mediassa. Lisäksi ilmiö on vahvasti yhteiskuntaamme koskettava ja se on mukana poliittisissa keskusteluissa ja päätöksenteossa. Asunnottomuuteen kiteytyy ajatus siitä, kuinka yhteiskunta pystyy oikeasti vastaamaan tähän vaativaan ilmiöön.

Kiinnostuksemme asunnottomuusaiheeseen on herännyt työkokemuksemme kautta. Työskentelemme nuorten aikuisten sosiaalipalveluissa, jossa asunnottomuus on osana arkista työtä. Lisäksi olemme molemmat tehneet kandidaatin tutkielman asunnottomuus - teemasta. Asunnottomuus aiheena on huono-osaisuuden ydintä, jossa yhdistyy lähes aina moniongelmaisuus. Usein haasteena on juuri asiakkaan toistuvat ongelmat asumisessa sekä valitettavan usein jossain kohti asiakkaan palaaminen uudelleen asunnottomaksi käytyään läpi useita palveluita. Arkisessa työssämme meitä haastaa jatkuvasti se, kuinka asiakkaan kanssa pystyttäisiin tekemään mahdollisimman laadukasta työtä niin, että työ ja asiakkaan eteneminen kantaisivat. Olemmekin kiinnostuneita siitä, miten asunnottomuutta kokeneita voitaisi tukea niin, että elämäntilanteen muutos olisi kestävä ja pysyvää.

Suomi on sitoutunut useissa kansainvälisissä sopimuksissa toimenpiteisiin asunnottomuuden poistamiseksi ja ehkäisemiseksi. Valtio pyrkii toteuttamaan tätä tehtävää, josta säädetään perustuslaissa (11.6.1999/731) 19 §. Julkisen vallan tehtävänä on edistää jokaisen oikeutta asuntoon sekä tukea asumisen omatoimista järjestämistä. Asunnottomuuden poistaminen ja ennaltaehkäiseminen ovat olleet Suomen hallitusohjelmassa yhtäjaksoisesti koko 2000-luvun (Pitkänen ym. 2019, 9). Nykyisessä Ympäristöministeriön laatimassa hallitusohjelmassa on säilytetty tavoite pitkäaikaisasunnottomuuden kokonaan poistamisesta vuoteen 2027 mennessä (Valtioneuvoston julkaisu 2023, 124).

Asunnottomuus on useasti ensisijainen toimenpiteitä vaativa tekijä. Taustalla on usein kuitenkin lukuisia hoitamattomia asioita, jotka ovat johtaneet asunnottomuuteen. Asunnottomuuden taustalla on tutkimuksissa löydettävissä yhteneväisiä yksilöllisiä- ja rakenteellisia tekijöitä. (Lehtonen & Salonen 2008, 19.) Asunnottomuustyö ja toimenpiteet pyrkivät vaikuttamaan erityisesti pitkäaikaisasunnottomuuden ilmiöön. Tällöin henkilöllä on sosiaalisia- ja terveydellisiä haasteita ja tavanomaiset asumisratkaisut sekä tuki on puutteellista (ARA 2024, 25). Riitta Granfelt ym. (2015, 72) kuvaavat pitkäaikaisasunnottomuutta sosiaalisen syrjäytymisen äärimmäiseksi muodoksi.

Suomessa asunnottomuutta poistavien ja vähentävien toimenpiteiden ja politiikan perustana on toiminut vuodesta 2008 Asunto ensin -malli. Mallin perusajatuksena on turvata asuminen kaikille perusoikeutena. Asunto ensin -mallin yhtenä keskeisenä tavoitteena on edistää sosiaalista integraatiota, jonka taas on nähty toimivan siltana arvostetuksi tulemisen tunteeseen, hyvinvointiin ja terveyteen sekä yhteisöön ja yhteiskuntaan liittymiseen. (Granfelt ym. 2015, 72; Kaakinen 2017, 15; Pleace 2016, 22.)

Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella sitä, miten asunnottomuustyötä tekevät ammattilaiset pyrkivät työssään edistämään asunnottomuutta kokeneiden sosiaalista integraatiota, ja sitä kautta heidän hyvinvointiaan. Tarkoituksena on koota yhteen niitä tekijöitä, joilla asunnottomuutta kokeneita voidaan tukea asumisessa ja elämäntilanteen edistämisessä. Tarkastelemme tätä sosiaalisen integraation ulottuvuuksien kautta. Tässä tutkimuksessa olemme jäsentäneet sosiaalista integraatiota kolmen ulottuvuuden kautta,

joita ovat yhteisön integraatio, sosiaalinen tuki sekä taloudellinen integraatio (Pleace 2016, 22).

Tutkielma alkaa tutkittavan ilmiön eli asunnottomuuden ja asunnottomuuteen vaikuttavien tekijöiden määrittelyllä. Kolmannessa luvussa käsittelemme sosiaalisen integraation ulottuvuuksia sekä sosiaalista integraatiota asunnottomuustyön kontekstissa. Tämän jälkeen tutkielma etenee tutkimuksen toteutus –lukuun, jossa avaamme tutkimuksen metodologisia lähtökohtia, tutkimuksessa käytettyä aineistoa, tutkimusprosessin työvaiheita ja tarkastelemme tutkimuksen eettisyyttä. Tulosluvussa esittelemme tutkimusaineiston tulokset. Tutkielma päättyy johtopäätöksiin ja pohdintaan.

2 Asunnottomuus ilmiönä

2.1 Asunnottomuus

Suomessa vuosittaisesta asunnottomuuskyselystä vastaa asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA. Ympäristöministeriö sekä asumisen rahoittamis- ja kehittämiskeskus ARA jakavat tilastoinneissaan asunnottomuuden neljään eri luokkaan. Asunnottomiksi luetaan ulkona tai ensisuojoissa asuvat, huoltokotityyppisissä asumispalveluyksiköissä, sairaaloissa, laitoksissa tai kuntouttavissa yksiköissä asuvat, majoitusliikkeissä tai asuntoloissa asuvat tai tilapäisesti sukulaisten ja tuttavien luona asunnon puutteen vuoksi majoilevat. (ARA 2024, 26.)

Asunnottomuuden katsotaan olevan pitkäaikaista, kun se on kestänyt vähintään vuoden, tai kun asunnottomuus on ollut toistuvaa viimeisen kolmen vuoden aikana. Pitkäaikaisasunnottomuuden määritelmässä sen sijaan korostuu hoidon ja avun tarve asunnottomuuden keston ollen toissijaista. Pitkäaikaisasunnottomalla tarkoitetaan henkilöä, jolla on sosiaalinen tai terveydellinen ongelma, joka olennaisesti vaikeuttaa asumista. Tällainen ongelma voi olla esimerkiksi mielenterveys-, velka- tai päihdeongelma. Tällöin tavanomaiset asumisratkaisut ovat toimimattomia ja sopivat tukipalvelut ovat puutteellisia. (Mt., 26.)

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen viimeisimmän selvityksen mukaan Suomessa oli vuoden 2023 marraskuussa 3429 yksinelävää asunnotonta, joista pitkäaikaisasunnottomia oli 1018. Asunnottomien kokonaismäärä sekä pitkäaikaisasunnottomuus olivat molemmat laskeneet edellisvuoteen verrattuna. Suomessa asunnottomuus keskittyy suuriin kaupunkeihin, erityisesti pääkaupunkiseudulle. Edellisen vuoden raportissa huolestuttavat lukemat nuorten sekä naisten osuuksista asunnottomista olivat myös molemmat laskeneet. Tuoreen raportin mukaan vuoden 2023 marraskuussa naisten osuus asunnottomista oli 22 prosenttia ja alle 25-vuotiaiden nuorten osuus 15 prosenttia. Noin kaksi kolmasosaa yksinelävistä asunnottomista (62 prosenttia) majoittui tilapäisesti sukulaisten tai tuttavien luona. (Mt., 5, 7, 13, 17.)

Euroopan asunnottomuustoimijoiden kattojärjestö FEANTSA on kehittänyt ETHOS-luokittelun, jonka määritelmä poikkeaa ARA:n määritelmästä. ETHOS-luokittelussa eritellään puutteellisissa asuinolosuhteissa ja asunnottomuusuhan alla eläviä. Se huomioi Suomen mallista poiketen siis myös epätydyttävissä ja epävarmoissa asumisololoissa asumisen osana ilmiötä. Koti jaetaan tilalliseen, lailliseen ja sosiaaliseen alueeseen ja näissä eri osa-alueissa ilmenevät puutteet määrittelevät asunnottomuuden muodon. Näiden osa-alueiden kautta asunnottomuus jaetaan neljään osaan: puutteellisiin asumisolosuhteisiin, asunnottomuusuhan alaisuuteen, asunnottomuuteen ja katuasunnottomuuteen. Asunnottomien henkilöiden olosuhteet näiden osa-alueiden sisällä voivat vaihdella kadulla nukkuvista niihin, jotka asuvat puutteellisissa lainsäädännön mukaan asuinkelvottomissa rakennuksissa. ETHOS-luokittelua hyödynnetään paitsi asunnottomuuden tilastoinnissa myös kehitystyössä sekä poliittisessa päätöksenteossa. (FEANTSA, ETHOS.)

Palvelujenkäyttäjäparadoksi on asunnottomuustutkimuksen keskeinen haaste. Tilastot asunnottomuudesta koskevat lähinnä vain palvelujen käyttäjiä. Huomiotta voi jäädä esimerkiksi, kuinka moni on asunnottomana vuoden aikana ja kuinka pitkiksi asunnottomuusjaksot muodostuvat tilastojen perustuessa yhden viikon tai päivän tilanteeseen. Haastattelututkimukset kohdentuvat palvelussa asioiville henkilöille. Kotiin lähetettävät kyselytutkimukset sen sijaan eivät luonnollisestikaan tavoita henkilöitä, joilla ei ole osoitetta, jolloin tutkimuksista jää puuttumaan yleistettävyyys. (Lehtonen & Salonen 2008, 18.)

Asunnottomuutta lähellä oleva käsite on ”kodittomuus”. Asunnottomuus kiinnittää huomionsa asumisen puitteisiin - sen fyysiseen sekä juridiseen puoleen. Koti sen sijaan voidaan nähdä laajempaa käsitteenä ja se huomioi, tunteeeko ihminen myös olonsa mielekkääksi paikassa, jossa hän viettää aikaansa. Käsite tuo esiin siis myös subjektiivisen puolen. Englanninkielinen ”homelessness” tai ruotsin ”hemlöshet” -käsitteet viittaavat enemmän ”kodittomuus” -termiin. (Mt., 20.)

2.2 Asunnottomuuteen vaikuttavat tekijät

Ihminen voi päätyä asunnottomaksi useiden eri asioiden seurauksena. Asunnoton voi olla yhtä hyvin alkoholiriippuvuudesta kärsivä eläkeläinen tai nuori lukiolainen. (Kaakinen 2017, 15.) Volker Busch-Geertsema, William Edgar, Eoin O’Sullivan ja Nicholas Pleace (2010) ovat kirjoittaneet asunnottomuuspolitiikasta ja asunnottomuudesta Euroopassa. Myös Juho Saari (2015) on käsitellyt huono-osaisuutta koskevassa teoksessaan asunnottomuutta. Ilmiötä voidaan heidän mukaansa selittää rakenteellisilla ja yksilöllisillä syillä. Rakenteellisilla syillä voidaan tarkoittaa asuntomarkkinoita, missä kysyntä ja tarjonta eivät kohta. Lisäksi niillä tarkoitetaan sosiaalisia- ja taloudellisia rakenteita, mitkä viittaavat tavanomaisimmin heikkoon työmarkkinatilanteeseen, köyhyyteen tai riittämättömiin sosiaalipalveluihin. (Busch-Geertsema ym. 2010, 5, 12; Saari 2015, 144.)

Rakenteellisina syrjäyttävinä tekijöinä voidaan nähdä esimerkiksi kohtuuhintaisten asuntojen puute, yksilöllisten haasteiden kanssa kamppailevien henkilöiden kilpailukyvyttömyys normaaleilla vuokra-asuntomarkkinoilla sekä puutteellinen hoito. Henkilöt, jotka eivät ole terveydellisesti niin heikossa kunnossa, että olisivat oikeutettuja laitoshoitoon, mutta jotka tarvitsevat vahvaa hoitoa ja tukea asuakseen itsenäisesti, ovat myös marginaalissa, jolla on riski päätyä asunnottomaksi. (Lehtonen & Salonen 2008, 30.)

Yksilöllisiä asunnottomuuteen johtavia tekijöitä voidaan nähdä käyttäytymisessä tai ominaisuuksissa, jotka vaikeuttavat asumista. Tällaisia yksilöllisiä syitä voivat olla esimerkiksi sosiaalisten taitojen puute, verkostojen olemattomuus sekä haasteet arjenhallinnan taidoissa. Henkilökohtaisena asunnottomuuden riskitekijänä voidaan nähdä myös erilaisissa instituutioissa kuten lastensuojelun palveluissa, psykiatrisissa sairaaloissa tai vankiloissa eläminen jossain elämän vaiheessa. (Busch-Geertsema ym. 2010, 12; Lehtonen & Salonen 2008, 31; Saari 2015, 144.)

Päihde- ja mielenterveysongelmat katsotaan myös yksilöllisiksi tekijöiksi asunnottomuuden synnyssä. Asunnottomuutta koskevissa tutkimuksissa erityisesti päihdeongelmat näyttävät yleisinä. Ongelma näyttäytyy usein päällekkäisenä mielenterveyshaasteista kärsivien ja vankien keskuudessa. Päihdeongelma hoitamattomana on riski asunnon menettämiselle esimerkiksi häiriökäyttäytymisen sekä maksamattomien vuokrien vuoksi.

Vankilasta vapautuvien huumeriippuvaisten kohdalla erityisenä asumista vaarantavana tekijänä on nähty paitsi taloudelliset haasteet, myös sosiaaliset ongelmat sekä lojaliteetti ja riippuvuus rikollista alakulttuuria kohtaan. Samoin kuin hoitamaton päihdeongelma myös hoitamattomat mielenterveyden haasteet voivat johtaa paitsi vuokranmaksuongelmiin myös yleiseen toimintakyvyn heikkenemiseen, arkisten asioiden hoitamattomuuteen, sosiaalisten suhteiden vähyyteen sekä eristäytymiseen. (Busch-Geertsema ym. 2010, 12; Lehtonen & Salonen 2008, 31–33; Saari 2015, 144.)

Sukupolvissa kulkevalla huono-osaisuudella sekä lapsuuden kokemuksilla on katsottu olevan yhteys asunnottomuutta edeltävien yksilöllisten syiden syntyyn. Tällaisia haasteita voivat olla esimerkiksi lapsuudessa ja nuoruudessa kohdatut traumaattisetkin kokemukset kuten päihdeongelmat, taloudelliset haasteet, tukiverkoston puute, arjen taitojen heikkous tai työttömyys. Tällaisten kokemusten on todettu synnyttävän psykososiaalista haavoittuvuutta, jolla on yhteys pitkäaikaisasunnottomuudelle elämän myöhäisemmässä vaiheessa. (Granfelt ym. 2015, 72; Saari 2015, 105.)

Kirsi Nousiainen (2016) on haastattelututkimuksessaan kiinnittänyt huomionsa asumispolkuihin, jotka poikkeavat poluista, joita pidetään tavanomaisina. Tutkimuksessa nousee esille asunnottomuuteen vaikuttavina tekijöinä elämänpoluilta rikkonainen asumishistoria sekä vahvasti traumaattiset kokemukset lapsuudessa. Tutkimuksen mukaan tällaisia yhteneväisyyksiä traumaattisista kokemuksista ovat olleet muun muassa kaltoinkohtelu, vanhempien päihteidenkäyttö sekä yleisesti lapsuudessa kuulumattomuuden tunne sekä huolenpidon puute. (Nousiainen 2016, 165, 170, 173.)

Tutkimustulokset ovat kuitenkin osoittaneet, että asunnottomuus on usein seurausta rakenteellisten tekijöiden sekä yksilöllisten ominaisuuksien vuorovaikutuksesta ja summasta. Yksilöllä voi olla arjen haasteita ja henkilökohtaisia ongelmia, mutta rakenteelliset tekijät luovat ne olosuhteet, jossa asunnottomuutta esiintyy. (Busch-Geertsema ym. 2010, 5, 10–13; Granfelt ym. 2015, 72.) Esimerkkinä mielenterveys- ja päihdeongelmien yhteys asunnottomuuteen ei ole suoraviivainen, vaan tosiasiasa kyse on monimutkaisista syy- ja seuraussuhteista. Hoitamattomana mielenterveys- tai päihdeongelma heikentää niin sanottua normaalia asumista. Kuitenkin asuinkelpoisen ja asianmukaisen asunnon puuttuminen haastaa näistä kuntoutumista. Asunnottomana on

myös vaikea integroitua yhteiskuntaan ja tämä taas lisää syrjäytymistä. Asunnottomuus voidaan siis nähdä niin syynä kuin seurauksenakin. (Lehtonen & Salonen 2008, 19–20.)

Asumisen taidot -hanke toteutettiin Espoossa 2005–2007. Hankkeen kohderyhmänä olivat alle 25-vuotiaat vankilasta vapautuvat, päihde- ja mielenterveysongelmaiset itsenäistyvät nuoret. Hankkeen yhtenä tavoitteena oli tuottaa tietoa asunnottomuuden taustasyistä ja tuen tarpeista tutkimushaastatteluiden avulla. Hankkeen tutkimustuloksissa ilmeni asunnottomuuteen johtavia yhteneväisiä riskejä ja tekijöitä, joiden perusteella on luotu erilaisia asunnottomuuteen liittyviä polkuja. Tutkimus esittelee ”normaali” asumispolkuna vanhempien luona asumisen jälkeen koulutukseen suuntaamisen, tämän jälkeen työelämään menon ja sen jälkeen oman asunnon ja perheen perustamisen. Polkuajattelu asumisen suhteen on nyky-yhteiskunnassa abstrakti asia. Ihmiset usein kouluttautuvat useisiin ammatteihin, mutta ammattitutkinto itsessään ei takaa kuitenkaan varmaa työpaikkaa. Elämä ei kulje lineaarisesti ja vaihtelee hyvin paljon yksilöiden välillä. Tällainen ideaaliajatusmalli elämästä tuo kuitenkin selkeästi esille erilaisia asunnottomuuteen liittyviä yhteneväisyyksiä. Mallin mukaan asunnottomuus käsitteellistetäänkin epäonnistumisiksi eri siirtymävaiheissa. (Lehtonen & Salonen 2008, 13, 103–104.)

Tutkimuksen mukaan asumisen ongelmilla myöhemmällä iällä on selkeä yhteys vanhempien kanssa asumisen aikaisiin haasteisiin. Tällaisia lapsuudenajan tekijöitä ovat selkeimmin lapsen tai nuoren sijoitus kodin ulkopuolelle lastensuojelullisena toimenpiteenä. Tällaisissa tilanteissa keskeisimpänä tekijänä voidaan erottaa vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmat. Lisäksi lapsella tai nuorella voi itselläänkin ilmetä kyseisiä haasteita. Kriittisiä kohtia ja siirtymiä ovat selkeästi siirtyminen toisen asteen tutkintoon – koulutus on valtaosalla asunnottomista jäänyt kesken. Koulutuksen puutteen vuoksi myös työllistyminen ja tätä kautta vuokran maksaminen hankaloituu. Koulutuksen puute ja tätä kautta työttömyys johtavat usein tukiriippuvuuteen, nuorten kohdalla usein toimeentulotuella elämiseen, jos työmarkkinatukeen ei ole oikeutta. Tukien varassa elämisellä sen sijaan on yhteys taloudellisiin haasteisiin ja velkaantumiseen. Tutkimuksessa erottuu yhteneväisenä tekijänä myös asunnottomien perheettömyys sekä läheisverkoston puute. (Mt., 104–105.)

Yhtenä asumispolun katkaisevana tekijänä voidaan tutkimuksen mukaan erottaa sairastuminen. Erityisesti psyykkiset sairaudet sekä päihdeongelmat voivat aiheuttaa asumisen haasteita. Päihdehoitolaitos ja psykiatrinen sairaala voivat ratkaista asumisongelmaa hetkeksi ja näiden jaksojen jälkeen kuntouttava asuminen voi olla seuraava askel kohti itsenäistä asumista. Kaikkein hankalin tilanne näyttäytyy henkilöillä, joilla on vakava psyykinen ongelma sekä päihdeongelma. Hoitopaikkojen sekä kuntouttavan asumisen paikat ovat näille henkilöille vaikeasti löydettävissä. Tutkimus erottelee kolme kriittistä siirtymää, joihin viranomaisten tuella olisi mahdollista vaikuttaa. Tällaisia siirtymiä ovat siirtyminen vanhempien luota omaan asuntoon, siirtyminen koulutukseen ja sitä kautta työelämään sekä laitosmaisesta asumisesta omaan asuntoon muuttaminen. (Mt., 106–108.)

3 Sosiaalinen integraatio asunnottomuustyön kontekstissa

3.1 Sosiaalinen integraatio

Sosiaalista integraatiota käsitteenä ei ole helppo määritellä. Eri tutkijoiden esiin tuomat sosiaalisen integraation määritelmät eroavat toisistaan niin painotuksiltaan kuin sisällöiltään riippuen mistä viitekehyksestä asiaa tarkastellaan. Tutkijoiden näkemyksiä yhdistää kuitenkin ajatus siitä, että sosiaalisen integraation voidaan nähdä olevan yksiselitteisen kiinteän käsitteen sijaan joukko toisiinsa liittyviä asioita (ks. Moberg 2015; Thulien, Gastaldon, Hwangn & McCay 2018).

Sosiaalisen integraation määrittelemisessä on selkeintä lähteä liikkeelle integraation määrittelemisestä sekä sen rakentumisesta. Integraatiolla tarkoitetaan kahden osa-alueen yhdistämistä niin, että niistä muodostuu uusi kokonaisuus. Olennaista on, että uudessa kokonaisuudessa yhdistetyt osat eivät erotu toisistaan. Integraation ollessa tarkoituksellista voidaan olettaa, että uusi kokonaisuus on parempi erillisiin osiin nähden. (Moberg 2015.)

Sosiaalista integraatiota koulumaailmassa tutkineet Sakari Moberg & Hannu Savolainen (2015) ovat erottaneet integraation tavoittelemisessa erilaisia tasoja käsitteellisen sekaannuksen välttämiseksi. Näitä ovat *fyysinen, toiminnallinen, sosiaalinen sekä yhteiskunnallinen integraatio*. Mobergin jakoa mukaillen ymmärrämme integraation eri tasot asunnottomuuden kontekstissa seuraavalla tavalla. Ihmisten asuminen omassa asunnossa tavanomaisessa asumisympäristössä (*fyysinen integraatio*) on perustaso, minkä lisäksi onnistunut integraatio edellyttää riittäviä tukitoimia itsenäisen asumisen mahdollistumiseen tukea tarvitseville (*toiminnallinen integraatio*). Se edellyttää myös kaikkien yksilöiden hyväksymistä, kehittymistä ja myönteisten sosiaalisten suhteiden, yhteisöllisyyden ja osallisuuden syntymistä (*sosiaalinen integraatio*). Onnistunut integraatio luo myös pohjaa ihmisten tasa-arvolle kaikille yhteisessä yhteisössä (*yhteiskunnallinen integraatio*). (Mt.) Näin ollen integraation tavoittelemisen voidaan nähdä prosessinomaisena, jossa eri tasojen toteutuminen edellyttää alempien tasojen toteutumista edellä mainitussa järjestyksessä.

Sosiaalisen integraation vaikutus ihmisen terveyteen sekä hyvinvointiin on selkeä. Ranskalainen sosiologi Emile Durkheim on yksi merkittävä sosiaalisen integraation käsitteen taustalla vaikuttava tutkija. Hän on tuonut käsitteen sosiologian tutkimuskentille 1800-luvun lopulla tutkien sosiaalisen integraation sekä yksilön yhteenkuuluvuuden merkitystä kuolleisuuteen. Durkheimin tutkimuksen mukaan ihmisten tekemien itsemurhien syy liittyy suurimmaksi osaksi yhteisöjen tai ryhmien sosiaalisen integraation puuttumiseen tai sen alhaiseen tasoon. Myös Lisa F. Berkman, Thomas Glass, Ian Brissette ja Theresa E. Seeman ovat tarkastelleet Durkheimin tutkimukseen pohjautuen sosiaalisen integraation vaikutuksia fyysiseen sekä psyykkiseen terveyteen ja löytäneet syy-yhteyksiä. (Berkman, Glass, Brissette & Seeman 2000, 843–844, 853.)

Sosiaaliseen integraatioon liittyvissä tutkimuksissa ja kirjallisuudessa tarkastellaan sosiaalista integraatiota, sen tasoja ja saavuttamista sekä niiden yhteyttä terveyteen ja hyvinvointiin sekä sosiaaliseen hyvinvointiin. Tiivistetysti hyvinvoinnin osa-alueisiin voidaan katsoa kuuluvan käytössä olevat resurssit, terveyttä ja hyvinvointia edistävä ympäristö eli hyvät elinolot, mahdollisuudet itsensä toteuttamiseen, sosiaalinen eheys yhteisöissä sekä ihmisten vaikuttamis- ja osallistumismahdollisuudet. (Kananoja & Karjalainen 2016, 157.) Hyvinvointiteoriastaan tunnettu sosiologi Erik Allardt (1976) on kiteyttänyt nämä hyvinvoinnin osa-alueet ihmisen kolmeen tarpeeseen: elintasaan (*having*), yhteisyyssuhteisiin (*loving*) sekä itsensä toteuttamiseen (*being*) (mt., 37–38).

Hyvä ympäristö voidaan jäsentää fyysiseen, taloudelliseen ja sosiaaliseen ympäristöön. Fyysisellä ympäristöllä tarkoitetaan esimerkiksi hyviä yhdyskuntarakenteita ja asumisen sekä liikkumisen esteettömyyttä. Taloudellisella ympäristöllä taas mahdollisuutta ansiotyön kautta riittävään toimeentuloon tai sen puuttuessa mahdollisuutta välttämättömään sosiaaliturvaan. Hyvä sosiaalinen ympäristö antaa mahdollisuuksia työhön tai toimintaan osallistumiseen. Se huomioi myös toimintakyvyn rajoitukset ja luo esteettömiä mahdollisuuksia yhteisön ja yhteiskunnan toiminnassa mukanaoloon yhdenvertaisesti. (Kananoja & Karjalainen 2016, 158–160.) Thulien ym. (2018, 91) mukaan sosiaalisella integraatiolla tavoitellaankin kykyä saavuttaa tasapaino hyvinvoinnissa ja terveydessä erilaiset rakenteelliset tekijät huomioon ottaen.

Sosiaalisen hyvinvoinnin tarkastelussa voidaan lähteä liikkeelle ihmisen biologisista perustarpeista. Laumaeläimenä liittyminen toisiin ja yhteenkuuluvuus on ihmisille elintärkeää. Sosiaalisilla suhteilla on merkittäviä vaikutuksia yksilön psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen ja hyvinvointiin koko elämän ajan. Mikäli elämän alussa esimerkiksi perheen keskeiset, läheiset ihmissuhteet eivät tarjoa arvostusta ja turvaa, voi se johtaa alemmuudentunteeseen, omien mahdollisuuksien ja kykyjen epäilyyn sekä vaikeuksiin turvallisten sosiaalisten suhteiden muodostamisessa myöhemmissä elämänvaiheissa. Erityisesti kriisitilanteissa omaan, merkittävään ryhmään kuulumisen tunne on ihmisen toimintakyvyn ja hyvinvoinnin kannalta ratkaisevaa. Yksilön tasolta tarkasteltuna sosiaalinen hyvinvointi rakentuu liittymisen kokemuksesta ja siitä, että ihminen kokee olevansa merkityksellinen. Yhteisön tasolta tarkasteltaessa sosiaalinen hyvinvointi rakentuu kiinnittymisenä yhteisöihin, luottamuksellisuutena, sosiaalisuutena ja kollegiaalisuutena yhteisön jäsenten välillä. (Fadjukoff ym. 2022, 328, 330.)

Asunnottomuustyön kontekstissa sosiaalisen integraation tärkeys tulee näkyville esimerkiksi erilaisissa matalan kynnyksen kohtaamispaikoissa. Henrietta Grönlund ja Joni Hokkanen (2023) ovat tutkineet työntekijöiden näkökulmasta koronapandemian vaikutuksia matalan kynnyksen kohtaamispaikkojen sulkeuduttua tai toiminnan rajauduttua merkittävästi. Kohtaamispaikat tarjoavat usein haavoittuvassa asemassa oleville ihmisille mahdollisuuksia niiden tarjoamiin palveluihin sekä mahdollistavat ihmisten kohtaamisen ja yhteisöllisyyden. Kohtaamispaikat voivat tarjota esimerkiksi konkreettista ruoka-apua, peseytymismahdollisuuksia, palveluneuvontaa, tietokoneen käytön mahdollisuutta sekä keskusteluapua. Matala kynnyksen kohtaamispaikoissa tarkoittaa myös usein, ettei kävijöiltä edellytetä päihdeettömyyttä. (Grönlund & Hokkanen 2023, 74–75.)

Kohtaamispaikkojen yhteydessä puhutaan usein sosiaalisesta kanssakäymisestä ja sen myötä syntyvästä yhteisöllisestä työstä. Toiminnassa nähdään yhteiskuntaan kiinnittymisen elementti vähentäen yksilön yksinäisyyttä ja lisäten osallisuutta sekä toimijuutta. Työntekijät kuvaavat asiakkaiden jääneen paitsi toiminnasta, joita olivat kohtaamisen sekä sille varatun paikan lisäksi mahdollisuus vapaaehtoistoimintaan, työtoimintaan tai jatkoloputus työllistymistä ja opintoja edistäen. Matalankynnyksen paikat koetaan tärkeiksi kohtaamispaikoiksi, joissa voi viettää aikaa ja missä on muitakin esimerkiksi päihde- ja

mielenterveyshaasteiden kanssa eläviä ihmisiä. Lisäksi arkisten asioiden hoitaminen, mielekäs tekeminen ja arjen rutiinit koetaan merkittävinä tekijöinä arjessa. (Mt., 87, 90.)

3.2 Sosiaalisen integraation ulottuvuudet

Nicholas Pleace on merkittävä asunnottomuuteen keskittynyt tutkija ja kirjailija, joka on tehnyt osaltaan Asunto ensin -mallia tunnetuksi. Pleace (2016, 22) kuvaa sosiaalista integraatiota yhdeksi Asunto ensin -mallin tavoitteeksi. Sosiaalisen integraation hän jakaa kolmeen päätekijään, jotka olemme valinneet tarkastelun kohteeksi tutkimuksessamme. Pleacen mukaan sosiaalinen integraatio rakentuu sosiaalisesta tuesta, yhteisön integraatiosta sekä taloudellisesta integraatiosta.

Yksi sosiaalisen integraation ulottuvuuksista on *sosiaalinen tuki*. Beulah Compton & Burt Galaway & Barry Cournoyer (2005, 259) jakavat sosiaalisen tuen neljään luokkaan. Tuen muotoja ovat heidän mukaansa tiedollinen tuki, emotionaalinen tuki, välineellinen tuki sekä yhteisön tuki. Tiedollinen tuki on kaikki ne tiedot ja taidot, joiden avulla ihmistä yritetään auttaa selviytymään ja ymmärtämään haastavassa elämäntilanteensa. Tähän sisältyy esimerkiksi yksilölle erilaisista mahdollisuuksista ja vaihtoehdoista kertominen. Emotionaalinen tuki on heidän mukaansa tunnetta siitä, että ihminen uskaltaa turvallisesti ilmaista tunteitaan. Välineellinen tuki koostuu erilaisista hyödykkeistä, rahasta ja palveluista. Yhteisön tuki on sitä, että yksilö voisi kokea kuuluvansa johonkin ja tätä kautta kokee arvokkuuden tunnetta.

Shelley E. Taylor (2011, 189–190) on määritellyt sosiaalisen tuen hyvin samankaltaisella jaottelulla. Hänen mukaansa sosiaalinen tuki on jaoteltavissa kolmeen osa-alueeseen, joita ovat emotionaalinen, tiedollinen sekä välineellinen (aineellinen) tuki. Tarkastelemme tutkimuksessamme sosiaalista tukea tämän jaottelun mukaan, sillä näemme Comptonin ym. (2005) jaotteluun kuuluvan yhteisön tuen osaksi yhteisön integraatiota, jota käsittelemme luvussa myöhemmin. Emotionaalisella tuella yksilöä pyritään vakuuttamaan siitä, että hän on arvokas. Lisäksi siihen sisältyy empaattisuuden ja lämmön tarjoaminen toiselle ihmiselle. Tiedollinen tuki ymmärretään tilanteena, jossa toista ihmistä tuetaan

ymmärtämään esimerkiksi haastavaa ja stressaavaa tilannetta paremmin. Tämä voi olla esimerkiksi selviytymiskeinojen ja resurssien selvittämistä. Aineellinen tuki on tiedollista tukea konkreettisempaa – se voi sisältää esimerkiksi taloudellista apua ja erilaisia palveluja.

Sosiaalinen tuki sisältää siis pyrkimyksen siitä, että ihminen voi kokea olevansa arvostettu, mutta se on myös käytännöllistä ja välineellistä tukea kuten palveluita, muita hyödykkeitä tai rahaa. (Pleace 2016, 22, 45). Sosiaalista tukea edistävät keinot pyrkivät edistämään ihmisen kokemusta kuulua osaksi yhteiskuntaa monessa suhteessa. Ihmisen selviytymistavat ja selviytyminen esimerkiksi kriisitilanteista voivat korreloida sosiaalisen tuen saatavuuden kanssa. Varmuus siitä, että ihminen saa tarvitsemaansa tukea on merkityksellistä. Tiedossa ja olemassa oleva sosiaalinen tuki voi vaikuttaa ihmisen kykyyn ottaa haastavia tilanteita vastaan tai niihin suhtautumiseen. Ympäriällä olevat sosiaaliset suhteet toimivat apuna selviytymisessä. (Cohen ym. 2000, 3.) Sosiaaliseen tukeen kuuluu myös erilaisia haasteita. Tällainen voi olla esimerkiksi tilanne, jossa tuen saaja kokee saamansa tuen kontrollointina. Sosiaalisen tuen muoto voidaan myös valita väärin – ihmiselle voidaan tarjota esimerkiksi aineellista tukea, vaikka hän todellisuudessa kaipaisi emotionaalista tukea. (Taylor 2011, 195.)

Toinen sosiaalisen integraation osa-alueista on *yhteisön integraatio* (Pleace 2016, 45). Yhteisön integraation liittyvät tekijät ovat muuttuneet ajansaatossa yhteiskunnan muuttuessa. Entisajassa ihmiset kasvoivat usein valmiissa yhteisöissä ja asuinpaikat pysyivät pääosin pysyvinä koko elämän ajan, joissa eri yhteisöt toimivat. Kyläyhteisöissä ihmiset pitivät huolta toisistaan ja tekivät asioita yhteisten päämäärien eteen. Entisajan yhteisöllisyydessä on kuitenkin paljon sellaista, jota emme nykyään pidä hyväksyttävänä. Esimerkiksi tasa-arvoa, oikeudenmukaisuutta ja kuulluksi tulemistä ei pidetty yhteisöissä niin tärkeänä. Yhteisöllisyys oli sen jäsenille kuitenkin useimmiten hyvä. (Raina 2012, 14, 25, 209.)

Yhteisöllisyyden muodostuminen ja ylläpitäminen eivät perustu enää perinteisiin. Nykyään yhteisöllisyyden pohjalla ovat yhteiskunnalliset isot muutokset sekä samalla murroksessa olevat arvot. Tämän ajan haasteena on, että yhteisöllisyyden tuottamien hyötyjen sijasta yksilöllisten tarpeiden täyttäminen menee usein edelle. Elämisen turva tulee pääosin

yhteiskunnan taholta, eivätkä yhteisöt toimi enää jäsentensä suojaverkkona. Niin sanotut luonnolliset syyt kuulua tuttuun yhteisöön eivät ole enää niin tavallisia. (Mt., 21, 209.)

Yhteisö ja yhteisöllisyys liittyvät keskeisesti yhteisön integraatioon. Yhteisöä voidaan määritellä monilla eri tavoin, laajemmin tai kapeammin kiinnittyen erilaisiin yhteiskunnallisen elämän puoliin. Amitai Etzioni (2000) määrittelee yhteisön olevan yksilöistä koostuva ryhmä, jossa on risteäviä ja toisiaan vahvistavia suhteita. Saman määritelmän mukaan yhteisö sitoutuu yhteisesti jaettuihin normeihin, arvoihin, historiaan ja merkityksiin. Yleisimmillään määriteltynä yhteisön käsitteellä viitataan ihmisten väliseen yhteyteen, suhteisiin, vuorovaikutuksen tapaan tai siihen, mikä on pienryhmille yhteistä (Aro 2011, 246–247).

Yksilöt voivat kuulua samanaikaisesti eri yhteisöihin ja jäsenyys yhteisöissä voi olla satunnaistakin. Yhteisön voivat olla jatkuvasti liikkeessä ja muuntuvia tai näkymättömiä. Sosiaalista tukea tarjoavat yhteisöt kuten erilaiset vertaisryhmät ovat yksi esimerkki tällaisista yhteisöistä. Sosiaalityön näkökulmasta merkityksellisiä ovat myös sellaiset yhteisöt, jotka rakentuvat yhteisöllisestä hoivasta ja kasvatuksesta kuten erilaiset tuetun asumisen ja palveluasumisen muodot tai nuorisokodit. (Kananoja & Karjalainen 2016, 165–166.) Ihminen voi kuulua yhteisöön, vaikka ei toimisi siinä aktiivisesti. Yhteisöön kuulumisen erottaa kuitenkin yhteisöön kuulumattomat ja yhteisöllisyyden kokemus voi vahvistua, jos jokin uhkaa sitä. (Raina 2012, 11.) Sosiaalisia suhteita luovat ja ylläpitävät eheät yhteisöt ovat osa hyvinvoinnin rakentumista, mikä taas puhuu yhteisöllisyyden tärkeydestä. Yhteisöjä ja niihin kuulumista pidetään kulmakivinä hyvälle elämälle. (Kananoja & Karjalainen 2016, 165.)

Yhteisöllisyys on yhteisöä laajempi käsite. Yhteisöllisyyden perusta on liittymisessä ja sillä tarkoitetaan yksilön yhteenkuuluvuuden kokemusta yhteisössä. (Raina 2012, 11.) Yhteenkuuluvuuden tunteen kokemus liittyy yhteisöllisen sosiaalisen siteen muodostumiseen, jossa emotionaalinen kokemus yhteisöön kuulumisesta on tärkeää. Pelkkä yhteenkuuluvuuden tai samansuuntainen tunne ei kuitenkaan riitä eri osapuolien välisen siteen muodostumiseen. Toisin sanoen yhteiset olosuhteet ja tilanteet, samanlaiset ominaisuudet tai yhteneväinen käyttäytyminen eivät itsessään tarkoita sosiaalisen siteen muodostumista. Yhteisöllinen sosiaalinen side rakentuu toimijoiden välille vain silloin, kun

yhteenkuuluvuuden tunteen myötä syntyy toimintaa, jonka aikana he orientoituvat vastavuoroisesti toisiinsa. (Aro 2011, 40.)

Taylor Harris, Genevieve Dunton, Benjamin Henwood, Harmony Rhoades, Eric Rice ja Suzanne Wenzel (2019) kuvaavat sosiaalisen integraation keskittyvän sosiaaliseen osallistumiseen, jolla tarkoitetaan yksilön osallistumista vuorovaikutukseen normatiivisissa yhteyksissä (mt., 610). Corey Lee M. Keyes (1998) syventää määrittelyä tarkoittaen sosiaalisella integraatiolla ihmisen kuuluvuuden tunnetta yhteiskuntaan ja yhteisöön niiden merkityksellisenä osana. Sosiaalisella integraatiolla voidaan tästä näkökulmasta tarkoittaa sitä, missä määrin ihmiset kokevat kuuluvansa yhteiskuntaan ja yhteisöihin sekä sitä, missä määrin he kokevat yhteistä niiden ihmisten kanssa, jotka muodostavat heidän todellisuutensa. Sosiaalinen integraatio voidaan nähdä sosiaalisen hyvinvoinnin ulottuvuutena ja ikään kuin indikaattorina, jonka avulla on mahdollista arvioida ihmisen yhteiskunta- ja yhteisösuhteen laatua. (Keyes 1998, 122.)

Toimivassa yhteisöllisyydessä ihmisillä on mahdollisuus osallistua toimintaan. Osallistumisen lisäksi heillä on myös aito kokemus osallisuudesta. (Raina 2012, 210.) Osallisuuden kokemus on vuorovaikutussuhteessa osallistumiseen. Osallisuuden kokemus voi siis olla syytä sekä seurausta osallistumisesta. Matala osallisuuden kokemus voi esimerkiksi heikentää yksilön osallistumista. (Osallisuuden edistäjän opas 2023, 29.)

Osallisuus on laaja ja moniulotteinen käsite. Siinä voidaan kuitenkin nähdä eri tasoja: osallisuus omaan elämään, osallisuus lähipiirissä, palveluissa, elinympäristössä ja yhteiskunnassa sekä paikallinen osallisuus. Paikallisessa osallisuudessa yksilö voi liittyä arvokkuutta ja merkityksellisyyttä tuoviin vuorovaikutussuhteisiin. (Isola ym. 2017, 23.) Yksilön kokiessa itsensä osalliseksi, hän tuntee toimintaympäristönsä ja elämänsä hallittavaksi ja ennakoitavaksi. Lisäksi yksilö kokee kuuluvansa joukkoon ja kykenee osallistumaan esimerkiksi itselleen mieleisiin tapahtumiin ja tekemisiin. (Isola & Leemann 2021, 381.)

Yhteisöllisyys voidaan nähdä myös kehinä, missä ydinyhteisömme muodostavat ne yhteisöt, joissa toimimme suurimman osan elämästämme ja joihin sitoudumme voimakkaasti, kuten useimmilla perheyhteisö. Seuraavalla kehällä ovat ne yhteisöt, joiden kanssa muun elämän sujumiseksi teemme yhteistyötä tai verkostoidumme. (Raina 2012, 212.) Yhteisöllisyys ei

rakennu pelkästään kulttuurisissa rakenteissa tai institutionaalisissa tiloissa kuten perhe- ja sukulaisuussuhteissa tai luokka-asemissa, vaan voi asunnottomuustyön kontekstissa olla esimerkiksi sosiaalista tukea tarjoavien yhteisöjen synnyttämää. (Kananoja & Karjalainen 2016, 166). Mitä kauempana niin sanotusta ydinyhteisöstämme olemme, sen vaativammaksi yhteisöllisyyden tehtävä muuttuu. Tällaiset yhteisöt voivat olla niin sanottuja keinotekoisia yhteisöjä, joille ominaista on, että yksilöt eivät tunne toisiaan, vaan esimerkiksi jokin palvelu ohjaa yhteisön syntymistä. (Raina 2012, 26, 29.)

Yhteisön integraatio ei ole yksiselitteinen tai yhdellä selkeällä teoriolla selitettävissä. Tässä tutkimuksessa ymmärrämme, että asunnottomuustyön kontekstissa on olennaista avata, millaisissa yhteisöissä ja yhteiskunnassa asunnottomuutta kokevat ihmiset toimivat. Asunnottomat eivät toimi usein enää ydinyhteisöissään, vaan yhteisö on niin sanotusti keinotekoisesti rakennettu palvelun tuottama yhteisö. Tutkijoiden näkemyksiä yhdistää se, että yhteisöllisyyden katsotaan sisältävän kokemuksellisuuden ja tavoiteltavassa yhteisössä ihmisellä on mahdollisuus osallistua myös sen toimintaan. Yhteisöllisyyden rakentaminen ei ole kuitenkaan yksiselitteistä ja sen mahdollistamiseksi rakenteet ovat suuressa roolissa. (Aro 2011, 40; Keyes 1998, 122; Raina 2012, 11, 107, 210.)

Kolmas sosiaalisen integraation osa-alueista on *taloudellinen integraatio*. Taloudellisella integraatiolla voidaan tarkoittaa palkkatyötä, mutta myös muuta epävirallisempaa toimintaa, koulutusta tai työskentelyä. (Pleace 2016, 22.) Asunnottomuustyön kontekstissa taloudellisen integraation kohdalla on usein kysymys matalan kynnyksen työtoiminnasta. Matalan kynnyksen työtoiminta on usein osana yksikön toimintaa, jonka tavoitteet voivat olla asumisen tukeen, kuntoutukseen ja hoitoon liittyviä. Toiminnalla pyritään lisäämään yksilön arjen hallintaa ja toimintakykyä ja se tarjoaa esimerkiksi päihteiden käytölle vaihtoehtoja tekemistä. Työtoiminta antaa myös väylän ja mahdollisuuden jatkoluille opintojen ja työllistymisen edistämiseksi. (Schneider ym. 2019, 10, 14, 16.)

Strukturoitu toiminta arjessa lisää paitsi yksilön tarkoituksenmukaisuutta myös merkityksen löytämistä elämässä. Merkityksen tunteminen lisää taas arvostuksen sekä kuulumisen tunnetta, jotka osaltaan lisäävät myös tunnetta yhteiskuntaan kuulumisesta. (Pleace 2016, 22, 45.) Päivi Mäntyneva ja Heikki Hiilamo (2018, 18) mainitsevatkin palkkatyön olleen

suomalaisessa yhteiskunnassa kautta aikain yksi perinteisistä tavoista yhteiskuntaan integroitumisessa.

Amir Paz-Fuchs (2008) nostaa esiin eri tutkijoiden lausahduksia työn merkitykseen liittyen: “paras puolustus sosiaalista syrjäytymistä vastaan on työn löytäminen”, “työvoiman kautta tapahtuvan osallisuuden tulisi pysyä jokaisen syrjäytymisen vastaisen taistelun kulmakivenä” sekä “työn saaminen on välttämätön edellytys niin sanotulle sosiaaliselle ihmisarvolle”. Lausahdukset tukevat niin sanottua työ ensin –filosofiaa, joka kuvaa työn tärkeyttä sosiaalista syrjäytymistä vastaan. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että pelkkä työelämään osallistuminen olisi sosiaalisen integraation riittävä tai välttämätön vaatimus. Työnteon merkitys sosiaaliseen osallisuuteen tai syrjäytymiseen riippuu merkittävästi myös tarjotun työn mielekkyydestä ja laadusta. (Mt., 808–809.)

Jenna Syrjälä (2022, 140) on tutkimuksessaan haastatellut tilapäisessä asumispalvelussa majoittuvia tarkoituksenaan tuoda esille niitä tekijöitä, jotka vahvistavat asunnottomien tunnetta kuulumisesta. Tutkimuksen mukaan toiminnan ja tekemisen kautta rakennetulla kuulumisella on suuri merkitys yksilölle. Mahdollisuuksien tarjoaminen esimerkiksi ryhmätoimintaan tai päivittäiseen työtoimintaan osoittautuu tärkeänä. Työtoiminta pyritään järjestämään joustavasti yksilöiden oman motivaation ja toimintakyvyn mukaisesti. (Mt.,151.)

Työtoimintaan osallistumisen katsotaan vaikuttavan positiivisesti esimerkiksi vuorokausirytmiiin. Työtoiminta ja työtehtävät mahdollistavat paitsi mielekkään tekemisen, myös onnistumisten kautta identiteetin myönteisen kasvun. Tekemisen kautta yksilön usko omiin voimavaroihin ja kykyihin luo edellytyksiä toimintakyvyn parantumiselle sekä osallisuuteen myös toiminnan ulkopuolella yhteiskunnassa. (Mt., 151.)

Toiminnan avulla pyritään jonkinlaiseen muutokseen yksilön elämässä. Työskentelyssä pyritään myös siihen, ettei muutosta huonompaan suuntaan tapahtuisi, jolloin työskentelyssä voidaan nähdä myös ennaltaehkäisevä näkökulma. Toiminnan avulla on mahdollisuus vahvistaa yksilön subjektiivutta sekä toimijuutta yhteisöissä ja laajemmin yhteiskunnassa. Yksilöä voidaan tukea suunnitelmallisen, tavoitteellisen ja vastuullisen toiminnan vahvistamiseen sosiaalisten taitojen tasolla. Arkitaidoissa toiminnalla voidaan vaikuttaa myönteisesti riippuvuuksien hallintaan, organisaatiokyvyn paranemiseen sekä

koulutus- ja työskentelyvalmiuksien edistämiseen. Yhteisötaitojen tasolla myönteisiä vaikutuksia voi olla esimerkiksi osallistumiskynnykseen sekä sopeutumiskykyyn. Lisäksi toiminnan avulla voidaan lisätä tulevaisuusorientoitumista sekä edellytyksiä huolehtia omasta toimeentulosta. (Raivio 2018, 114.)

3.3 Asunnottomuuspolitiikka asunnottomuustyötä ohjaamassa

Nykyaikana länsimaisissa yhteiskunnissa asunnottomuus on tunnustettu yhteiskunnalliseksi ongelmaksi, johon on puututtava ja joka on ratkaistava (Juhila ym. 2022, 497). Asunnottomuuden poistamiseksi ja vähentämiseksi Suomea sitovat eri kansainväliset sopimukset. Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 25. artiklassa (Universal declaration of human rights 1948) Yhdistyneiden Kansakuntien jäsenvaltiot ovat sitoutuneet yleisohjeeseen, jossa jokaisella on oikeus asuntoon. Lisäksi taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (6/1976) sekä Euroopan sosiaalinen peruskirja (44/1991) velvoittavat viranomaisia turvaamaan ihmiselle riittävän asumisen tason.

Vuonna 2021 Suomi on sitoutunut asunnottomuuden poistamiseen tavoitteeseen vuoteen 2030 mennessä allekirjoittamalla Lissabonin julistuksen. Julistuksessa EU:n Komissio, Euroopan Parlamentti, jäsenvaltiot sekä kansalaisyhteiskunnan edustajat perustivat Euroopan laajuisen yhteistyöelimen asunnottomuuden poistamiseksi (the European Platform on Combatting Homelessness). (Euroopan komissio 2021.)

Valtio pyrkii toteuttamaan näitä sitoumuksia, joista säädetään perustuslaissa (11.6.1999/731) 19 §. Lain (19.1§) mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon. Lisäksi jokaiselle tulee turvata riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut (19.3§). Julkisen vallan tehtävänä on myös edistää jokaisen oikeutta asuntoon sekä tukea asumisen omatoimista järjestämistä (19,4§).

Laki sosiaalihuoltolain muuttamisesta (790/2022) määrittelee hyvinvointialueen tehtäviä. Laissa määritellään muun muassa tilapäisen-, tuetun-, sekä yhteisöllisen asumisen järjestämisestä sekä ympärivuorokautisesta palveluasumisesta (21§). Laissa tuetulla asumisella (21.a §) tarkoitetaan itsenäistä asumista, jota tuetaan sosiaaliohjauksella. Tuettua asumista tulee järjestää henkilölle, joka erityisestä syystä tarvitsee hyvinvointialueen apua tai tukea itsenäiseen asumiseen tai itsenäiseen asumiseen siirtymisessä.

Laissa asunto-olojen kehittämistä (919/1985) säädetään, että kunnan on huolehdittava asunto-olojen kehittämistä niin, että toimenpiteet suunnataan erityisesti asunnottomien ja puutteellisesti asuvien asumisolojen parantamiseen. Lisäksi erityisryhmien asunto-olojen parantamista koskevassa laissa (1281/2004) määritellään, että tavoitteena on lisätä erityisryhmiin kuuluvien asumistarpeisiin soveltuvien ja asumiskustannuksiltaan kohtuullisten vuokra-asuntojen tarjontaa heidän asunto-olojen parantamiseksi.

Kansainvälisiin sitoumuksiin sekä lakiin perustuen asunnottomuuden poistaminen ja ennaltaehkäiseminen ovat olleet Suomen hallitusohjelmassa yhtäjaksoisesti koko 2000-luvun (Pitkänen ym. 2019, 9). Sanna Marinin hallituksen tavoitteena oli asunnottomuuden puolittaminen vuoteen 2023 ja kokonaan poistaminen vuoteen 2027 mennessä. Asunnottomuuden puolittamistavoite ei täysin toteutunut, mutta Suomi on kuitenkin onnistunut kääntämään sen laskuun. (Valtioneuvosto 2023, selvitys.) Nykyisessä Petteri Orpon hallitusohjelmassa on säilytetty tavoite pitkäaikaisasunnottomuuden kokonaan poistamisesta vuoteen 2027 mennessä. Hallitusohjelman tavoitteena on lisätä kohtuuhintaista ja valtion tukemaa asuntokantaa. Lisäksi tavoitteisiin on kirjattu kuntien, hyvinvointialueiden ja valtion välisestä yhteistyöstä toimivien käytänteiden jakamiseksi sekä panostaminen ennaltaehkäisevään työhön asunnottomuuden torjumiseksi. Asunnottomuuden ehkäisemiseksi hallitusohjelmaan on kirjattu panostaminen asumis-, talous- ja velkaneuvontaan sekä päihde- ja mielenterveyspalveluiden saatavuuteen. (Valtioneuvoston julkaisu 2023, 124.)

Pitkäaikaisasunnottomuuden poistamiseen tehtävässä työssä tarvitaan yksilöiden ja perheiden tukemisen lisäksi jatkuvaa rakenteellista eriarvoisuutta sekä syrjäytymisen vastaista politiikkaa. Asunnottomuuden vastainen työ onkin noussut erityisesti

Pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa politiikan tavoitteeksi, ja siitä on Suomessa tullut yhteiskunnallisesti tärkeä ja julkilausuttu tavoite. Hallituksen pitkäaikainen sitoutuminen, rahoitus ja ohjaus erottavat Suomen muista Euroopan maista asunnottomuuslukuja tarkastellessa. Suomessa asunnottomuuden vähentymistä voidaan selittää rakenteellisista tekijöistä muun muassa vuokra-asuntojen tarjonnalla. Lisäksi valtakunnallisilla ohjelmilla on tehty pitkäjänteisesti työtä ennaltaehkäisevässä toiminnassa, erityisesti asumisneuvontaan panostamisessa, sekä yleisesti asunnottomien palvelujen kehittämiseksi. Suomen hyvät tulokset kertovat pitkäjänteisestä työstä, mutta myös siitä, että Suomessa asunnottomuus ei ole niin suuri sosiaalinen ongelma verrattuna esimerkiksi muihin OECD-maihin. (Granfelt ym. 2015, 73; Juhila ym. 2022, 497, 502, 508; Kaakinen 2023, 5, 6, 16.)

3.4 Asunnottomuustyö sosiaalisen integraation edistäjänä

Asunnottomuuden ennaltaehkäisemiseen on Suomessa alettu panostaa viimeisen kymmenen vuoden aikana ja on todettu, että eri ammattialojen välisellä yhteistyöllä on parhaimmat edellytykset sille (Kaakinen 2017, 15). Suomessa asunnottomuuden ehkäisy tapahtuu ensisijaisesti asumissosiaalityönä sisältäen erilaisia asumisneuvonnan palveluja. Monet kaupungit tarjoavat yhteistyössä järjestöjen kanssa matalan kynnyksen asunnottomuuteen tähtäävää toimintaa ja palveluja. Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn näkökulmasta eri toimijoiden kuten asumisneuvojen, kunnan sosiaalityöntekijöiden ja velkaneuvonnan yhteistyö on ensisijasta ja toimiva yhteistyö on näkynyt esimerkiksi häätömäärien vähenemisenä. Asunnottomuuden ehkäisy on kohdennettu erityisesti haavoittuvassa asemassa oleville asiakasryhmille, kuten nuorille asunnottomuusriskissä oleville, psykiatrisesta hoidosta kotiutuville ja vankilasta vapautuville. Asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn tähtäävässä työssä pyritään torjumaan syrjäytymistä, ja keskeistä siinä on tuen saatavuus sekä jatkuvuus palvelusta toiseen siirtyessä. (Pleace ym. 2015, 43.)

Suomessa asunnottomuutta poistavien ja vähentävien toimenpiteiden ja politiikan perustana on Asunto ensin –periaate, jota voidaan kutsua poliittiseksi menestykseksi sen vähäisen vastustelun vuoksi (Juhila ym. 2022, 505). Asunto ensin-malli on kehitetty

Yhdysvalloissa 1990-luvulla. Malli on ollut Pohjois-Amerikassa, Euroopassa ja Suomessa asunnottomuustyön keskeisin lähestymistapa jo yli kymmenen vuotta. Asunto ensin -periaate on hyväksytty Suomen hallitusohjelmassa vuodesta 2008 alkaen. Asunto ensin -mallin tavoitteena on vähentää ja poistaa asunnottomuutta ja sen perusajatuksena on turvata asuminen kaikille perusoikeutena. (Granfelt ym. 2015, 72; Karppinen 2018, 8.)

Asunto ensin -mallin mukaan asuminen nähdään kaiken perustana, jotta muiden asioiden hoitaminen ja elämän rakentaminen voisi olla mahdollista. Malli haastaa ajattelutavan, jonka mukaan asiakas tulisi kuntouttaa ”asuttamiskelpoiseksi” ennen asunnon tarjoamista. Tämä edellyttää, että ihmiselle mahdollistetaan hänen tarvitsemansa palvelut asunnon ohella. Lisäksi malli on haastanut päihdehoidon asumispalvelut huomioimaan haittoja vähentävän näkökulman paremmin. Suomessa malli on tuonut muutoksia asunnottomien oikeuksiin ja vastuisiin, mutta lisäksi myös haastanut työorientaatioissa, ajattelutavoissa sekä miettimään työn eettisiä perusteita. (Karppinen 2018, 8, 30.)

Nicholas Pleace on eurooppalainen tutkija, joka on jaotellut Asunto ensin -mallin kolmeen eri päälinjaan. Ensimmäinen on ”Pathways to Housing (PHF)”, jollaisena mallia on alun perin toteutettu New Yorkissa. (Pleace & Bretherton 2013, 8.) Alkuperäisen mallin mukaan asumisvaihtoehtona on ollut hajasijoitettu asuminen. Tämä tarkoittaa sitä, että asunnottomalle osoitetaan asunto niin sanotusta tavallisesta taloyhtiöstä. Ajatuksena on, että pitkäaikaisasunnon olisi yksi muiden asukkaiden joukossa ja saisi mahdollisuuden liittyä asuinalueeseen ja sitä kautta yhteiskuntaan. Tällä pyritään myös estämään asiakkaan leimautumista tai sosiaalisten ongelmien kasautumista vain tietyille alueille. Suomessa hajasijoitettu asuminen tarkoittaa kolmannen sektorin, Y-säätiön tai kunnan järjestämää vuokra-asuntoa, jonne asiakas saa enimmillään jopa päivittäisiä tukipalveluja. Asumisen tuki voi olla yksilöllisten tekijöiden ja tarpeiden mukaan esimerkiksi tukea arjen hallintaa, talousasioihin, naapurit huomioivaa asumisen taitojen opettelua, eri palveluihin tai virastoasioihin ohjautumista ja esimerkiksi kotoa pois lähtemistä. (Granfelt ym. 2015, 74–75.)

Toinen Asunto ensin -mallin päälinjoista on ”Housing First Light (HFL)”, jossa asunnottomien asunnot keskittyvät hajautettuun asumiseen ja asumiseen liittyy vain kevyttä tukea. Kolmas päälinjoista on ”Communal Housing First (CHF)”, jossa on asunnottomille keskitettyjä

asumisyksiköitä kuten Suomessa (Pleace & Bretherton 2013, 8.) Suomessa Asunto ensin -mallia lähdettiin toteuttamaan siten, että yhteismajoitukseen perustuvat kodittomien asuntolat muutettiin kerrostaloiksi, joissa jokaisella oli oma vuokra-asuntonsa. Kansainvälisesti Suomen toimintatapa on saanut kritiikkiä, koska asumismuoto voi leimata asiakkaita ja sosiaalinen integraatio ympäröivään yhteiskuntaan voi olla hankalampaa. Asumisyksiköiden vahvuuksina voidaan kuitenkin nähdä asiakkaiden mahdollisuus löytää itselleen uusia ihmissuhteita asuinympäristöstään ja löytää mielekästä tekemistä arkeensa. (Granfelt ym. 2015, 76–77.) Pleacen keskeinen ajatus on, että olennaista ei ole se, mikä on niin sanottua oikeaa Asunto ensin -periaatetta, vaan tärkeämpää on nähdä malli laajempaan käsitteenä ja palvelufilosofiana (Pleace & Bretherton 2013, 8).

Suomessa asunnottomuustyön muutokselle merkityksellisin sysäys on ollut ”neljän viisaan työryhmän” Nimi ovesa -raportti vuodelta 2007. Raportti on keskittynyt pitkäaikaisasunnottomuuden poistamiseen ja sitä on perusteltu eettisillä, yhteiskuntataloudellisilla ja oikeudellisilla näkökulmilla. Asunto ensin -periaate esiintyi ensimmäisen kerran tässä raportissa. (Asunto ensin 2.0, 2020, 5.) Vaikka asunnottomuus on ilmiönä muuttunut ajansaatossa, on ydinajatus asunnottomuuden poistamisesta säilynyt tästä raportista nykyhetkeen. Nimi ovesa raportissa (2007) asunnottomuuden poistamista kuvataan kaikille kuuluvana ihmisarvona, jossa jokaisella on oikeus tulla kohdelluksi arvokkaaksi. Ihmisarvolle tärkeänä nähdään, että jokaisella on paikka, johon kuuluu, jossa on ja elää. Asunto on olennaisimmista elämän perusedellytyksistä sille, että ihminen kokee kuuluvansa tasavertaisesti ihmisyyhteisöön. Yhteisöajattelussa sekä ihmisarvossa yhteenkuuluvuuden tunne sekä velvollisuus huolehtia niistä ihmisistä, jotka eivät itse siihen kykene on olennaista. (Nimi ovesa 2007, 9–10.)

Asunto ensin -periaatetta vakiinnutettiin Suomessa asunnottomuustyöhön pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmien PAAVO 1 ja PAAVO 2 aikana vuosina 2008–2015. Tällöin pääpaino oli pitkäaikaisasunnottomille vakituisten vuokrasopimusten luomisessa ja asuntoloita korvattiin tuettuun vuokra-asumiseen perustuvilla asumisyksiköillä. PAAVO-ohjelmien jälkeen vuosina 2016–2019 puolestaan toimi AUNE-toimenpideohjelma, jonka tavoitteena oli keskittyä asunnottomuuden sekä sen uusiutumisen ennaltaehkäisyyn. Ennaltaehkäisevällä työotteella pyrittiin tavoittamaan ja

kohtaamaan asunnottomien tai asuntonsa vaarassa menettäviä palvelujärjestelmässä. (Granfelt ym. 2015, 74; Juhila ym. 2022, 503; Pitkänen ym. 2019, 11–12.)

Tutkimustulosten mukaan Suomessa sekä Yhdysvalloissa ja Euroopassakin Asunto ensin-mallin asukkaista 80–90 prosenttia on pystynyt säilyttämään asuntonsa (Pleace 2016, 20). Mallin toimivuus pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämiseen on siis kiistaton. Se ei kuitenkaan ratkaise eriarvoisuutta, köyhyyttä ja asuntopoliittisia vääristymiä, jotka ylläpitävät osaltaan asunnottomuuden ilmiötä. (Granfelt ym. 2015, 79.)

Vaikka Suomi on onnistunut asunnottomuuden kääntämisen laskuun, työ on jatkuvan arvioinnin ja kehityksen kohteena. Asunto ensin -mallin toteutuksessa on nähtävissä eroja isojen ja pienempien kaupunkien sekä palveluntarjoajien välillä. Asunnottomia myös luokitellaan edelleen asumisvalmiuksiensa mukaisesti palvelujärjestelmissä. Vaikka linjat ovat julkilausuttu politiikassa - työkulttuurit, asiakkaiden omat odotukset sekä työntekijöiden ammatillinen identiteetti voivat seurata perässä hitaammin. (Juhila ym. 2022, 509.) Edellä mainittujen lisäksi kehitystarvetta luovat asunnottomuuden luonteen sekä kohderyhmän muutokset ajansaatossa. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelman käynnistyttyä vuonna 2008 kohderyhmä painottui pääasiallisesti asuntoloihin ja ulkona asuviin moniongelmaisiiin henkilöihin, joilla alkoholi oli pääasiallisesti käytetty päihde. Nykyhetkeä tarkasteltaessa asunnottomuuden kovan ytimen muodostavat keski-ikästään huomattavasti nuoremmat, vakavasti syrjäytyneet huume- ja moniongelmaiset henkilöt, jotka ovat jääneet palvelujärjestelmän marginaaliin. Jalkautuvan ja etsivän työn merkitys palveluiden ja marginaalissa olevien asunnottomien tavoittamiseksi ovat korostuneet. (Kaakinen 2023, 6, 14.)

Lukuisten kansainvälisten tutkimusten perusteella työ asunnottomuuden ehkäisemiseksi ja poistamiseksi on todettu taloudellisesti perusteltuna investointina. Kansainvälisten tutkimusten kanssa samansuuntaisia tuloksia on antanut myös laajin Suomessa tehty asunnottomuuden poistamisen kustannusvaikuttavuusarviointi, joka on toteutettu vuonna 2011. Tutkimuksen mukaan (mt., 87) 2008 vuodesta alkaen Suomessa sovellettu Asunto ensin-malli näyttäytyy niin sanottua ”porrasmallia” edullisemmalla. Kustannusten säästöt näyttäytyvät erityisesti laitos- ja sairaanhoidon kustannuksissa, joita on saavutettu asiakkaiden ohjauksen ja tuen kautta. Tutkimuksen mukaan minimiarviona voidaan pitää,

että yhden asunnottoman henkilön asumisen ja tuen järjestämisellä yhteiskunta säästää vähintään 15 000 euroa vuodessa. (Ympäristöministeriö 2011.)

Suomalaisessa asunnottomuustyön mallissa Asunto ensin -periaate nähdään kykenevänä reagoimaan ja kehittymään asunnottomuuden muutokseen. Asunnottomuuden neljättä ohjelmaa kutsutaan nimellä Asunto ensin 2.0. Vuonna 2019 asiantuntijoista ja käytännön työntekijöistä muodostettiin Tampereen yliopiston tutkijoiden koostama muutoslaboratoriotyöskentelyryhmä. Työryhmän toimesta on tehty Asunto ensin -mallin muutosehdotusraportti ”Asunto ensin 2.0 – tehdään yhdessä jokaiselle mahdollisuus” asunnottomuustyön pohjaksi 2020-luvun Suomessa. (Asunto ensin 2.0, 2020, 6; Juhila ym. 2022, 503.)

Asunto ensin 2.0-julkaisussa (2020, 11–13) avataan sitä, kuinka nykyiset asumispalvelut ja asuntotarjonta eivät vastaa vaativimpien asiakkaiden tarpeisiin. Tällä tarkoitetaan asiakkaita, joilla on yhtäaikaisia tuen tarpeita kuten hoitamaton mielenterveyden ongelma, päihteiden liikkakäyttöä sekä väkivaltaista käyttäytymistä. Useilla heistä elämäntapaan liittyy myös rikollisuutta. Lisäksi tällä kohderyhmällä asunnottomuus on usein toistuvaa ja asutettavina heidät koetaan vaikeana ja erityistä tukea tarvitsevinä. Työryhmän konkreettina ehdotuksina on muun muassa, että jokaisessa kunnassa tulisi olla asumistarpeet tunnistava asiakas- ja palveluohjaus, josta prosessi alkaisi. Prosessin aikana tulisi laatia asumissuunnitelma, johon sisältyy palvelulupaus. Lisäksi päihdehuollon asumispalvelut tulisi toteuttaa vuokrasopimusperustaisesti ja asiakkaalle tulisi järjestää tukitarpeen muuttuessa asuminen uuteen asumismuotoon katkeamattomasti.

Korostaessaan sosiaalisen integraation tärkeyttä Asunto ensin -malli ottaa huomioon kuntoutumisen kannalta tärkeät tarpeet, joita ovat vakituinen asunto ja hoidon saatavuus. Sen lisäksi tärkeitä perusarvoja ovat valinnan ja hallinnan mahdollisuudet. Asunto ensin -malli luo mahdollisuuksia yhteiskuntaan integroitumiseen puitteissa, joissa painotetaan toipumista, mutta myös valinnan mahdollisuuksia. Asunto ensin -palvelu sosiaalista integraatiota edistäessään ei tarkoita sitä, että jonkun tulisi käyttäytyä tietyllä tavalla. Keneltäkään ei odoteta kurssille tai yhteisötilaisuuteen osallistumista, eikä kenenkään tarvitse joutua keskustelemaan naapureidensa kanssa, jos halua ei näihin ole. Myös toisessa

tavallisessa kodissa asuvalla tavallisella kansalaisella on valinnan mahdollisuuksia näissä asioissa, niin myös Asunto ensin –mallin mukaisesti asuvalla. (Pleace 2016, 96.)

4 Tutkimuksen toteutus

4.1 Tutkimusaiheen valinta, tutkimustavoite ja -tehtävä

Tutkimuksemme on lähtökohdiltaan kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Laadullisessa tutkimuksessa tarkasteltavaa ilmiötä pyritään ymmärtämään tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden näkökulmasta. Tällöin ollaan siis kiinnostuneita ajatuksista, tunteista, kokemuksista ja merkityksistä, joita ihmiset antavat tutkimuksen kohteena olevalle ilmiölle tai asialle. (Puusa & Juuti 2020.) Laadullisella tutkimuksella ei siis pyritä tilastollisiin yleistyksiin, vaan halutaan ymmärtää, kuvata tai antaa tulkinta jostain tietystä asiasta tai ilmiöstä (Eskola & Suoranta 1998, 61).

Tutkijoina meitä ohjasi aiheen valinnassa aikaisemmat asunnottomuusaiheiset työmme kandidaatintutkielmissa sekä työskentelymme sosiaalihuollossa, jossa ilmiö on vahvasti esillä. Arkisessa työssä asunnottomuus ja yleisesti haasteet asumisessa ovat keskeisimpiä ilmiöitä, joiden parissa työskentelemme. Työskennellessämme pohdimme säännöllisesti, kuinka auttaa asunnottomia niin, että työ olisi eteenpäin vievää, kestävä ja pysyvää.

Asunnottomuuteen vaikuttavia tekijöitä on useita ja ne yleensä ketjuuntuvat useisiin toisiinsa vaikeisiin ilmiöihin. Kandidaatintutkielmaa tehdessämme huomasimme, että ilmiötä lähestytään tutkimuksissa ja kirjallisuudessa usein ongelmalähtöisesti keskittyen juuri moniongelmaisuuksiin sekä siihen, kuinka ilmiöön on vaikeaa löytää ratkaisuja. Asunnottomuustyötä tehdään eri toimijoista käsin, kaikilla kuitenkin sama päämäärä ja tavoite auttaa sekä tukea asunnottomia ja ehkäistä asunnottomuuden uusiutumista. Pyrimme sosiaalisen integraation näkökulmasta antamaan myönteisen ja työtä edistävän näkemyksen asunnottomuustyöhön käsiteltäessä kuitenkin hyvinkin ongelmallista ilmiötä.

Tutkimustehtävänäme on tarkastella sitä, miten sosiaalista integraatiota edistetään asunnottomuustyössä. Tutkimustehtävään haemme vastauksia seuraavilla tutkimuskysymyksillä:

1. *Millä tavoin sosiaalisen integraation ulottuvuudet ilmenevät asunnottomuustyötä tekevien keskusteluissa?*

2. Miten asunnottomuustyötä tekevät pyrkivät edistämään sosiaalisen integraation toteutumista työssään?

Tutkimuksemme tavoitteena on tarkastella sitä, miten asunnottomuustyötä tekevät ammattilaiset pyrkivät työssään edistämään asunnottomuutta kokeneiden sosiaalista integraatiota, ja sitä kautta heidän hyvinvointiaan. Tarkoituksena on koota yhteen niitä tekijöitä, joilla asunnottomuutta kokeneita voidaan tukea asumisessa ja elämäntilanteen edistämisessä. Tarkastelemme tätä sosiaalisen integraation ulottuvuuksien: sosiaalinen tuki, yhteisön integraatio ja taloudellinen integraatio kautta.

4.2 Aineisto

Tutkielman aineistona käytämme *Yhteinen ammatillinen toimijuus Suomen Asunto Ensin -työssä* -hankkeen (2019–2021, hankenumero 190404) toteuttamien työpajasarjojen litteraatteja. Hankkeen toteutti Tampereen yliopiston kasvatuksen ja kulttuurin tiedekunta yhteistyössä Työsuojelurahaston, Y-Säätiön sekä Tampereen kaupungin kanssa, ja sen tavoitteena oli tarkastella yhteistä ammatillista toimijuutta. (Tampereen yliopisto 2022.)

Tutkielmassa käyttämämme aineisto *Asunnottomuustyö Suomessa - työpajatallenteet 2020–2021* on saatavilla yhteiskuntatieteellisessä Tietoarkistossa Ailassa. Aineisto koostuu kymmenen virtuaalisen työpajan litteraateista, joissa tutkijaryhmä alustaa keskustelua yhdessä asunnottomuustyön ammattilaisten kanssa. Aineiston aiheena on asunnottomuustyö ja sen sisältämien haasteiden kohtaaminen Suomessa. Työpajat ovat jakaantuneet viiteen eri teemaan, joissa aiheina ovat työskenteleminen haastavissa ja väkivaltaisissa asiakastilanteissa, liikkuvan moniammatillisen tuen järjestäminen asiakkaille, matalan kynnyksen työtoiminta, yhteisön rakentaminen asumisyksiköissä ja niiden ympäristöissä sekä eteenpäin suuntautuvien asumispolkujen rakentaminen yhdessä asiakkaan ja muiden toimijoiden kanssa. Työpajatyöskentelyt on toteutettu Zoom-alustalla. Työpajat toteutettiin syksyllä 2020 sekä keväällä 2021, ja teemat työpajoissa olivat samat viisi molemmilla työpajasarjoilla.

Aineisto on kerätty työpajatyöskentelyissä, jossa asunnottomuustyön ammattilaiset ovat keskustelleet ryhmässä annetuista aiheista. Keskusteluun osallistuneet asunnottomuustyön ammattilaiset ovat niin järjestötyöntekijöitä, palveluntuottajia kuin kunnallisen aikuissosiaalityön ammattilaisia. Aineistonkeruumenetelmänä ryhmäkeskustelulla tarkoitetaan tilaisuutta, jossa joukko vapaaehtoisia keskustelee tietyistä aiheista vapaamuotoisesti, mutta fokusoidusti. Siinä ryhmän vetäjän tehtävänä on saada osallistujat vuorovaikutukseen ja keskustelemaan toistensa kanssa annetusta aiheesta. Ryhmäkeskustelun perustuessa osallistujien väliseen vuorovaikutukseen, se on saanut osakseen kritiikkiä siitä, että keskustelu muokkautuu tietynlaiseksi vuorovaikutukseen vaikuttavien tekijöiden mukaisesti. Esimerkiksi pelon, häpeän tai vuorovaikutussuhteiden on arveltu vaikuttavan keskustelun etenemiseen. Ryhmässä tapahtuvaa sosiaalista vuorovaikutusta ei ole kuitenkaan syytä nähdä ongelmana, vaan pikemminkin erityispiirteenä. Vuorovaikutuksen luonne voi olla osa tutkittavaa ilmiötä ja kuvastaa sitä. Ryhmäkeskustelu voi esimerkiksi ehdollistaa sitä, kuka käsillä olevista aiheista puhuu ja miten niistä puhutaan. (Valtonen & Viitanen 2020.)

4.3 Aineiston analyysimenetelmä

Analyysimenetelmänä käytämme teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, joka on soveltuva käytettäväksi kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Sisällönanalyysillä tutkittavasta ilmiöstä pyritään saamaan kuvaus yleisessä ja tiivistetyssä muodossa. Kerätty aineisto saadaan järjestetyksi kuitenkin vain johtopäätösten tuottamista varten, mistä sisällönanalyysi on saanutkin kritiikkiä osakseen. Sisällönanalyysillä toteutettu tutkimus voidaan nähdä jääneen keskeneräiseksi, jos tutkimuksen tuloksena on vain järjestetty aineisto, eikä tutkija ole kyennyt tekemään tutkimuksen kannalta mielekkäitä ja tarpeellisia johtopäätöksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103, 117.) Tähän pyrimme kiinnittämään erityisesti huomiota tutkimuksen analyysiä tehtäessä.

Teoriaohjaavaan analyysiin sisältyy teoreettisia kytkentöjä teorian toimiessa analyysin apuna. Analyysitavoiltaan se etenee aineistolähtöisen analyysimenetelmän kanssa samalla tavalla eli aineiston ehdoilla. Näissä kahdessa erottavana tekijänä on kuitenkin se, että teoriaohjaavassa menetelmässä empiirinen aineisto liitetään analyysin edetessä, abstrahointivaiheessa jo olemassa oleviin teoreettisiin käsitteisiin. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä tuloksiin tuodaan siis ilmiöstä jo valmiit ja tiedetyt käsitteet. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että analyysivaiheessa alaluokat muodostetaan aineistolähtöisesti, mutta ylemmät luokat muodostuvat teoreettisista käsitteistä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 109, 133.) Tutkielmassamme ohjaava teoria on sosiaalinen integraatio, ja pääluokat muodostuvat sosiaalisen integraation ulottuvuuksista, joita ovat sosiaalinen tuki, yhteisön integraatio sekä taloudellinen integraatio.

Aineisto on teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä pääosassa. Analyysin avulla hajanaisesta aineistosta pyritään muodostamaan ytimekäs kokonaisuus, joka on muodoltaan selkeästi ymmärrettävä. Analyysi on monivaiheinen prosessi, jonka aikana aineistosta eritellään erilaisia elementtejä ja sisältöjä sekä nimetään löydöksiä. Teoria kulkee taustalla analyysia ohjaavana. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 133.) Seuraavaksi käymme läpi analyysiprosessimme etenemistä.

Tutkimusasetelma vaikuttaa olennaisesti aineiston valintaan ja tutkimuksessamme aineiston valintaa ohjasi se, että aineistossa asunnottomuustyötä tuli tarkastella työntekijöiden sekä ammattilaisten näkökulmasta (Eskola & Suoranta 1998, 65). Tutustuessamme aineistoon, havaitsimme työpajalitteraattien käsittävän asunnottomuustyötä tekevien työntekijöiden kuvauksia siitä, miten he pyrkivät omalla toiminnallaan ja palveluiden avulla edistämään asunnottomuutta kokeneiden elämäntilanteita. Näin ollen aineiston valitseminen tutkimukseemme oli perusteltua, sillä sen tuotti oikeanlaista tietoa tutkimustehtävämme huomioon ottaen sekä aineiston avulla oli mahdollisuus löytää vastauksia tutkimuskysymyksiimme.

Koska käytimme tutkielmassa valmista aineistoa, oli aineistonkeruu ja litterointi jo tehty tarttuessamme siihen. Tutustuimme tarkoin aineistoon lukemalla systemaattisesti aineistoa useita kertoja läpi sekä yksin että yhdessä. Pohdimme mahdollisuutta rajata aineistoa keskittyen vain tiettyihin työpajoihin, mutta aineistoa läpikäydessä havaitsimme jokaisen

työpajan tuottavan tutkimuksemme kannalta tärkeää sisältöä. Aineiston rajaaminen ei siis ollut mahdollista tai perusteltua.

Seuraavaksi etsimme aineistosta tutkimustehtävää kuvaavat alkuperäiset ilmaukset alleviivaten samaa kuvaavat ilmaisut samanvärisillä kynillä. Aineiston lähennellessä 300 sivua, sen läpikäynti oli hidasta ja haastavaa. Valtava aineistomäärä vaati tarkkaa fokuointia niihin ilmauksiin, jotka ovat tutkimuksemme kannalta keskeisiä ja kiinnostavia. Tämän jälkeen *pelkistimme* eli *redusoimme* alkuperäiset ilmaukset ja listasimme ne eri konseptille karsien aineistosta tutkimukselle epäolennaisen pois. *Ryhmittelimme* eli *klutseroimme* aineistoa etsien samankaltaisuuksia kuvaavia pelkistettyjä ilmauksia ja laittaen ilmaukset omiin ryhmiinsä. Tämän jälkeen nimesimme ryhmät niiden sisältöä kuvaavalla tavalla ja näin muodostimme alaluokat. Alaluokkia yhdistelemällä muodostimme yläluokkia. Tämän jälkeen sijoitimme yläluokat pääluokkiin, joiden teoreettiset käsitteet olimme muodostaneet jo valmiiksi tuotetusta tiedosta, teoreettisesta viitekehuksesta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123–125.)

4.4 Tutkimuseettiset kysymykset ja tutkijoiden positio

Olemme noudattaneet tutkimuksessa Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) ohjeita (2019, 7) hyvästä tieteellisestä käytöstä. Hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti tutkimus noudattaa luotettavuutta, arvostusta, rehellisyyttä ja vastuunkantoa. Lisäksi tutkimuksemme on Suomessa kaikkia tieteenaloja ohjaavien yleisten eettisten periaatteiden mukainen. Yleisiin ohjeisiin kuuluvat tutkittavien itsemääräämisoikeuden ja ihmisarvon kunnioittaminen. Tähän kuuluu myös ymmärrys siitä, että perustuslain (1999/731, 6–23 §) mukaiset oikeudet kuuluvat kaikille, sisältäen esimerkiksi oikeuden elämään, henkilökohtaiseen vapauteen sekä yksityisyyden suojaan. Yleisiin ohjeisiin kuuluu lisäksi aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön kunnioittaminen sekä periaatteen siitä, että tutkimuksesta ei tule koitua haittaa tai vahinkoa mukana oleville ihmisille, tutkimuskohteille tai yhteisöille.

Eettiset kysymykset nousevat esille tutkimuksen suorittamisen eri vaiheissa alkaen suunnittelemisesta, menetelmien valintaan, aineiston kokoamiseen, analysointiin ja julkaisemiseen (Pietarinen & Launis 2002, 46). Tutkimuksen tekoprosessin vaiheena on tärkeää, että alun ideapaperista edeten tutkimussuunnitelmaan, työ on laadukkaasti ja huolellisesti tehty (Tuomi & Sarajärvi 2018, 149). Hyviin tieteellisiin käytäntöihin kuuluen olemme noudattaneet oikeita viittauskäytänteitä muut tutkijat huomioiden. Lisäksi olemme noudattaneet huolellisuutta ja tarkkuutta tulosten esittelyssä ja arvioinnissa. (Pietarinen 2002, 66; Tuomi & Sarajärvi 2018, 150–151.)

Tutkimuseettiseen pohdintaan kuuluu myös merkittävästi se, miten tutkimusaihe on valittu ja miksi tutkimukseen on ryhdytty. Nämä tulevat esille tutkimuksen tarkoitusta ja tehtävää muodostaessa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 153; Rolin 2002, 94.) Asunnottomuuden tutkiminen on jo itsessään eettinen valinta. Asunnottomuustutkimus on kantaaottavaa ja se paljastaa yhteiskunnallisia epäoikeudenmukaisuuksia ja epäkohtia. Asunnottomuutta käsiteltäessä on kyse perustuvanlaatuisista ihmisoikeuksista. (Kaakinen 2013, 22.)

Moraali ja eettisyys liittyvät läheisesti toisiinsa ja usein niitä käytetäänkin päällekkäin ymmärtäen samoja asioita (Pietarinen & Launis 2002, 42). Tutkittaessa haastavassa elämäntilanteessa ja haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten tilanteita sensitiivisyyteen pyrkiminen on tärkeää. Tutkimuksen kohteena olevaan ilmiön käsitteellistämiseen liittyy usein moraalisia valintoja. Esimerkiksi asunnottomuutta ja asunnottomuustyötä tutkiessa tutkija joutuu pohtimaan miten nämä tulisi käsitteellistää. Tähän olemme pyrkineet välttelemällä leimaavia käsitteitä ja toiseutta tuottavaa puhetta. Tietoisuusparadigman mukaisesti tärkeänä ohjenuorana on ottaa huomioon asunnottomien oma toimijuus sekä vastustaa toiseutta tuottavaa puhetta. Asunnottomien ihmisryhmästä puhuttaessa on olennaista, ettei stigmoja tai olemassa olevia kategorisointeja vahvisteta. (Bützow & Yliruka 2016, 22; Rolin 2002, 94.)

Tutkimuksen laatu sisältyy myös tutkimuksen eettisyyteen. Perustehtävänä on luotettavan informaation tuottaminen. (Pietarinen 2002, 59.) Tutkimuksen luotettavuuteen liittyvät merkittävästi aineiston keruu sekä tiedonantajien valikoituminen, heidän määränsä ja taustansa. Lisäksi siihen vaikuttaa valittu analyysimenetelmä sekä tuloksista raportointi. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 163.)

Ihmisoikeudet muodostavat tutkimuksen eettiset perusteet. Tämä tarkoittaa, että tutkijan on tuotava tutkimukseen osallistujille esille tavoitteet, menetelmät ja mahdolliset riskit. Lisäksi tutkittavien suojaan kuuluvat vapaaehtoinen suostumus tutkimukseen. Tutkijan on myös varmistettava, että osallistuja tietää varmasti, mistä tutkimuksessa on kyse. Osallistujien hyvinvointi ja oikeudet tulee turvata. Tutkimustietojen tulee olla luottamuksellisia, joka tarkoittaa sitä, että niitä ei tule käyttää kuin luvattuun tarkoitukseen ja niitä ei tule luovuttaa ulkopuolisille. Lisäksi osallistujien nimettömyys tulee turvata. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 155–156.)

Olemme käyttäneet valmista aineistoa, joten emme ole itse voineet vaikuttaa kaikkiin tutkimuksen vaiheisiin. Työpajojen alussa osallistujille on luettu suostumusteksti tutkimukseen osallistumisesta. Paikalla oleville on kerrottu, että työpajat tallennetaan tutkimuskäyttöä varten. Osallistujilla on kerrottu mahdollisuudesta esittää tutkimukseen osallistumisesta kysymyksiä tutkijoille. Osallistujille on kerrottu vapaaehtoisuudesta ja, että heillä on oikeus keskeyttää tai kieltäytyä osallistumisensa. Tietoja on ilmoitettu käsiteltävän luottamuksellisina. Mikäli osallistujat eivät ole ilmaisseet kieltäytymistään osallistumiseen, on katsottu, että he antavat suostumuksensa tutkimusaineiston kokoamiseen.

Käyttämäämme valmista aineistoa koskevat myös Tietoarkiston yleiset ja aineistokohtaiset käyttöehdot. Tutkimuksemme aineisto on anonymisoitu, joka tarkoittaa sitä, että aineistosta on poistettu työpajoihin osallistuvien kaupunkien, henkilöiden, organisaatioiden, asumisyksiköiden ja järjestöjen nimet. Arkistoidusta aineistosta on Tietoarkistosta poistettu tunnistettavuussyistä yksi tiedosto. Lisäksi aineistolle on suoritettu lisäanonymisointeja Tietoarkistojen tutkijoiden laatiman anonymisoinlinjauksen mukaisesti. Tästä syystä emme paikantaneet aineistolainauksia, sillä litteroidusta aineistosta oli haastavaa saada selvyyttä siitä, kuka osallistuja puhuu. Näin ollen tulososion aineistolainauksissa ei tule esille lainauksien esittäjiä. Aineisto on käytettävissä vain tutkimukseen ja ylempiin opinnäytteisiin. Emme ole luovuttaneet tai käyttäneet tutkimusaineistoa muuhun tarkoitukseen. (Tampereen yliopisto 2022.)

Tämä tutkimus pyrkii rakentamaan kokonaiskuvaa siitä, miten sosiaalinen integraatio ilmenee asunnottomuustyötä tekevien keskusteluissa sekä miten sosiaalisen integraation toteutumista pyritään työssä edistämään. Tuloksia ei voida kuitenkaan suoraan soveltaa

käytäntöön absoluuttisina totuuksina. Tulokset ovat tämän aineiston tuottamia löydöksiä, joita valitsemamme teoria on ohjannut. Olemme valikoineet aineistoksi kuitenkin koko laajan aineiston, joka mahdollistaa sen, ettemme rajauksilla ole jättäneet mitään olennaisia löydöksiä pois tutkimustuloksista.

Laadullisessa tutkimuksessa tarkastelun kohteena on ymmärtämiseen ja tulkintaan liittyvät prosessit. Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuus ja puolueettomuus on syytä erottaa toisistaan. Puolueettomuus nousee esille esimerkiksi siinä, suodattuuko tutkimusaineisto tutkijan ”oman kehyksen” läpi. Periaatteessa laadullisessa tutkimuksessa tällä on aina vaikutusta, sillä tutkija luo tutkimusasetelman ja toimii sen tulkitsijana. Tämä tarkoittaa sen pohtimista, miten tutkijan omat kokemukset (esiymmärrys) ja näkemykset vaikuttavat tutkimuksessa tehtyihin havaintoihin ja johtopäätöksiin. (Puusa & Juuti 2020; Tuomi & Sarajärvi 2018, 159.)

Luotettavuuden arviointiin kuuluu oma sitoumuksemme tutkijoina: miksi tutkimus on meistä tärkeä ja ovatko ajatuksemme muuttuneet tutkimuksemme alussa olevista ajatuksista (Tuomi & Sarajärvi 2018, 163). Olennaista on pohtia, miten tutkijoina tulkitsemme tutkimusaineistoa ja miten ilmaisemme tuloksia. Tiedostamme, että työkokemuksemme asunnottomien kohderyhmän sekä yhteistyön tekeminen arkisessa työssä asunnottomuustyötä tekevien kanssa vaikuttaa positioomme tutkijoina, tutkimuksemme lähtökohtiin sekä tulkintoihin ilmiöstä. Pyrimme koko tutkimuksen ajan kuitenkin tietoisesti neutraaliuteen.

5 Sosiaalinen tuki

5.1 Emotionaalinen tuki

Aineiston mukaan emotionaalinen tuki rakentuu työntekijän ja asiakkaan välisestä läsnäolosta kohtaamisissa, jossa arvot ohjaavat valintoja ja työtä. Läsnäolo syntyy asiakkaiden kanssa olemalla näkyvillä arjessa - lähempänä ihmisiä ja yhdessä tekemällä asiakkaiden kanssa. Läsnäolon kautta puolestaan turvallisuuden tunne vahvistuu ja sillä on katsottu olevan vaikutusta muun muassa haastavan väkivaltaisen käytöksen vähenemiselle asumisyksiköissä.

“...siellä on niinkun panostettu enemmän siihen läsnäoloon ja (.) siihen että tota (.) sitä kautta tulee se turvallisuus. Me tunnetaan ne ihmiset, kenen kans me ollaan tekemisissä, ja sitä kautta tulee luottamus. Ja sitä kautta tulee turva.”

Asiakkaan kohtaamisessa korostuvat työntekijöiden mukaan kiireettömyys ja sensitiivisyys. Kohdatuksi tuleminen tarkoittaa sitä, että ihminen tulee arvokkaasti kohdelluksi ja hyväksytyksi. Kohtaamiseen inhimillisenä vuorovaikutuksena ei vaikuta niinkään työntekijän yksittäiset eleet ja ilmeet, vaan kohtaamisessa välittyvä asenne. Asiakaskohtaamisissa onnistumisen kulmakivenä voidaan pitää lähestymistapaa, jossa ollaan kiinnostuneita ihmisen maailmasta sekä ajattelutavasta ja annetaan näille tilaa (Mönkkönen 2018).

“..mutta perusajatus siitä, että (2) et ku ihminen tulee hyväksytyksi ja kohdelluksi arvokkaana, niin niin se on myös sellanen asia jonka, (.) sitä häiriökäyttäytymistä vähentää.. eli tulee kohdatuksi.”

“..asiakkaiden kanssa niin se kehittyy koko ajan ja sillen me voidaan niinku heidän kanssa niinku miettiä just yhdessä näitä että (.) mit- miten (.) Ja niinku tossa alussa tuli puhetta siitäkin niin heti (.) käydään läpi (.) alussa se, että

miten asiakas niinkun toivoo että häntä kohdellaan just jossain tietyssä tilanteessa.”

Jos työntekijä kykenee kohtaamisessa riisumaan viranomaisrooliinsa ja jakamaan itsestään inhimillistä puolta ja mahdollisesti myös omia kokemuksiaan on suhteella mahdollisuus lähentyä ja vuorovaikutussuhde saa inhimillisiä ulottuvuuksia. Mönkkösen (2018) mukaan dialoginen hetki asiakkaan ja työntekijän välillä voi olla merkityksellinen, eikä inhimillistä kosketusta ole syytä kokonaan pyrkiäkään hallitsemaan. Työntekijän tulee luottaa tunteeseensa siitä, mikä asiakastilanteissa on luontevaa ja sopivaa. Ammatillisuuteen liittyy uskallus asettua asiakassuhteeseen avoimesti muistaen ja tiedostaen kuitenkin myös siihen liittyvän vastuun. (Mt.)

“...Ne on kaikki sellasia tilanteita, että pikkusen kun laittaa siinä myös itseensä likoon, että, niin siitä on ollu myös, mulla ainakin henkilökohtasesti apua, että mä oon sanonu, että kyllä mäkin oon joskus kärsinyt siitä ja siitä jne. Tavallaan se inhimillistä niitä asioita ja tuo sen ihmisen yksilönä hänestä tekee tärkeempää. Näin mä ainakin ite oon huomannu, että ollaan lähennytty ja tavallaan se viranomaisjulkikuva on siinä kadonnu ja ollaan yhdessä sen asian kanssa.”

Aineiston mukaan asiakkaaseen tutustumisen tärkeys on merkittävä osa emotionaalista tukea. Työntekijät kuvaavat, että asiakkaaseen tutustumisella etukäteen on yhteys asumisen onnistumiseen yksikössä. Asiakkaan ja työntekijän tullessa tutuksi toisilleen, myös luottamus ja sitä kautta turvan tunne pääsevät rakentumaan. Työntekijän ja asiakkaan suhde voi muuttua merkityksellisemmäksi ja keskinäistä välittämistä voi syntyä, kun opitaan tuntemaan puolin ja toisin. Sosiaalisen tuen nähdäänkin syntyvän tutuissa verkostoissa, joissa yksilöllä on pysyvät suhteet (Metteri & Haukka-Wacklin 2012, 53). Työntekijät korostavat kuitenkin auttajan roolissa pysymistä.

“Me ollaan koko ajan pyritty viemään sitä siihen (.) suuntaan tätä asumista koko ajan et me jotenkin pystyttäis tutustumaan asukkaaseen jo etukäteen... Ja yritetty palvelun tilaajan kanssa tehdä siitä tosi paljon yhteistyötä.. (.)”

Arvot ohjaavat työtä ja toimivat jokapäiväisten valintojen pohjalla arjessa. Taustalla on lähtökohta yksilöllisestä tuesta heikoimmassa asemassa oleville. Työntekijät kuvaavat tehtäväkseen asukkaiden oikeuksien turvaamisen ja tarpeiden näkyväksi tekemisen. Ymmärtääksemme toisiamme ihmiskäsitys taustalla on merkittävä. Työntekijät tuovat esille ihmisarvon ja elämän merkityksellisyyden korostamisen tärkeyden. Kieli, jolla työntekijät puhuvat arjessa on merkityksellistä. Usea asiakas on jäänyt elämässään vaille huomiota ja kun heidän onnistumisiaan huomioidaan, se on asiakkaille valtavan kannustavaa. Ihmisiä me kaikki ollaan -ajattelu on koettu myös tärkeänä arjessa.

“(.) Kyl mä nään, et hirveen moni meidän asiakkaista ja asukkaista niin on niitä jotka on jääneet jotenkin vaille semmosta (.) oikeanlaista huomiota. Mut sitten kun se huomio alkaakin olla niin () huomiota siitä niistä o- pienistä onnistumisista ja vähän isommista onnistumisista. Niin nehän on ihan valtavan kannustavia meidän asiakkaille että.”

Rehellisyys, avoimuus ja läpinäkyvyys työskentelemisessä koettiin merkittävänä. Tosiasioiden huomioiminen ja sanoittaminen asiakkaiden kanssa luo pohjan vuorovaikutukselle. Työntekijöiden pysyessä samana pitkäjänteisen työskentelyn tulos näkyy vaikuttavimmin. Sinnikkyys ja periksiantamattomuus asiakkaiden kanssa korostuu, kun asiakkaan kanssa eteneminen voi olla hyvin pieniä askelia luottamuksen samalla kasvaessa. Mönkkösen (2018) mukaan on tärkeää huomioida, että molemmilla osapuolilla asiakkaasta auttajaan on merkitystä vuorovaikutuksen onnistumisessa. Merkittävät oivallukset ja kokemukset syntyvät suhteissa ihmisten välillä. (mt.)

Työntekijävaihtuvuus koetaan asiakasnäkökulmasta haastavana, sillä asiakas joutuu kertomaan tilanteestaan yhä uudelleen ja rakentamaan luottamussuhdetta uuden työntekijän kanssa. Samalla näissä suhteissa ihmiset ovat hyvin haavoittuvia luottamuksen murtuessa (Mönkkönen 2018). Erityisryhmänä asunnottomien kohdalla nähdään useita pettymyksiä historiassaan, jonka vuoksi luottamisen syntyminen koko yhteiskunnan auttamisjärjestelmään olisi eriarvoisen tärkeää. Luottamuksen vahvistumisella nähdään myönteinen yhteys asiakkaan sitoutumiseen ja tuen vastaanottamiseen.

“Eli (.) (.) eli (.) et jotenkin mä aattelin et sit siinäkin tilanteessa vaikka työntekijät joutu tosi pitkään tekemään tätä työtä ja (.) turvaamaan (.) (.) aina yh- yhdessä käytiin keskustelua (ja et) kukaan työntekijä yksin hänen kanssaan käyny. Mut ei ei kuitenkaan annettu periksi vaan hyvin pienin askelin niinku rakennettiin sitä luottamusta kuuntelemalla häntä niin.”

Emotionaalisessa tuessa motivoimisella sekä toivon ylläpitämisellä on iso rooli. Työskentelyn alkuvaiheessa esimerkiksi yhteisen suunnitelman tekeminen asiakkaan kanssa koettiin haasteellisena, koska asiakas ei välttämättä ole motivoitunut. Keskeisenä kysymyksenä onkin, haluaako asiakas itse muutosta omaan arkeensa. Sisäisen motivaation herättäminen ja muutostyöskentely ovat olennaisia tavoitteeseen päästäkseen. Asunnottomuustyön kontekstissa motivointityö kohdistuu usein päihitteettömyyteen. Ihmisen yksilötasolla olevan motivoitumisen esteellä on koettu olevan vaikutusta pysyvän asumisen onnistumiselle.

Toivon ylläpitäminen on koettu asunnottomuustyössä voimavaroja luovana asiana. Asiakkaalle pidetään yllä toivon näkökulmaa ja ajatusta mielekkästä elämästä mahdollisista sairauksista ja vaikeuksista huolimatta. Työskentelemisessä vahvuuksiin ja hyvään keskittyminen on olennaista. Työssä pyritään pois ongelmakeskeisestä ajattelusta ja lähdetään sen sijaan liikkeelle hyvän kautta. Tällä on katsottu olevan yhteys onnistumisten kokemusten sekä itseluottamuksen kasvamiseen ja niiden kautta on mahdollisuus parempaan lopputulokseen.

“Se toivon ylläpitäminen on tässä kyllä ihan valtava semmonen voimavaroja luova asia.”

Työskentelemisessä asiakaslähtöisyys ja asiakkaan osallistaminen on olennaista. Nämä ovat myös arvovalintoja, jossa kunnioitetaan asiakasta. Asunnottomuustyössä ihmisten osallisuudella omaan elämäänsä ja sitä kautta vastuunottamisella on suuri merkitys. Asiakaslähtöisyys tarkoittaa kuitenkin myös sen arvioimista, ettei asiakkaalle aseteta liikaa vastuuta suhteessa kykyynsä ottaa sitä (Pehkonen ym. 2019). Asiakaslähtöisyys sisältää

asiakkaan aidon kuulemisen, jonka merkitys korostuu esimerkiksi suunnitelmia ja tavoitteita laatiessa. Tämä liittyy vahvasti Asunto ensin –mallin asiakkaan omien valintojen kunnioittamisen periaatteeseen. Esimerkiksi asunnon saamisen ja pysymisen edellytyksenä ei ole hoito-ohjelmaan tai kuntoutukseen sitoutuminen, eikä asumisen edellytyksenä ole päihteettömyys. (Granfelt ym. 2015, 73.) Palveluiden sisältö rakentuu asiakkaan omista lähtökohdista, toiveista ja tavoitteista käsin.

“Ja voidaan sanottaa sitä, että et mikä se meidän yhteinen tavoite on siitä asumisen pysyvyydestä ja onnistumisesta.”

“...että kaiken kohtaamisen, mikä ihmisen kanssa tehdään, niin sen pitää oikeasti perustua sen ihmisen omiin tavoitteisiin. Muuten me tehdään jotakin ulkokohtaista, joka ei vie sitä asiaa eteenpäin. Se ihminen, me ei päästä siihen tavoitteeseen, jos se ikään kuin se suunnitelma ja se tarve ei ole oikeasti omakohtainen ja henkilökohtainen. Eli ei tavallaan tehdä, et meillä on tällanen malli jonka mukaan sut nyt asutetaan että miten sä tähän sovit sitten niin [naurahtaa].”

Asunnottomuustyön erityisyys tulee esille työntekijöiden mukaan siinä, että heidän tehtävänsä on sanoittaa asiakkaalle, että he tekevät kaikkensa, että asuminen olisi pysyvää ja että asiakkaalla olisi mahdollisuus kokea asuntonsa kodiksi. Asunnottomuustyön kontekstissa on kyse ihmisistä, joita turvattomuuden tunne usein koskettaa jatkuvasti ja he odottavat kodilta turvaa.

“Ja varsinkin kun kyse on ihmisistä, joitten elämää (.) (.) jatkuvasti on tota tämmönen tota koskettaa turvattomuuden tunne. Ja mitä ne kodilta odottaa, on turva.”

“...kuitenkin see lupaus siitä asumisen pysyvyydestä (.) on varmast asiakkaille aika merkittävä asia, ja ja se oma vuokrasopimus.”

Pysyvyys ja turvallisuuden tunne ovat perusehtoja, joiden myötä oma asunto voi alkaa tuntua kodilta. Kodin merkitys ei rajoitu vain fyysiseen tasoon, vaan sisältää myös henkisen ja sosiaalisen ulottuvuuden. Se on arjen rakentumisen paikka, jossa ihminen itse

määrittelee tekemisiään ja toimintojaan sekä niiden kestoa ja ajankohtia. Näin ollen koti paikkana on myös sellainen, jossa ihmiset nauttivat itsemääräämisoikeudesta olemisen ja elämisen suhteen. (Raijas 2008, 129.)

5.2 Välineellinen tuki

Välineellinen tuki sisältää hyödykkeet, rahallisen tuen sekä palvelut. Se on konkreettista apua ja tukea, joka on merkittävä osa sosiaalista tukea. Tuki asunnottomuustyön kontekstissa on usein juuri asumiseen ja sen jatkumiseen liittyvää. Arjen työssä tämä tarkoittaa esimerkiksi yhdessä asunnon etsimistä, asuntohakemusten täyttämistä ja etuuksien hakemista yhdessä. Erilainen asioiminen voi olla asiakkaalle haastavaa ja tuki tähän voi konkreettisesti olla yhdessä aikojen varaaminen ja niille mukaan lähteminen. Asiakkaan kanssa opetellaan asiallista asiointia muun muassa tulemalla toimeen erilaisten ihmisten kanssa. Virasto-asioinnin lisäksi apu ja tuki voi kohdistua raha-asioiden hoitamiseen sekä asumisen taitoihin.

“Voidaan asukkaan kans opetella asiallista asiointia... et me ollaan erilaisii ihmisii työryhmässä ja et et se on tärkeetä asukkaillekin et kaikkien kans oppis jotenki tulemaan toimeen et se tukee häntä sitten virastoasioinnin yhteydessäkin. Et, et tota, täällä meidän kanssa harjoitellessa.”

Asiakkaan perustarpeet pyritään huomioimaan muun muassa ruoka- ja vaateavulla. Asumisyksiköt usein tarjoavat asukkaalle ruokaa ja asukkaalla on mahdollisuus huolehtia hygieniastaan; peseytyä, saunoa ja pestä pyykkiä. Omaan asuntoon muuttaessaan asiakkaalla on usein mahdollisuus taloudelliseen apuun ja kalustehankintoihin sosiaalitoimesta. Joissain kaupungeissa on hyödynnetty myös yhteistyötä kirpputorin kanssa tarjoamalla asiakkaalle asumisen tueksi varustelupakettia sisältäen muun muassa erilaisia kodin tarvikkeita.

“Yks oleellinen tekijä, kun asukas asutetaan, on se, että kun raha-asiat on ihan sekasin siinä alkuvaiheessa, niin järjestää sille asukkaalle ruokaa sinne kotiin. Meillä [Järjestö 56] on semmonen mahdollisuus, kun saadaan lahjotuksena kaupoilta ylijäämäruokaa, niin me pystytään antaan sitä ruoka-apua sitten...”

”Sit tässä on ihan sen takia nää aamupuurot ja lahjotusruokajako ja lahjotusvaatteet mainittu, -- pyritään se, se tota nää perus, perustarpeet, jotenkin huomioimaan, et et senhän tietää et jos on nälkänen itsekin, niin niin ei oo kauheen, ainakaan minä (naurahtaa) muutenkin vähän ajoittain haastava itsekin, niin on on hankala sitten, sitten semmosta hyvää keskustelua käydä, jos on, on kauheen nälissään ja kylmissään ja katotaan et olis kunnollisia vaatteita, mitä laittaa--.”

Yllä olevat aineistolainaukset osoittavat, että konkreettinen välineellinen tuki kuten raha tai lahjoitukset kohdistuvat akuuttiin tarpeeseen, joilla pyritään edistämään haavoittuvaan asemaan joutuneiden, asunnottomuutta kokeneiden perustarpeiden täyttymistä. Perustarpeiden täyttäminen on ensisijaista, jotta keskustelu sekä asioiden hoitaminen asiakkaan kanssa mahdollistuu. Järjestötoimijat näyttäytyvät merkittävinä välineellisen tuen tarjoajina, jotka pystyvät vastaamaan tähän akuuttiin tuen tarpeeseen.

Asunnottomuustyössä vaikuttavuutta parantaa monialainen yhteistyö asiakkaan asioiden eteenpäin viemiseksi. Asumisyksikön työntekijöiden puheenvuoroissa korostuvat yhteistyö sosiaalitoimen ja kolmannen sektorin kanssa. Palveluverkosto rakennetaan asiakkaan ympärille sen mukaan, mitä hän kokee tarvitsevansa.

“Ja ja tota yhteistyö on äärettömän tärkeä, ja sitä tehdään tosiaan eri viranomaistoimijoiden, asunnontarjoajien kanssa, kuten myös niinku muitten palveluiden tarjoajien, riippuen aivan sen ihmisen tilanteesta että mitä, mitä hän kokee tarvitsevansa ja mitä, mihin me niinkun yhdessä päädytään. Että, et minkälaista niinku osaamista tähän on hyvä niinku ympärille rakentaa.”

“Eli saatetaan ja viedään ihmistä näihin palveluihin ja tehdään sen ihmisen tarpeet näkyväksi. Muuten ihmisten tarpeista ei tiedä kukaan, jos ei me näytetä ja ohjata näitä ihmisiä sinne palveluihin.”

“Mutta tosiaan ehkä se suurin asia, mitä on, niin on se, että näitä ihmisiä viedään palveluihin ja tehdään oikeesti niistä näkyviä. Tehdään ihmisestä näkyvä ja sen ihmisen tarpeista näkyvät. Ilman sitä näkyvyyttä, niin kukaan ei tiedä heistä juuri mitään, että isoja kansan osia on piilossa siinä vaiheessa.”

Niin kuin yllä olevat aineistolainaukset osoittavat, palveluverkoston rakentuminen asiakkaan ympärille vaatii asunnottomuustyötä tekeviltä työntekijöiltä aktiivisuutta ja sitä, että sekä asiakkaista että heidän palveluiden tarpeista tehdään näkyviä. Ilman tätä aktiivisuutta asunnottomuutta kokeneet ihmiset voivat jäädä näkymättömäksi ja piiloon ilman tarvitsemiaan palveluja. Haastavassa tai kohtuuttomassa tilanteessa olevalle asiakkaalle ensiavuksi riittääkin usein se, että edes yksi työntekijä kuuntelee ja kuulee asiakasta sekä alkaa toimia asiakkaan kanssa yhteistyössä muuttaakseen tilannetta (Metteri 2012, 238).

Palveluiden järjestämisessä varhainen puuttuminen, joustavuus, nopeus ja oikea-aikaisuus toistuvat läpi aineiston. Byrokratia koetaan hidastavana tekijänä palveluiden järjestämisessä. Kehittämistyö palveluissa on jatkuvaa, jotta se pystyisi vastaamaan haastavan asiakasryhmän tarpeisiin. Aineiston mukana matalan kynnyksen palveluiden kehittäminen, hoitoon pääsyn helpottaminen, resurssien lisääminen sekä kokemusasiantuntija- ja vertaistukitoiminnan kehittäminen työn sisältöön koettiin tarpeellisina vaikuttavuuden lisäämiseksi.

“..että yks mitään ollaan tässä mietitty, että jos siellä [Asumisyksikkö 33] ois semmonen jalkautuva sosiaalityöntekijä, että siltä vois sitten reaaliaikaisesti pyytää apua. Ja verkostoyhteistyötä ollaan tehty muitten toimijoiden kanssa ja tiedotettu [Asumisyksikkö 33] toiminnasta yhteistyökumppaneiden avulla. Ja sitten meillä on tarkoituksena kehittää kokemusasiantuntija- ja vertaistoimintaa.”

Aineiston mukaan liikkuva moniammatillinen tiimi on kokeiluna saanut hyviä tuloksia. Palvelu on jalkautuvan työn malli, joka pyrkii tukemaan ja ohjaamaan asiakkaita yksilöllisesti siellä, missä he apua tarvitsevat mahdollisimman itsenäiseen pärjäämiseen omassa arjessa. Asunnottomuustyön erityisyytenä on asunto tai asunnottomuus, koti tai kodittomuus ja paikka tai paikattomuus (Granfelt 2022, 20). Asiakkaiden fyysiset ympäristöt ovat siis vaihtuvia ja liikkuvia, mutta palveluiden tulee pystyä vastaamaan asiakkaiden tuen

tarpeisiin liikkuvuudesta huolimatta. Palveluissa nivelvaiheisiin panostaminen koetaan erityisen tärkeänä asunnottomuuden uusiutumisen välttämiseksi.

5.3 Tiedollinen tuki

Tiedollinen tuki on kaikki ne tiedot ja taidot, joiden avulla ihmistä yritetään auttaa selviytymään ja ymmärtämään haastavassa elämäntilanteensa (Compton ym. 2005, 259). Asiakkaalle on tärkeää tarjota henkistä tukea, mikä tarkoittaa, että hänelle tarjotaan hetkiä, jolloin on mahdollisuus puhua omista huolenaiheistaan. (Pleace 2016, 46). Keskustelutuen merkitys tiedollisen tuen mahdollistamiseksi nousee aineiston perusteella merkittäväksi. Työntekijät tuovat esille säännöllisesti asumiseen liittyvistä asioista keskustelemisen tärkeyden. Keskusteluhetkillä pyritään myös turvaamaan asiakkaan asumista asumisyksikössä. Keskusteluissa asiakkaalla on mahdollisuus purkaa asioita ja tilannettaan. Työntekijät toteavat, että keskustelut ja kiireetön kohtaaminen mahdollistavat terveydentilan seuraamista ja sen sanoittamista asiakkaalle, mielenterveys- ja riippuvuustyöskentelemistä, hoitoon ohjausta sekä motivointi- ja muutostyöskentelyä. Tiedollisessa tuessa työntekijät kokevat asunnottomuustyössä ymmärryksen asiakkaan eletystä elämästä ja vaikutuksista nykyhetkeen olevan hyödyksi. Taustalla vaikuttavien tekijöiden ymmärtäminen auttaa esimerkiksi jäsentämään sitä, miksi palveluiden vastaanottaminen ja niihin sitoutuminen on haastavaa.

“Sitten no, tosiaan se asiakkaan terveydentilan seuraaminen, sen sanottaminen. Mielenterveystyö tarkoittaa sitä, että niitten haasteiden kanssa, mitä sillä asiakkaalla on, niin niitten kanssa me työskennellään, että paljon on ahdistusta, paniikkihäiriöitä, sosiaalisten tilanteiden pelkoa niin, että ne estää niiden omien asioiden hoitamisen sen asumisen turvaamiseksi. Riippuvuustyöskentelyä, Siihen liittyy nyt peliriippuvuus, mutta myös kaikki päihteisiin liittyvä. On huumausaine, lääkeriippuvuus, sekakäyttö, alkoholia, ihan kaikenlaista... Se on tavallaan se motivointi- ja muutostyöskentely on hyvin kattava kaikilla niillä elämän osa-alueilla, missä siinä tarvii apua ja tukea.”

“...myös sit laajemmin puhu-, puhua siitä niinku asukkaan tuen tarpeesta ja kuulumisista ja miten menee. Ja myös sitten se ehkä hoitoon, hoitoon ohjaaminen, myös sen puheeks ottaminen, että, et oisko siihen hyvä, hyvä väli. Ja sitten tota kolmannella kerralla voidaan niinku vielä kertaalleen niinku kerrata että onko, onko nyt ikään kun asia (naurahtaa) loppuun käsitelty hänen, hänen osaltaan... tuntuuks hänestä että hänellä on jotain keinoja, keinoja tulevaisuudessa niinku ehkästä, ehkästä semmonen samantyyppinen tapahtuma.”

Tiedollisessa tuessa tulevaisuuspuhe koetaan tärkeänä. Tulevaisuuspuhe on työntekijöiden mukaan sitä, että oma koti nähdään tavoiteltavana asiana ja asioiden ennakoimiseksi tehdään dynaamisia suunnitelmia eteenpäin menemiseksi. Asiakkaan oman äänen kuuleminen on olennaista keskustelutilanteissa, jotta kokonaisvaltainen ja huolellinen tilanteen arviointi onnistuisi. Tämä taas mahdollistaa realististen tavoitteiden asettamisen asiakkaan omia toiveita ja haluja kuunnellen. Asumisyksikön arjessa asiakkaalta voidaan myös kysyä, mihin he tarvitsevat työntekijöitä. Tällainen asiakaslähtöisyys voi herättää asiakkaan motivaatiota ja olla voimauttavaa. Aineistosta nousee esille myös mielenkiintoinen näkökulma siihen, että työntekijöiden olisi hyvä sopeutua asiakkaiden päivärytmiin. Asiakkaat voisivat olla valmiita keskustelemaan ja hoitamaan asioita heille sopivampana ajankohtana, kuten öisin.

“Tää on musta hyvä tää tulevaisuuspuhe, että jonkinlainen perspektiivi alkaa aueta, niin se on aika oleellista.”

“...että yöaikaan käydyt keskustelut on yleensä kaikkein perusteellisimpia. Että ku asiakkaat rupee jutteleen keskellä yötä tai aamuyöstä niin sillan ne purkaa kaiken. [naurahtus] Elikä, että siis se saattaa olla muutakin kuin vaan sitten tavallaan valvontaa se yö (.) aika nä- monille näille asukkaille ja asiakkaille sattaa olla sellasta (.) sellasta aikaa että, että tota noin niin (3) siinä tapahtuu muutakin kun (3) jos vaan on mahdollisuus päästä tämmöiseen keskusteluyhteyteen.”

Työntekijän on kuitenkin tärkeää ymmärtää prosessinomaisuus, mikä liittyy asiakkaan elämäntilanteen edistämiseen sekä asetettujen tavoitteiden saavuttamiseen. Työntekijän on hyvä tunnistaa asiakkaan erilaiset tekemisen rytmit sekä se, miten asioita viedään

eteenpäin ja miten tavoitteet muotoillaan. Liiallinen kiirehtiminen muutostyöskentelyssä voi johtaa tekniseen suorittamiseen ja epätoivottuun lopputulokseen. Työskentelyssä on myös tärkeää huomioida ja sanoittaa asiakkaan kanssa yhdessä niitä asioita, jotka voivat haastaa tai estää asetettuihin tavoitteisiin pääsemisen. Ei ole syytä olettaa, että eteneminen johdonmukaisesti tavoitteesta toiseen on mahdollista, vaan inhimillinen rosoisuus kuuluu asiaan. Eletty elämä kulkee muutoksissa asiakkaiden mukana. Työntekijän on siis tärkeää osata suhteuttaa asiantuntijatietonsa asiakkaan omiin arvostuksiin, näkökulmiin sekä toimintakäytäntöihin, jonka jälkeen on mielekästä etsiä keinoja yhdessä elämäntilanteen muuttamiseen. (Mönkkönen 2018.)

Aineistossa asunnottomuustyötä tekevät toivat esille erilaisia työssään käyttämiä työmenetelmiä, joita on kehitetty asumisen onnistumiseksi. Aggrekeskustelut - työmenetelmänä oli todettu toimivaksi yksilöllisten keskustelujen tukena. Keskusteluita hyödynnettiin haastavan käytöksen jälkeen asumisyksikössä. Tavoitteena on, että asiakas voisi oppia tilanteesta ja yhdessä mietitään, kuinka vastaava tilanne voitaisiin välttää. Asiakkaan kanssa keskustellaan myös siitä, miten hän toivoisi tulla kohdatuksi haastavan käytöksen tilanteissa. Työmenetelmien käyttämisen tarkoituksena on myös ennaltaehkäistä asumisen haasteita luoden asiakkaan kanssa yhteisiä toimintatapoja haastavien tilanteiden varalle sekä saaden asiakas ymmärtämään toimintansa seuraukset.

“Aggrekeskustelut on meillä myöskin, että, että aggrekeskustelut, se on, ne on semmosii et jos on on tulossa ehkä varoitus jostain jonkun käytöksen seurauksena tai tilanteen, niin on myös tarjolla tämmönen vaihtoehto, et jos asukas sitoutuu työntekijän kanssa tapaamisiin kolme kertaa, missä käydään se tilanne läpi, mahdollisesti hyödynnetään vi- videotallennetta siitä tapahtumasta, et miten s-, miten hän et hän itse näkee sen, ja ja keskustellaan siitä mitä siitä olis voinu aiheutua, ja miten sitä välttää.”

Yksi aineistosta nousevista tiedollisen tuen keinoista on kokemusasiantuntijan hyödyntäminen, jonka avulla on onnistuttu rakentamaan siltoja asiakkaiden kanssa vuorovaikutukseen.

“...et myös tällä vertaistuella kyllä on ihan valtavan suuri merkitys näis meidän yksiköissä myös tän väkivallan (.) ja haasteellisen käytöksen vähenemisellä että.”

Vaikka vertaistukitoimintaa oli jossakin määrin jo toteutettu, aineistosta käy ilmi sen olevan pääosin vielä kehittämisvaiheessa. Asumisen turvaamisessa tarvitaan uudenlaisia tuen malleja, joissa yhdistyy sekä sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten osaaminen sekä vertaistuki. Vertaistukijalla, jolla on omakohtaista kokemusta päihde- ja mielenterveysongelmista tai asunnottomuudesta voi herättää asiakkaan toipumisprosessissa luottamuksen ja toivon. Asiakas voi kokea selviytyvänsä haastavista kokemuksistaan, kun näkee vertaistukijankin selviytyneen. Vertaistuessa kannatteleva voima on jaetuissa yhteisissä kokemuksissa, joita taas ammattilaiset eivät pysty asiakkaalle tarjoamaan. (Granfelt ym. 2015, 75–76.)

6 Yhteisön integraatio

6.1 Ympäröivät yhteisöt

Erityisesti pitkään jatkuessaan asunnottomuudelle tyypillistä on sosiaalisten suhteiden vähäisyys tai olemattomuus. Sen lisäksi, että yksilö voi elää ilman kumppania tai yhteyksiä perheeseen tai ystäviinsä, hän voi myös kokea olevansa eristyksissä muista ihmisistä ja koko yhteiskunnasta. (Pleace 2016, 45.)

Yhteisön integraatiossa asiakasta sitoutetaan omaan elämään ja pyritään vahvistamaan tunnetta, että asiakas on mukana omassa elämässään sekä ympäristössään (Kaakinen 2017, 15). Aineiston mukaan asumisyksiköiden ulkopuolisten verkostojen ja suhteiden luominen sekä ylläpitäminen näyttäytyvät työssä toiminnan kohteina. Asumispalveluyksiköiden työntekijät pyrkivät vahvistamaan asunnottomuutta kokeneita asiakkaitaan osaksi ympäröiviä asumisen yhteisöjä, naapurustoa ja laajemmin koko yhteiskuntaa. Tämä ymmärretään tavoiteltavaksi toiminnaksi.

Asunnottomuus usein katkaisee yhteyden muihin ihmisiin, paikalliseen yhteisöön sekä yhteiskuntaan. Kodin puute heikentää ja usein myös kokonaan poistaa mahdollisuuden saada paikkaa yhteisössä tai laajemmassa yhteiskunnallisessa tai taloudellisessa elämässä. (Pleace 2016, 47.) Työntekijät tukevat asiakkaitaan arjen haasteissa varmistaen asumisen pysyvyyttä, jotta vakituinen koti antaa yksilölle mahdollisuuden turvallisuuden ja ennustettavuuden tunteeseen elämässä ja sitä kautta myös kiinnittymisessä yhteisöihin sekä laajemmin yhteiskuntaan.

“Ja tietenkin meidän ammattitaitoinen henkilökunta tukee asukkaita kaikis arjen haasteissa, varmistaen sitä asumisen pysyvyyttä...”

Asunnottomuustyön kontekstissa yhteisön integraatiolla viitataan molempia osapuolia hyödyttävään positiiviseen suhteeseen esimerkiksi asuinympäristön kontekstia

tarkastellessa asunnottomuutta kokeneiden ja heidän naapureidensa välillä. Laajemmassa merkityksessä kyse on siitä, että asunnoton ei leimaudu asunnottomien yhteisöön. (Pleace 2016, 45.) Naapurisuhteiden rakentaminen ja ylläpitäminen sekä naapureiden välisen avun tarjoaminen nähdään tärkeäksi yhteisöllisyyttä vahvistavaksi tekijäksi. Naapurisuhteiden ja -avun nähdään synnyttävän turvallisuuden ja yhteisyyden tunnetta omassa elinympäristössä. Naapurisuhteiden rakentamisen lähtökohtana on erilaisten yhteistyön tapojen miettiminen kuten yhteiset pihatapahtumat, talkoot, grillaushetket tai pihapeliin pelaaminen. Näiden toivotaan kumpuavan ympäristön asukkaiden omasta aktiivisuudesta, jossa työntekijöiden roolina on antaa tekemisen ideoita yhteistyön tapoihin. Yhteisen tekemisen ja avun jakamisen voidaan nähdä pitävän yllä ihmisen toimintakykyä ja lisäävän arvokkuuden tunnetta.

“Elikä ne yhteistyön tavat ja muodot niinkun syntys siitä että asukkaat ja naapurusto yhdessä miettii sen. Mitä tehdään. Elikä et siinä toki annetaan just tällaisia niinku to- tavallaan niinku tekemisen ituja niinkun, niinku yhteiset, grillaushetket tai, tai siivoamiset, mut että toivotaan että siinä tulis, tulis tota, syntys sitten to- tavallaan ihmisten omasta aktiivisuudesta ja halusta niinku vaikka pelata jalkapalloa.”

Työntekijät näkevät tehtäväkseen toimia asukkaiden ja heidän naapureiden välissä tietoa jakaen ja suhteita vahvistaen. Asukkaita ohjataan asiallisessa käyttämisessä naapurustossa, taloyhtiön kokouksissa käydään esittelemässä asumispalveluiden vaikuttavaa työtä ja käydään läpi Asunto ensin –periaatteita alleviivaten jokaisen ihmisen ihmisarvoa sekä oikeutta omaan asuntoon.

“...et mä lähden niinkun asiakkaiden kanssa, asukkaiden kanssa keskustelemalla näistä hommista ensin. Että kannattaako siihen lähikauppaan ehkä lähtee ensimmäiseks sitä kaljaa hakemaan ja kannattaako siitä ehkä siitä tien toiselta puolen käydä postilaatikosta varastamassa se lehti tai jotain muuta tämmöstä että. Paljon on työtä ollut, ja paljon sitä tulee vielä olemaan.”

“Näitä asenteita varsinkin mä joudun nyt tässä naapurustyössä aika paljon, paljon niinku käymään läpi naapureitten kanssa, että mitä se Asunto ensin -

periaate yleisesti ottaen tarkoittaa, ja toisekseen myös sitä, että onko se päihteidenkäyttäjät ihan oikeesti ihminen niinku tekin.”

“Mutta siis se, että jos naapurustosta aletaan enemmän painostaan, niin onhan se haastava tilanne kyllä. Ei mulla mitään suoraa ratkasua siihen ei heti oo sanoo. Mutta ylipäänsäkin asiakkaitten oikeuksien puolustaminen on sosiaalityön tehtävää.”

Työntekijöiden tehtävänä on pyrkiä säilyttämään tiivis vuorovaikutus ja yhteys asumispalveluiden asukkaiden, mutta myös ympäristön muiden asukkaiden kesken ja löytää suhteista asumisyksiköiden asukkaita tukevia vahvuuksia. Näin ollen asumisyksiköt osana normaalia asumiskantaa nähdään tärkeänä. Työntekijät pyrkivät naapurustyöllä vaikuttamaan yleisiin asenteisiin ja ennakkoluuloihin, joita asunnottomuutta kokeneet asumispalveluissa asuvat ihmiset voivat kokea.

Sosiaalista integraatiota edistäen Asunto ensin -mallin mukaisesti asuminen pyritään turvaamaan mahdollisimman normaalissa asunnossa tavanmukaisella asuinalueella. Sosiaalisen integraation asunnottomien kontekstissa odotetaan lähtevän nimenomaan asumisen normalisoinnista, joka taas mahdollistaa samanlaisia mahdollisuuksia ja valintoja asiakkaalle suhteessa esimerkiksi naapurustoyhteisöön. (Pleace 2016, 45.)

“Ei, ei siis eristäydytä yksikkönä johonkin muualle vaan ollaan ihan, ihan tota mhh muiden mukana asutaan.”

“Ja sitten tässä on semmonen, semmonen ajatus myös, että, et ollaan myös osa normaalia asumiskantaa.”

Yhteisöön kuuluvuuteen kuuluu olennaisesti myös se, että yhteisöä ei leimata esimerkiksi yleisesti kansalaisten toimesta. Asunnottomat ovat usein kohdanneet ennakkoluuloja asunnottomuuteensa liittyen. Usein myös muihin asunnottomuuteen liittyviin asioihin kuten mielenterveys- ja päihdeongelmiin liittyy vahvaa stigmatisointia. Sosiaalisen integraation tukemiseksi positiiviset ja eheyttävät kokemukset yhteisöön kuulumisesta voivat korjata asiaa. (Pleace 2016, 45–46.)

Omasta asumisyhteisöstä ulospäin suuntautumisen nähdään olevan kuntoutumisen ja toipumisen näkökulmasta tärkeää. Ulospäin suuntautumisella ei tarkoiteta ainoastaan poistumista omalta tontilta, vaan myös sitä, että kutsutaan ihmisiä omalle tontille ja tehdään asioita yhdessä. Työntekijä kutsuu tätä avautumiseksi. Kontaktien säilyttämistä ihmisiin tuetaan asumisyksiköissä vierailijoiden mahdollistamisella.

“..avaudutaan kohti, kohti tota muuta maailmaa. Pois omalta tontilta. Tai, tai sitten kutsutaan niinku ihmisiä sinne omalle tontille. Puuhaamaan. Tekemään yhdessä. Ja tää avautuminen edistää sitte, sitte tää on tää niinku, tää on tää punainen lanka tässä et se avautuminen edistäis sitten toipumista myös.”

Työntekijät tuovat esiin, että asumissosiaalityössä yhteisön luominen kerrostaloympäristöön on hankala ja työläs prosessi, jonka vuoksi asukkaat tarvitsevat myös asumisen ulkopuolisia yhteisöjä, joihin on mahdollisuus kiinnittyä. He tuovat esiin kolmannen sektorin perustamia yhteisöllisiä kohtaamispaikkoja, joihin toivotaan osallistumista niin asukkailta, naapureilta, vertaisilta, omaisilta kuin vapaaehtoisilta. Yhteistä ajanviettoa on pystytty tarjoamaan asumisyksiköiden sisällä, mutta tukeminen kodin ulkopuoliseen toimintaan ja vertaissuhteisiin on koettu lisäksi olennaisena. Yhteisön rakentaminen ei siis rajoitu vain asumisen yksikköön, sen asukkaisiin ja virallisiin yhteistyökumppaneihin, vaan siinä ollaan läsnä laajemmissa vuorovaikutussuhteissa. Asiakasta tuetaan kodin ulkopuoliseen, mieleiseen toimintaan tutustumiseen ja kiinnittymiseen. Työntekijät kuvaavat yksilön kannalta mielekkään elämän ja välittävien ihmisten ympärillä olon erityisen tärkeänä.

“..se yhteisön rakentaminen ei rajoitu yksikköön, sen asukkaisiin tai virallisiin kumppanuksiin, vaan et siin on niinku, ollaan hyvin niinkun sensitiivisesti läsnä semmosissa laajemmissa vuorovaikutussuhteissa. Sen ympäristön kanssa.”

Työntekijät tuovat esiin, että yhteisöjen rakentaminen ei ole mahdollista keinotekoisesti ja pakottamalla. Yhteisön kehittämisessä tulee päästä osaksi asukkaiden luonnollisia yhteisöjä. Ihminen itse valitsee yhteisön tai me-joukon, mihin haluaa kuulua.

”No yhteisöt ei voi tietenkään niinku keinutes- tei- keinotekoisesti jotenkin pakottamalla rakentaa. Et ihmiset valitsee sen, sen niinku yhteisön tai me-joukon mihin ne haluaa kuulua.”

”...Toki oli myös haasteita. Pahi- pahimmillaan ihan sellasta että tota että asukkaat tai se yhteisö niinkun suoritti sellasta epävirallista valintaa siitä et ketä sinne saa tulla asuttamaan, mutta, mutta senkin kans tehtiin töitä.”

Yllä olevasta aineistolainauksesta kuitenkin ilmenee, että asumisyksikköympäristössä asiakkailta ei ole tosiasiallista mahdollisuutta tehdä valintaa siitä, millaisessa ympäristössä he asuvat ja minkälaiseen yhteisöön he kuuluvat. Asiakkailta ei ole myöskään mahdollisuutta valita yhteisöön kuuluvia työntekijöitä. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna yksilön tulee hyväksyä asumispalveluyksikön yhteisö sellaisena, kuin se on. Asiakkaan mahdollisuus yhteisöllisyyden kokemukseen ei siis useinkaan rakennu omassa asuinympäristössä asiakkaan omille valinnoille - missä ja kenen kanssa hän haluaisi juuri viettää aikaa. Tällaiset yhteisöt voidaan nähdä niin sanottuina keinotekoisina yhteisöinä, joissa palvelu ohjaa yhteisön syntymistä. (Kananoja & Karjalainen 2016; Raina 2012, 26, 29.)

Aineiston mukaan asiakkaiden yksityisen sosiaalisen verkoston merkitys on tärkeä viranomaisverkoston lisäksi. Ihannetapauksessa esimerkiksi perhe, kumppani ja ystävyysuhteet voivat tuoda yksilölle arvostetuksi tulon tunnetta, kumppanuutta, parantaen samalla itsetuntoa ja antaen niin sanottua epävirallista tukea. Tunteakseen olonsa osaksi yhteiskuntaa yksilön tulee ensin kokea olevansa osa yhteisöä, jonka osana elää ja joka hyväksyy hänet. (Pleace 2016, 22, 45.) Siirtymävaiheissa esimerkiksi muuton yhteydessä asumisyksikköön tai sieltä itsenäisempään asumiseen muuttaessa sekä viranomaisverkostoon että yksityiseen niin sanottuun luonnolliseen verkostoon yhteydenpitäminen olisi tärkeä säilyttää.

”Ja nyt mä viranomaisverkoston lisäksi haluan korostaa semmosen niin kun, tämmösen yksityisen sosiaalisen verkoston merkitystä, on ne sitten harrastuksia, ystäviä, sukulaisia jne. Ja siinä meillä on varmaan paljon oppimista vielä, että miten me näitä kyetään, ihmisiä tukemaan näitten rakentamisessa ja ehkä palauttamisessa.”

Uudessa ympäristössä verkoston löytymisen varmistaminen on olennaista, mutta nojaaminen pelkästään viranomaisverkostoihin ei ole riittävää. Työntekijät kertovat, että asiakkaat ovat voineet kokea asumisyksikköön läheistensä kutsumisen vaikeana.

”..liittyen näihin sukulaissuhteisiin ja näihin, niin tää asukas sit kerto, että hän ei oo ikinä halunnu kutsua näitä siskon lapsia ja muita perheenjäseniä tänne asumisyksikköön sitten tota, et hän kovasti odotti, että pääsee muttaan sinne itsenäiseen asumiseen, niin voi sit kutsua näitä. Ja tiedänkin sitten, että siellä on käyny näitä hänen sukulaisia. Ja sitten myöskin hän tosissaan tutustui sitten, naapurissa asu tällanen iäkkäämpi nainen, johon hän tutustui ja sitten hänestä sai hyvän tämmösen naapurin, joka varmasti sitten autto myös osaltaan sitä kotiutumista sinne uuteen paikkaan. He kahvitteli yhdessä siellä ja tällasta, että tota, joo.”

”Naapuriapu toimii, se on erityisen tärkeätä ja monissa yhteisöissä, missä tässä ittekin oon ollu, niin se naapuriapu on ollut elinehto. Ja se tosiaan kannattelee sen yhteisön jäsentä siinä yhteiskunnassa ihan konkreettisesti.”

Itsenäisessä asumisessa sukulaisverkostot sekä naapuruston tärkeys voivat korostua ja näyttäytyä ylläpitävänä voimana itsenäisen asumisen onnistumisen mahdollistumiseksi.

6.2 Osallistuminen osana yhteisöä

Asunnottomalle osallistuminen osana yhteisöä on tärkeä osa yhteisön integraatiota ja tätä kautta sosiaalista integroitumista. Asumisen mahdollistaminen asettaa lähtökohdan sille, että asiakas voi kokea olevansa yhteisön sisällä ja osa sitä. Asunto ensin -mallin periaatteen mukaisesti asunnottomalle mahdollistetaan itsenäinen elämä ja tätä pyritään turvaamaan

toistaiseksi voimassa olevan vuokrasopimuksen turvin. (Granfelt ym. 2015, 73; Pleace 2016, 46.)

Osallistuminen yhteisön tapahtumiin tai pienempiinkin arjen toimintoihin ovat kaikki sosiaalisen integraation muotoja. Työntekijöillä on merkittävä rooli, jotta yksilöitä kannustetaan tähän. (Pleace 2016, 46.) Työntekijät kertovat, että asiakkaiden osallistumista yhteisöön pyritään mahdollistamaan järjestämällä yhteistä ajanviettoa: kahvittelua, juttelua, syömistä ja ryhmätoimintoja. Yhdessä oleminen voi myös olla kiireetöntä television katsomista ja lehtien lukua. Yhdessä oleminen ja tekeminen koetaan merkityksellisenä lisäten asiakkaan arvokkuuden tunnetta ja tukien asiakkaan osallisuutta. Sillä katsotaan olevan myös vaikutusta haasteellisen käyttäytymisen vähenemiseen.

Ryhmätoiminnalla voidaan nähdä monenlaisia tavoitteellisia pyrkimyksiä. Toiminta voi olla hyvin asiakasvetoista ja heidän toiveistaan rakennettua. Yhdessä puheenvuorossa työntekijä kertoo, että pelin kautta luomalla täysin uudet omanlaiset säännöt voidaan rakentaa mahdollisuuksien tasa-arvoa.

”...me olemme kehittäneet tällasen urheilulajin kun nuijakävely sähly. Varmaan tämmösiä on kehitetty muuallakin, mutta me tykätään, että tää on meidän ihan oma keksintö. Elikkä muutetaan peliväline nuijiksi, otetaan tommonen vähän isompi pallo, kielletään juoksuaskeleet ja laaditaan säännöt, joilla luodaan mahdollisuuksien tasa-arvoa. Ja me voidaan myös pelin avulla tutkia, miten säännöt ja niiden muuttaminen vaikuttaa joukkueen tai yhteisön toimintaan.”

Aineiston mukaan yhteinen tekeminen toimii yhteisöllisyyden vahvistajana ja kun asiakkaat osallistuvat yhteiseen suunnittelemiseen keskinäiset ennakkoluulot voivat murentua.

”Yhteinen tekeminen on kans, kanssa niinku tärkeä tommonen yhteisöllisyyden s- niinku vahvistava -- yhteinen tekeminen on talon semmoinen yhteisöllisyyden sydän, pumppu, joka, joka niinku virtaa energiaa siihen yhteisöön.”

Yhteinen toiminta voi avata myös väylän käydä henkilökohtaisempia keskusteluja yksilöiden kanssa. Työntekijät kertovat, että yhteisöllisyyttä edistäessä heillä ei tarvitse olla valmiita vastauksia, vaan niitä pyritään löytämään yhdessä asiakkaiden kanssa.

”Nimenomaan lähete- lähetään nyt tätä yhteisöllisyyttä rakentaan niin se yks elementti on se et me ei tiedetä miten se kannattaisi tehdä, me emme tiedä, me emme ole valmiita.”

Aineiston mukaan yhteisön integraatiota pyritään edistämään kannustamalla ja sitouttamalla asiakkaita osallistumaan toiminnan suunnitteluun, kehittämisideointiin ja yhteiseen päätöksentekoon. Työntekijät ovat kokeneet näillä asioilla olevan suuri rooli yhteisön toimivuudessa. Yhteisön sisällä tapahtuvan vuorovaikutuksen ja yksilöiden tosiasiallisen osallistumisen voidaan nähdä kertovan eniten yhteisöllisyyden tilasta (Raina 2012, 159).

”...yhdessä jakamalla, yhdessä päättämällä, yhdessä sopimalla, yhdessä sitoutumalla saadaan se mieli siihen. Ja moni asia rikastuu helmeksi eikä oo enää mitään diipa daapaa.”

Asiakkaiden toiveita ja kehitysideoita sekä jokaisen kuulluksi tulemistä pyritään työntekijöiden kertoman mukaan edistämään muun muassa asiakaskyselyillä. Kyselyillä pyritään saamaan jokaisen ääntä kuulluksi koskien yhteistä arkea sekä esimerkiksi ryhmätoimintaan liittyen. Yhteiskehittämisessä monimuotoisuus on tärkeää, sillä esimerkiksi nettiäänestys ei yksistään tavoita kaikkia asiakkaita. Kyselyiden lisäksi asiakkaiden osallistumista pyritään mahdollistamaan esimerkiksi viikkokokouksilla ja on huomattu, että yhteisön sisällä tehdyt päivän suunnitelmat rauhoittavat yhteisöä.

”..me aina mietitään alunperin onks tää nyt semmonen juttu mikä voidaan viedä sinne yhteisön käsiteltäväks, annetaan sen yhteisön päättää se.”

Puheenvuorosta käy ilmi, että yhteisön päätettäväksi ei anneta kuitenkaan mitä tahansa asioita, vaan niitä on alun perin työntekijöiden kesken mietitty, voiko yhteisö päättää siitä. Vaikka vaikuttamismahdollisuudet ja päätöksenteko katsotaankin olevan tärkeää, ne ovat kuitenkin asiakkaalle tullessaan mahdollisesti jo rajattuja työntekijöiden toimesta.

Palveluiden tarkoituksena on lisätä asiakkaan toimintavalmiuksia, mutta tosiasiaassa erityisesti heikoimmassa olevien asiakkaiden kohdalla, ne voivat jopa heikentää yksilön elämän hallittavuutta ja vähentää autonomiaa. Palvelut eivät itsessään korjaa yhteisyyden ja vastavuoroisuuden puutetta. Asiakkaiden mukaan ottaminen ja osallistamisen mahdollistaminen palveluiden kehittämisessä varmistaa sen, että ne vastaavat tarpeeseen. (Isola ym. 2017, 32.) Kansalais- ja yhteisöraateja on luotu osaksi käytännön kehittämistyötä palveluiden ja tätä kautta myös yhteisöllisyyden kokemuksen edistämiseksi.

”Käynnistetään erilaisia kansalaisraateja, yhteisöjen jäsenten äänen kuuluville saamiseksi. Ne voi olla asiakasraateja, yhteisöraateja, semmosia, jossa jokainen pääsee osalliseksi ja sanomaan oman mielipiteensä ja tulee kuulluksi.”

”..yhteisössä kootaan se semmosten aktiivisten porukka. Useinhan ihmisissä on, niin kun meissä kaikissa on semmosia, jotka haluaa ajaa asioita eteenpäin, tai haluaa muutosta. -- Eli kootaan semmosia ryhmiä, jotka haluaa tuoda heidän yhteisön ääntä kuuluville, että hei, me olemme tätä mieltä.”

Erilaisilla raadeilla on tavoitteena saada asiakkaiden ääntä kuuluville ja antaa mahdollisuus epäkohtien julkituomiselle. Asiakkaita osallistetaan kehittämään toimintaa ja olemaan aktiivisesti mukana siinä. Osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuus yhteiseen tekemiseen omassa elinympäristössään onkin merkittävä osa osallisuuden kokemusta (Osallisuuden edistäjän opas 2023, 27). Työntekijät kertovat tavoitteeksi asiakkaan osallisuuden ja valtaistumisen kokemusten vahvistamisen omassa elämässä, mikä on parhaimmillaan voimaannuttavaa.

”...kootaan semmosta raatia, jotka niin kun pohtii asioita ja tuo epäkohtia esiin. --epäkohtia siitä omasata ympäristöstä. asumisesta, elämisestä, niin se on se äänen kuuluville saaminen. Osallisuus ja valtaistuminen siinä omassa elämässä, niin tosi tärkeitä ja voimaannuttavaa. Eli kootaan sellasia ihmisiä yhteen.”

Osallisuus muodostuu osallistumisen kautta esimerkiksi toimintaan, jossa on mahdollisuus luoda yhteyksiä muihin ihmisiin. Esimerkiksi asumisyksikön päivätoiminta, ryhmätoiminnat ja erilaiset asiakkaille luodut vaikuttamisen paikat antavat mahdollisuuden liittyä ja kiinnittyä toimintaan. (Haahtela 2008, 248–252; Isola ym. 2017, 25.) Lisäksi osallisuuden kokemusta voi rakentua merkityksellisyyden kokemuksista päivittäisissä tekemisissä sekä hallittavuuden tunteesta tavoitella itselleen tärkeitä asioita (Osallisuuden edistäjän opas 2023, 27). Osallistuminen puolestaan voi tuoda asiakkaille lisää yhteiskuntaan liittyviä oikeuksia, esimerkiksi työelämään liittyviä tietoja ja taitoja, joiden avulla integroituminen yhteiskuntaan helpottuu (Haahtela 2008, 248–252). Työntekijät korostavat, että on olennaista ymmärtää työn lähtökohtana, että asiakkaat ovat aktiivisia toimijoita yhteisössä ja jokaiselle pyritään löytämään oma paikkansa siellä.

”...eli tosiaan lähdetään siitä, että asiakkaat ei ole passiivisia hoidon kohteita vaan aktiivisia toimijoita siinä omassa yhteisössään.”

Asiakkaan näkeminen aktiivisena toimijana, eikä vain vastaanottajana, näyttäytyy aineiston mukaan tärkeänä. Asunnottomuustyön kontekstissa asiakkaalle useimmiten tarjotaan valmiit raamit, jonka sisällä voi osallistua ja saada mahdollisuuden osallisuuden kokemukseen. Täten aktiivinen kansalaisuus ja omaehtoinen osallistuminen voidaan nähdä ulkopäin ohjatulta ja tuodulta toiminnalta, vaikkakin osallistaminen tukeutuu yksilön motivoitumiseen. (Haahtela 2008, 248–252.)

6.3 Yhteisöllisyyden kokemus

Aineiston mukaan asunnottomuustyötä tekevät työskentelevät pääsääntöisesti asumisyksiköissä. Riippumatta siitä missä yhteydessä asunnotonta tuetaan, on yhteisöllisyyden kokemuksen lisääminen asiakkaalle koettu merkittävänä. Työntekijät kokevat, että ihmisen pärjääminen omassa kodissa ei vielä riitä, vaan tarvitaan myös kokemus yhteisöön kuulumisesta. Pyrkimyksenä on, että ihminen kokee olevansa osa yhteisöä ja kuuluvansa siihen. Yhteisöllisyys on yhteisöä laajempi käsite ja sillä nimenomaan tarkoitetaan yksilön yhteenkuuluvuuden kokemusta yhteisössä. (Raina 2012, 11).

”...tietenkin tää yksinäisyyteen puuttuminen ja yksinäisyyden vähentäminen, että se et ihminen hyvin pärjää omassa kodissa niin se ei viä, viä riitä hyvään elämään.”

Yhteisöllisyyttä rakennetaan asiakasta osallistaen. Työntekijöillä ei ole oikeita tai valmiita ideoita tai vastauksia, vaan tavoitteena on asiakaslähtöisyys toiminnan ja yhteisöllisyyden kehittämisessä. Tavoitteena on saada yhteisön ääni kuuluville, rohkaista epäkohtien esiin tuomisessa sekä valtaistaa asiakkaita omassa elämässä, mikä nähdään voimaannuttavana.

Yhteisöllisyydellä tarkoitetaan tunnetta yhteisöön kuulumisesta. Voidaan puhua myös yhteenkuuluvuudentunteesta, joka on luottamuksen taso, jota yksilön on mahdollista tuntea suhteessa yhteisöön. (Lampinen ym. 2013, 71–72.) Aineiston mukaan yhteenkuuluvuuden tunne syntyy toisten auttamisesta ja tukemisesta sekä yhteisistä tarpeista ja intresseistä. Tämä vaatii toisiinsa tutustumista, toisten huomioimista, sisäisten ristiriitojen käsittelyn opettelemista sekä me-hengen luomista.

”...semmonen yhteen kuuluvaisuuden tunne, eli me henki, meidän porukka, meidän kylän miehet, meidän kylän väki, eli tulee herkästi semmonen oikein niin kun voimaannuttava yhteisöhenki. Ja se on yhteisön tarkoituskin ja se on tosi hienoo.”

Työntekijät tiivistävät, että yhteisöllisyys rakentuu käytännöistä ja merkityksellisyyden kokemuksista. Siitä, että ihminen tuntee olevansa osa jotakin isompaa ympärillä olevaa.

“..että se yhteisöllisyys, mitä sillä nyt kaikkea tarkotetaankin, mutta niin kun se ympäristö, verkosto, mihin mä liityn ja kuulun, niin sehän on äärettömän tärkeä meille jokaisella ja niin kun sillä saralla pitää varmaan tehdä paljon työtä.”

Merkityksellisyyden kokemus syntyy pienistäkin asioista, kohtaamisista ja välittämisestä. Työntekijät pitävät tärkeänä, että asukas kohdataan heti hänen tullessa asumisyksikköön sisään. Yhteisössä opitaan toisilta ja vahvistetaan keskinäistä välittämistä. Työntekijät näkevät yhteisöstä saadun palautteen tärkeäksi tilanteissa, joissa yksilö on tehnyt jotain yhteisön hyväksi. Työntekijät puhuvat välittämisen kulttuurista. He myös painottavat työntekijän ja asukkaan olevan osa samaa yhteisöä sen sijaan, että he olisivat eripuolilla yhteisöä. Työntekijät kokevat tärkeäksi sen, että jokainen asumisyksikössä asuva tulee omana itsenään hyväksytyksi.

“..niin siinä siihen syntyy paljon semmost keskinäistä välittämistä ja ja ja ja jotenkin mä aattelin että usein usein sitten asukkaatkin haluaa jotenkin (.) työntekijöit- et niinku et et ollaan niinku samassa veneessä ettei olla eri puolilla sitä yhteisöä. Vaan ollaan osa (.) yhtä (yhteisöä).”

Yksi työntekijä lähestyy yhteisöllisyyden rakentumista konkreettisemmasta näkökulmasta. Hänen mukaansa yhteisöllisyydessä on kyse mahdollisuuksien luomisesta ihmisten väliselle vuorovaikutukselle ja liittymiselle. Tarkoituksena ei ole pyrkiä ideaaliin ja ristiriidattomaan me-joukkoon, vaan pikemminkin luoda sellaisia käytäntöjä, joissa yhteisöllisyys toimisi luonnollisesti ja pakottamatta. Toimivassa yhteisöllisyydessä voidaan nähdä avoimuuden, dialogisuuden sekä demokraattisuuden. Ne luovat paitsi yhteenkuuluvuutta, myös luottamusta ja turvaa. (Raina 2012, 210.)

Vaikka yhteisöllisyys nähdään yhdeksi tärkeäksi päämääräksi asumisyksiköissä, työntekijät toteavat sen saavuttamisen olevan ikuisuusprojekti. Yhteisöllisyyden rakentuminen nähdään jatkuvana prosessina, jota ei voi saada koskaan valmiiksi. Mitä kauemmas siirrymme niin sanotuista elämän ydinyhteisöistä, sen vaativampana yhteisöllisyyden saavuttaminen voidaankin nähdä (Raina 2012, 29). Hitaasti etenevä prosessi vaatii siis keskeneräisyyden sietämistä, jonka työntekijät näkevät yhtenä vaikeimpana asiana yhteisöllisyyden rakentumisessa. Heidän mukaansa se vaatii työtä sekä aikaa niiden ongelmien ratkaisemiselle, jotka ovat yhteisöllisyyden rakentumisen esteenä.

”Yhteisöllisyys kumpuaa siis käytännöistä ja semmosesta niinku, semmosista elävistä merkityksellisyyden koke- siitä, että tuntee tota olevansa jotakin isompaa. Ja se on, se on niinku jatkuva prosessi, et se, se ei niinku, sitä ei voida saada niinku valmiiks.”

Aineiston mukaan työntekijän rooli on merkittävä yhteisöllisyyden rakentamisessa. Työntekijöiden tehtävänä on vahvistaa asukkaiden tunnetta asumisyhteisöstä ja kodista. Ammattilaisen roolina on yhteisön vahvistamisen ja rakentamisen mahdollistajana, niin että asukkaat rakentavat sen itse työntekijöiden ollessa tukena. Haastateltavat kokevat yhteisön rakentuvan vahvemmaksi, kun se lähtee asukkaista itsestään. Työntekijän ja asukkaan välinen työ on myös kumppanuutta. Kumppanuussuhde voidaan nähdä yhtenä työntekijän ja asiakkaan välisenä suhteena, jolla tarkoitetaan, että asiakas ja työntekijä yhdessä rakentavat ymmärrystä asiakkaan tilanteesta. Muita työntekijän ja asiakkaan välisiä suhteita kuvaavia kategorioita ovat liittämisen- ja kontrollisuhde, huolenpitosuhde ja vuorovaikutuksessa rakentuva suhde. Useimmiten toimiva vuorovaikutussuhde sisältää kuitenkin kaikkia näitä elementtejä. (Juhila 2006, 7.)

”...asukkaan ja työntekijän välinen (.) välinen työ on usein myös vähän semmosta kumppanuutta.”

Työntekijän nähdään olevan merkityksellisessä roolissa siinä, että asukas kokee yhteisöllisyyttä jonkun toisen ihmisen kanssa kuunnellen ja luoden uskoa asukkaan onnistumisiin ja tavoitteiden toteutumiseen.

Vertaistuki ja vertaisuus nähdään yhteisössä tärkeänä. Toimivassa yhteisössä vertaistuki on haastateltavien mukaan toisen lähellä oloa, positiivista ja kannattelevaa. Haastateltavat näkevät asukkaiden samankaltaiset ongelmat yhdistävänä tekijänä tuoden turvaa selviytymisestä.

”...kun on toimiva yhteisö, vertaistuki on positiivista ja se voimaannuttaa ja se on lähellä, se on tärkeitä.”

Tähän liittyy työntekijöiden mukaan kuitenkin nurjapuoli, jossa yhteisö kannattelee itseään vääristyneissä elinolosuhteissa ja yhteisöllisyys rakentuu epätoivottujen toimintojen ympärille.

”--yhteisöllisyys muodostuu joskus hyvin epäterveidenkin toimintojen ympärille. -- Vertaistuki on edelleen tässä ongelmakohtissakin lähellä. -- Kaikilla on samat lähtökohdat ja tarpeet. Usein ne pyörii sitten, jos on puhe päihdeihmisistä, niin juuri niiden päihteiden ympärillä. Ja yhteisö kannattelee itseään niissä vääristyneissä elinolosuhteissa.”

Näin ollen sosiaalisen integraation edistämiseksi negatiivisten suhteiden hallinnalla on myös osuutensa. Vailla vakinaista asuntoa olevat ovat voineet elää suhteissa, joissa esimerkiksi hyväksikäyttö tai rikollisen toiminnan kautta haitalliset ihmissuhteet ovat olleet arkipäivää. Sosiaaliset ja ylisukupolviset ongelmat voivat synnyttää yhteiskunnasta pois sulkevaa yhteisöllisyyttä, jolloin yhteisö ylläpitää syrjäytymistä muusta yhteiskunnasta. Esimerkiksi päihteiden myyminen, ostaminen sekä käyttö tai velkaantuminen nähdään syvinä ongelmina yhteisössä, jos yhteiskunta ei tarjoa kokonaisvaltaisesti riittävää tukea tälle kansan osalle. Työntekijöiden roolina nähdäänkin asiakkaan auttaminen käytännöllisen

ja emotionaalisen tuen keinoin, jotta asiakas oppii rajaamaan ja hallitsemaan näitä suhteita ja sitä kautta myös turvaamaan asumistaan. (Pleace 2016, 46.)

6.4 Rakenteet yhteisöllisyyden mahdollistajana

Yksi merkittävä tekijä yhteisön integraation näkökulmasta aineiston mukaan on, että selkeät rakenteet asumisyksikön sisällä tukevat yhteisön muodostumista ja yhteisöllisyyden kokemuksia. Raina (2012, 106–108) kuvaa yhteisön toimintakulttuurin rakentuvan perustehtävästä, vuorovaikutuksesta ja yhteisön rakenteista. Perustehtävään kuuluvat toiminta, tavoitteet ja arvot. Rakenteisiin kuuluu sen sijaan tiedonkulku, työn- ja vastuunjako, johtajuus sekä keskusteltu- ja päätöksentekorakenteet. Mahdollisimman toimivan yhteisöllisyyden varmistamiseksi näiden kolmen asian tulisi olla tasapainossa keskenään. Rakenteilla tässä tapauksessa tarkoitetaan toimivia tiloja, yhteisiä pelisääntöjä, tasa-arvoisuutta sekä valta-asetelmien poistamista.

Kohtaamisen, kommunikaation ja vuorovaikutuksen mahdollistamiseksi yhteistoiminta edellyttää yhteisiä fyysisiä tiloja, on kyse sitten organisoidusta tai organisoimattomasta toiminnasta. Tämä on erityisen tärkeää, jos yhteisöllisyys nähdään vuorovaikutukseen perustuvana yhteisöllisyyden ylläpidon ja sen uusiutumisen kenttänä. (Helamaa & Pylvänen 2012, 48.) Aineiston mukaan toimivilla tiloilla tarkoitetaan yhteisö- ja harrastetiloja, jotka mahdollistavat yhteiset ruokailuhetket, yhteisen tekemisen ja harrastamisen kuten bändihuoneen tai kuntosalin. Yhteisistä tiloista muovautuu usein yhteisön jäsenille symbolinen merkitys, johon voidaan liittää yhteisiä jaettuja kokemuksia. Tilat voidaan jaotella toimintaan suunniteltuihin varsinaisiin tiloihin sekä esimerkiksi asumisyksikön yhteisiin ulkoalueisiin. (Mt., 2012, 48.)

Työntekijät kertovat, että yhteisön rakentamisen kannalta toimintaympäristöjen muutokset ovat olleet tärkeitä. Asumisyksiköissä tämä on tarkoittanut konkreettisesti esimerkiksi työntekijöiden toimistotilojen poistamista, joka on mahdollistanut läsnäolon asiakkaiden arjessa. Tilamuutosten tarkoituksena on mahdollistaa yhteistä sekä esteetöntä avointa tilaa

ilman vallan tai byrokratian rakenteita, mikä on myös yksi yhteisön rakentumista edistävä tekijä.

”..niin pystytään rakentamaan semmosta avointa, yhteistä tilaa, mikä ei enää olis tavallaan sit sitä sellasta niin virastomaista, virallista työntekijöiden tilaa, vaan semmosta yhteistä tilaa johon on esteetön pääsy sekä asiakkailta et kaikilla työntekijöillä.”

Yhteiset tilat itsessään ovat yhteisöä sitouttava tekijä. Yhteinen päätöksenteko on välttämättömyys säännöistä ja käyttötarkoituksista sopiessa. Kun tila koetaan arvokkaaksi, sen käyttäjät usein myös sitoutuvat siitä huolehtimiseen. (Helamaa & Pylvänen 2012, 48.) Toimivien tilojen lisäksi aineistosta nouseekin esille yhteisten pelisääntöjen tärkeys asumisyksikössä. Toimivassa yhteisöllisyydessä toiminta pohjautuu yhteisille sopimuksille ja pelisäännöille (Raina 2012, 28). Yhteisöllisyyteen pyrkivien yhteisten pelisääntöjen katsotaan luovat turvallista ilmapiiriä. Sääntöjen on tärkeä sisältää myös asukkaan velvollisuuksia mutta myös oikeuksia. Sitoutumisen kannalta on olennaista, että säännöt ovat yhdessä asiakkaiden kanssa sovittuja ja rakennettuja.

”Ja siinä käydään läpi sitten myös ne asukkaan oikeudet ja velvollisuudet, sillä nimellä meillä täällä kutsutaan niitä asumisen sääntöjä, mut siin on myös, myös sit sitä niinkun asukkaan oikeuksia, mitä me hänelle tarjotaan. Ja sitten myös niitä että missä raameissa täällä sitten asutaan.”

Yhteisöllisyydessä on tärkeää, että työntekijät eivät toimi vain valvojina ja asiakkaat vastuuttomina. Yhteisön itse valvoessa myös yhteisten sovittujen asioiden toteutumista, niihin sitoutuminen parantuu ja suhde työntekijän ja asiakkaiden välillä vahvistuu kumppanuudeksi.

”...tai jollain muulla kutsuttu koko asumisyhteisö koolle, ja heitetty se pallo näille asukkaille että. Et nyt työntekijöistä tuntuu että me juostaan perässä ja yritetään valvoa jotain asiaa mitä me ei pystytä valvomaan. Et mitä te itse ajattelette että et miten näissä tilanteissa meidän tulis toimia ja. Ja mitä te ajattelette että et me saatas tää tilanne hallintaan... et mut me ei myöskään sit lähdetä valvomaan sitä et teidän täytyy itse huolehtia et se toteutuu... vaan vastuunotolla päästään pidemmälle... se asukkaan ja työntekijän välinen työ on usein myös vähän semmosta kumppanuutta.”

Yhteisön tuki on sitä, että yksilö kokee kuuluvansa johonkin ja tätä kautta kokee arvokkuuden tunnetta (Compton ym. 2005, 259). Aineistosta nousee esille työntekijän näkökulmasta yhteistyön merkitys asiakkaan kanssa sekä työntekijän rooli asiakkaan rinnalla kulkijana. Toinen näkökulma yhteisön tukeen on aineiston mukaan tukeminen yhteiseen ajanviettoon, vertaissuhteisiin ja kodin ulkopuoliseen toimintaan.

Työntekijät kuvaavat rinnalla kulkemista yksilöllisenä tukena, myötäelämisenä, poluttamisena sekä jalkautumisena asiakkaan kanssa yhdessä palveluihin. Tällaisella tuella koetaan olevan yhteyttä onnistuneisiin asiakasprosesseihin, jolla on inhimillisesti ajateltuna valtava merkitys. Yhteistyössä asiakkaan kanssa pyritään löytämään toimivat yhteistyön tavat. Yhdessä tekemisellä katsottiin olevan vaikutusta vastakkainasettelun vähentymiseen työntekijän ja asiakkaan välillä.

”Mikä on, mistä mä aina iloitsen kun tätä työtä tehdään yhdessä, että, että sellainen vastakkainasettelu on mahdollisimman vähäistä.”

Työntekijät tuovat esille, että yhteistä ajanviettoa on pyritty mahdollistamaan asumisyksiköiden sisällä. Pienessä yhteisössä jokaisen antama panos korostuu ja yhteisöllisyyden muodostuminen hyvin tiiviiksi on mahdollista. Yhteisön kasvaessa kontaktin luominen voi vaikeutua, mutta toisaalta suurempi yhteisö mahdollistaa sen sisällä hyvinkin erilaisia elämisentapoja. Asukasryhmän koolla ei kuitenkaan ole suoraa yhteyttä yhteisöllisyyden asteeseen, vaan kyse on enemmänkin yhteisön tavoitteista, tahdosta ja järjestäytymisestä. (Helamaa & Pylvänen 2012, 50.)

Kontaktien säilyttämistä ihmisiin on pyritty asumisyksiköissä vierailijoiden mahdollistamiseen. Lisäksi tukeminen kodin ulkopuoliseen toimintaan ja vertaissuhteisiin on koettu olennaisena. Työntekijät kuvaavat yksilön kannalta mielekkään elämän ja välittävien ihmisten ympärillä olon erityisen tärkeänä.

”Mut sit on myös niinkun kova tarve sille, että että tota ois erilaisia yhteisöjä sen talon ulkopuolella, joihin olis mahdollista liittyä ja kuulua.”

Aineistossa työntekijät tuovat vahvasti esille tasa-arvoisuuden vahvistamisen ja valta-asetelman poistamisen tärkeyden työntekijän ja asiakkaiden välillä. Työntekijän asenteessa ja lähestymistavassa arvokas kohtaaminen ja tasapuolisuus ovat olennaista. Erityisesti kun työskennelleen asiakkaiden kotona, turhan vallan käytön ei katsota johtavan pitkälle.

”...yhteisö rakentu nimenomaan siinä et saatiin se tavallaan semmonen tietyntyyppinen valta-asetelma siitä työntekijöiden ja asiakkaiden väliltä pois.”

Toimivassa yhteisöllisyydessä vallankäyttö ja johtajuus on läpinäkyvää. Vastuun jakaminen ja jokaisen jäsenen hyväksyminen erilaisuus huomioiden on tärkeää. (Raina 2012, 28.) Aineiston mukaan yhteisön rakentumisen edellytykseksi katsotaan, että valta-asetelma suhde poistuu työntekijöiden ja asiakkaiden väliltä. Yhteisen avoimen tila rakentuminen ilman vallan rakenteita ja byrokratiaa, johon kaikilla on esteetön pääsy mahdollistaa yhteisön syntymisen.

”--pitääkö olla keskiluokkanen veronmaksaja ennen kun tavallaan pystyy siirtymään tuetusta asumisyksiköstä itsenäiseen, että onko se loikka sellanen liian jyrkkä. --Onko sen oltava niin hajautettua, et se on todella siis perinteistä täysin yksin asumista? -- Ja sittenhän on näitä, missä koitetaan ihan se, vähän yhteisöllisempiä asumisratkasuja muuten, jotka ei oo enää mitään tuettuja

asumisyksiköitä, mutta että asumisen muotoa kehitetään sellaseks, että siinä yhteisöllisyys vahvistuu.”

Asumisen muoto on yksi rakenteellisista tekijöistä ja aineistosta nouseekin esille työntekijän puheenvuoro yhteisöllisyyttä vahvistavasta asumisratkaisusta tuetun tai yksin asumisen sijasta. Yhteisölliset asumisratkaisut voidaankin nähdä konkreettisenä keinona yksinäisyyden ja syrjäytymisen ilmiöihin vastatessa (Helamaa & Pylvänen 2012, 173).

7 Taloudellinen integraatio

7.1 Työtoiminta arjessa

Taloudellisella integraatiolla voidaan tarkoittaa palkkatyötä, mutta myös muuta epävirallisempaa toimintaa, koulutusta tai työskentelyä (Pleace 2016, 22). Aineistossa tällä tarkoitetaan pääasiassa matalankynnyksen työtoimintaa, joka on nimensä mukaisesti matalan kynnyksen palvelua asiakkaalle. Matalan kynnyksen työtoiminta on asumisen tukemiseen, hoitoon ja kuntoutukseen kehitetty kuntoutusmuoto, jota usein järjestetään osana esimerkiksi asumisyksikön toimintaa (Schneider ym. 2019, 10). Työntekijät korostavat vaikuttavimpien palveluiden kehittämistä erityisesti niille, jolla on vaikeuksia pysyä mukana työelämässä. Aineiston mukaan työtoimintaa järjestetään joidenkin asumisyksiköiden toimesta, mutta se voi olla myös talon ulkopuolista toimintaa, jossa asiakas käy säännöllisesti.

Järjestöedustajan puheenvuorossa tuodaan esiin myös kausi- ja kesätöiden sekä reilun keikkatyön mahdollisuudet. Reilulla keikkatyöllä tarkoitetaan sitä, että asiakkaalle tarjoutuu mahdollisuus ottaa vastaan tarjottu työkeikka siinä hetkessä, vaatimatta pidempää sitoutumista. Keikkatöiden järjestämisellä tuetaan Asunto ensin -mallin ajattelua, jossa ajatellaan jokaisella olevan mahdollisuus työskennellä, jos oikea työ ja tekijä kohtaavat. Työ voidaan nähdä myös sosiaalisena ihmisoikeutena, jonka tavoitteena on edistää vaikeassa työmarkkina-asemassa olevien tilannetta. Tämä tarkoittaa uudenlaisten toimenpiteiden kehittämistä. (Raivio & Nykänen 2014, 4.) Lähtökohdista jokaisen oikeudesta työhön säädetään YK:n yleismaailmallisen ihmisoikeusjulistukseen (1948) 23.artiklaan jokaisen oikeudesta työhön. (Universal declaration of human rights 1948.) Aineistossa työntekijät puhuvat työ ensin -periaatteesta.

”Ja kun keskitytään siihen, mitä ihminen osaa ja mihin hän pystyy ja siihen hetkeen, niin me pystytään, kun annetaan oikea tarjonta, niin voidaan puhua työ ensin periaatteesta”

”..keikkatyö sopii ihmisille, joilla ei ole eilistä ja joilla ei oo huomista, mutta on tämä päivä ja tämä hetki.”

Työ ensin -idea nähdään vaikuttavana, mutta sen edistämiseksi on vielä paljon tehtävää. Ajattelumallin mukaisesti työ nähdään laajenevana kehänä, jossa voidaan lähteä liikkeelle lyhyistä heti tarjolla olevista tehtävistä ja edetä esimerkiksi keikkatyöhön ja sitä kautta esimerkiksi opinnollistettuihin organisoituihin työvalmennuksen muotoihin. Aineiston mukaan opinnollistaminen työtoiminnan kautta pyritäänkin mahdollistamaan asiakkaalle. Opinnollistaminen tarjoaa vaihtoehtoisen oppimisympäristön suorittaa tutkinnon osia työnomaisessa ympäristössä.

”..että se lähtee läheltä lyhyistä heti tarjolla olevista työtehtävistä, siis hyvin matalalla kynnyksellä. Ja sitten siitä se voi edetä tämmöseen reiluun keikkatyöhön ja sitä kautta pitemmälle meneviin opinnollistettuihin ja pitkäjänteisemmin organisoituihin työvalmennuksen muotoihin. Eli tässä on tämmönen niin kun laajeneva kehä, mikä pitäis toimia niin, ettei siinä tule turhia siiloja ja esteitä.”

Tarjottua keikkatyötä useammin asunnottomien kanssa hyödynnetään kuitenkin matalankynnyksen työtoimintaa, jossa työtehtävät voivat olla hyvin monipuolisia ja haasteeltaan yksilöllisiä. Työtoiminnalla pyritään tarjoamaan asiakkaalle työmahdollisuuksia ja -valmiuksia arkeen. Jäsennellyllä ja mielekkäällä toiminnalla katsotaan olevan yhteys siihen, että tarkoituksen tunne elämästä sekä itsetunto kohenevat. Tällainen voi olla esimerkiksi vapaaehtoistyötä, palkkatyötä tai esimerkiksi taiteeseen liittyvä toiminta, jota on käytetty useassa maassa, kun asunnottomia tuetaan johonkin struktuuriin. (Pleace 2016, 47.)

Aineiston mukaan työtoiminnan ideologiaan kuuluukin, että se on lähellä, siihen on helppo tarttua ja se antaa toivoa huomista. Työtoiminnan on tarkoitus olla mielekästä, mutta mielekkyyden sijaan tärkeämpää on se, kuinka toiminta osataan järjestää ja organisoida.

Matalankynnyksen toimintoina asumisyksiköt voivat tarjota mielekästä sisältöä päiviin esimerkiksi erilaisilla liikunnallisilla ja taidesisällöillä. Tällainen toiminta toimii usein areenana vertaistuelle ja voi toimia yhteisön keskinäisenä voimana, voimaannuttaen samalla myös yksilöitä. (Granfelt ym. 2015, 77.) Aineiston mukaan työntekijät kertovatkin matalankynnyksen työtoiminnan muotojen vaihtelevan ruuanlaittoryhmistä taidetoimintaan tai esimerkiksi oman asunnon siivoamiseen. Tekeminen voi olla myös esimerkiksi talon ulkopuolella toimivia toiminnallisia vertaisryhmiä. Perimmäisenä ajatuksena on, että erilaisin elämäntilantein ja toimintakyvyin ihmisellä olisi jokin paikka päivisin mihin mennä, vaikka ei siellä konkreettisesti kauheasti tekisikään.

Työtoimintaa ohjaa vahvasti asiakaslähtöisyys ja asiakkaan osallistaminen. Ihmisen kokiessa itsensä osalliseksi, hän usein kokee myös toimintaympäristönsä ennakoitavaksi ja hallittavaksi (Isola & Leemann 2021, 381). Työtoiminta on vapaaehtoista ja asiakkaita kannustetaan mukaan sisällön suunnitteluun sekä aikatauluttamiseen. Toiminta pyritään räätälöimään asiakkaalle yksilöllisesti omien mielenkiinnon kohteiden mukaisesti jokaisen lähtökohdat huomioiden. Asiakkaiden lähtökohdat ovat hyvin erilaisia. Toisilla asiakkailla ei ole käsitystä siitä, mitä työnteko on ja miten se voi vaikuttaa esimerkiksi päivärytmin muodostumiseen. Toisilla asiakkailla voi taas olla pitkäaikaistakin kokemusta säännöllisestä palkkatyöstä. Näin ollen asiakkaiden kokemus, lähtökohdat ja omat toiveet on tärkeää ottaa huomioon toimintaa suunniteltaessa.

“...ei oo, ei oo semmosta niinku käsitystä koskaan päässy tulemaan mitä se työnteko on. Ja ja ja tavallaan sitä kautta esimerkiks rytmii päivään tai muuta että.”

“..on kyllä turhan korkea kynnyks tulla sinne koska he on saanu oikein parempaa palkkaa todennäkösesti kun monet meistä aikoinaan. Niin tota jossain niinku tietynlaisissa hommissa. Niin sit sä tuut sinne, niin se on aika iso juttu ottaa sit se kaks euroo tunti sieltä vastaan.”

Aineistosta tulee esille hyvin rakenteiden ja työntekijän roolin merkitys työtoiminnan järjestämisessä. Työtoiminnan selkeys, monipuoliset tilat, riittävä resurssi sekä

työturvallisuuden huomioimista pidetään tärkeänä. Työvalmentajan tulee kiinnittää huomiota suhtautumiseensa suhteessa asiakkaisiin. On tärkeää, että työvalmentaja ymmärtää asiakkaiden haasteita esimerkiksi aikataulujen noudattamisessa tai pikemminkin noudattamattomuudessa sekä työn keskeneräisyydessä tai sen hitaassa etenemisessä. Asiakkaita ei kuulu rangaista ja työvalmentajat eivät saa olla vallan käyttäjiä muutoinkaan suhteessa työtoimijoihin. Erilaiset sanktiot eivät saa ihmistä edistämään toiminnan päämääriä tai sitoutumaan toimintaan (Björklund & Hallamaa 2013, 166). Kuten muuallakin arjessa, myös työtoiminnan aikana kohtaaminen koetaan kaiken lähtökohtana, jossa läsnäolo ja välitön palautteen antaminen on tärkeää. Yksilöiden elämäntilanteet voivat vaihdella ylivoimaisista hädän kokemuksista, ilon ja onnistumisten kohtaamisiin ja tunteisiin. (Granfelt 2022, 33). Asiakkaalle tarjotaan aina tarpeen mukaan työvalmennusta, kevyempää ohjausta ja neuvontaa tai tiiviimpää rinnalla kulkemista.

“..Ja mitä se vaatii sitten työntekijältä. Niin keskeneräisyyden kestämistä. Se että tänään sovitaan jotain, ni et sovitaan et nähdään vartin päästä ja lähetään tekeen, niin se vartti saattaa olla ens viikon torstaina. Ja ja ja tavallaan niinku joskus kunto pettää, työ jää kesken. Niin tota ni ne ne ne vaan pitää osata niinku sietää se tilanne. Ja ja siitä ei niinku tavallaan, me ei rangaista ketään.”

Asiakkaan eteenpäin tukemiseksi koetaan tärkeänä, että tulevaisuuden suunnitelmissa mahdollinen työtoiminta ja sitä kautta siltojen kehittyminen kohti keikka- ja kausitöitä tai mahdollisia opiskeluja pidetään säännöllisesti mukana keskusteluissa.

7.2 Työtoiminta asiakkaan elämäntilannetta edistämässä

Sosiaalisen integraation ulottuvuutena taloudellisen integraation, tässä viitekehyksessä pääasiassa työtoiminnan vaikutukset yksilölle ovat aineiston mukaan huomattavat. Asunnon järjestytyä yksinäisyys sekä toimeettomat päivät ovat asiakkaalle yleinen haaste. Pahimmassa tapauksessa asunto ei muodostu kodiksi, vaan alkaa

muodostua paikaksi, josta on hankala päästä pois. Merkityksellisten ihmissuhteiden sekä mielekkään tekemisen sisältymisen päiviin on sen sijaan todettu edistävän sosiaalista integraatiota. (Granfelt ym. 2015, 79; Pleace 2016, 22.) Työtoiminnan avulla rohkaistaankin lähtemään kodin ulkopuolelle ja tutustumaan omaan elinympäristöön.

Aineiston mukaan työtoiminta antaa mahdollisuuden rytmille ja sisällölle päivään. Päiväsaikaan tapahtuvalla toiminnalla nähdään yksilön pärjäämisessä suuri merkitys. Työtoiminnan avulla asiakas saa vaihtoehdon tehdä toisenlaisen valinnan arjessaan. Valinnan mahdollisuus muodostuu, kun se on vapaaehtoista ja mahdollista kaikille tasapuolisesti. Lisäksi on tärkeää, että asiakas saa selkeän kuvan työtehtävästä, jonka perusteella hän voi itse tehdä päätöksen. Työtoiminta voidaankin nähdä omaehtoisena vaihtoehtona, jolla yksilön on mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä esimerkiksi sisältöä ja rytmiä luoden. Tällainen yksilön valinta omassa elämässään kuvaa tässä kontekstissa arjen askareiden ylläpitämistä ja toistamista. Tekeminen voi näyttäytyä ulkopuolelle vaatimattomana toimintana arjen sujumiseksi, mutta sen päämääränä on pitää koko yksilön elämä raiteillaan. (Honkasalo 2004, 57.)

Työtoiminta voi antaa vaihtoehdon esimerkiksi päihteiden käytölle. Mielekäs tekeminen nähdään ennaltaehkäisevänä tekijänä esimerkiksi väkivallan tekemisessä sekä päihteiden käytössä. Työntekijät mainitsevatkin päihteettömyyden sekä arjenhallinnan tukemisen tärkeiksi tekijöiksi työtoiminnan antina. Konkreettisen, matalan kynnyksen tekemisen kautta tulevaisuusperspektiivin avautuminen on mahdollista, joka parhaimmillaan tarjoaa ahdistavalta koetusta elämänpiiristä mahdollisuuden uuteen toimintaan ja sen kautta sosiaalisen sekä taloudellisen hyvinvoinnin vahvistumiseen. Tällä on merkitystä myös asumisen turvaamisen ja pysyvyyden näkökulmasta. (Granfelt 2022, 31.)

“...tarjotaan siihen arkeen vaihtoehto sille asukkaalle, Kun sun vaihtoehto on se, että kun sä aamulla kävelet sieltä kämpästä ulos, et kävelenks mä tonne kadun toiselle puolelle tohon [Paikka 5], vai meenks mä sitä samaa reittiä ja sit mä valitsen sen pihan siivousporukan ja menen siihen mukaan tänään, edes tunniksi tai kahdeksi. Elikkä tarjotaan todellinen vaihtoehto sille perinteiselle tavalle, ehkä sille päihteiden käytön tavalle. Ehkä sekin on motivointia, pikkuhiljaa opetetaan niin kun valitsemaan toisenlaisia ratkasuja. Ne on pieniä asioita usein, jotka on sitten itse asiassa suuria. Ja hyvin konkreettisia.”

Työtoiminnalla pyritään vahvistamaan asiakkaan sisäisen motivaation syntymistä sen sijaan, että asiakas tekisi valinnan toimintaan osallistumisesta pelkästään rahan tai aineellisen hyödyn vuoksi. Sisäisen motivaation heräämisen ja aktivoitumisen edellytyksenä on, että asiakkaalle tarjotaan aitoja mahdollisuuksia kokea itsensä arvokkaaksi ja hyödylliseksi. Tämä syntyy kokemuksesta, että asiakas ei ole toiminnan kohde, vaan toimija - häntä arvostetaan ja hän omaa voimavaroja, joita voi käyttää hyväksi yhteisössään. Tämän myötä asiakkaan usko omiin mahdollisuuksiin voi vahvistua ja ymmärrys toiminnan vaikutuksista omaan hyvinvointiin voi kasvaa. (Björklund & Hallamaa 2013, 169.)

”Joku asukas aukas oven, ja sitten mä että ku et voisit sä jeesaa vähän. Niin se oli silleen et paljon mä saan. Oli ensimmäinen kysymys. Niin siinä vaiheessa mä tajusin et nyt on menty pieleen. -- että sitä sinnikkäästi ajetaan sitä työtoimintaa, koko ajan muistetaan se, että miten me voitais saada osallistettua näitä asukkaita enemmän tähän kuvioon. Ja sitä kautta he tuntee sen koko ajan omakseen enemmän ja enemmän et tää on oikeesti niinku meidän yhteinen juttu.”

Niin kuin aineistolainaus osoittaa, työntekijät kokevat tärkeäksi pohtia ja edistää niitä asioita, joilla asiakkaita saataisiin enemmän osallistettua “tähän kuvioon”, ja että asiakkaat tuntisivat työtoiminnan omaksi ja yhteiseksi asiaksi. Aineiston mukaan se toteutuu antamalla asiakkaille vapauksia päättää omista toimintatavoistaan sekä antamalla heille vastuuta. Haastavassa elämäntilanteessa elävä, esimerkiksi väkivallan keskellä tai päihdekierteessä olevalle valintojen tekeminen voi olla kuitenkin hyvin vaikeaa ja he voivat kokea, ettei vaihtoehtoja ole. Tällaisissa tilanteissa korostuu työntekijän ja asiakkaan välisen vuorovaikutustyön vaativuus asiakkaan tukemiseksi. (Granfelt 2022, 33.) Asiakkaita pyritään vastuulistamaan heidän omien voimavarojen ja kykyjen mukaisesti. Heille annetaan esimerkiksi vapaus valita oma tyylinsä työn loppuun saattamiselle. Työtehtävien myötä itsenäisen vastuun kasvamisella katsotaan olevan vaikutusta elämässä selviytymiselle ja yhteiskuntaan kiinnittymiseen. Sovitut tehtävät ja niiden loppuun saattaminen opettavat vastuun lisäksi myös sitoutumista.

Myös asiakkaiden kohdalla, joiden työllistyminen avoimille työmarkkinoille on epätodennäköisempää, tulisi turvata oikeus ja mahdollisuus osallistua työtoimintaan. Tällä voidaan tarkoittaa pitkäkestoisesti tuettua työtä ja työtoimintaa, toimintakyvyn ylläpitoa sekä syrjäytymisen ehkäisemistä. Voidaan puhua myös työelämäosallisuudesta, joka muuntuu eräänlaiseksi toimenpide- tai palveluosallisuudeksi. (Raivio & Nykänen 2014, 24.) Aineiston mukaan työtoiminta voi tarjota esimerkiksi työkyvyttömyyseläkkeellä olevalle henkilölle mahdollisuuksia kokeilla työelämää rauhassa ja antaa uskallusta ajatella paluuta takaisin opiskelu- ja työelämään.

Työntekijät kertovat toiminnan antavan asiakkaille myös onnistumisten kokemuksia. Hyödyllinen ja mielekäs toiminta antaa mahdollisuuden onnistumisille, jolla on katsottu olevan huomattava vaikutus itsetuntoon (Pleace 2016, 45). Onnistumisten myötä ihminen voi kokea itsensä tarpeelliseksi, merkitykselliseksi ja itseluottamus vahvistuu. Tarpeellisuuden kokemusta arjessa on katsottu lisäävän, jos asiakkaalla on mahdollisuus suunnitella ja vaikuttaa itse toimintaan. Työtoiminnassa asiakas voi oppia hyväksymään virheiden tekemistä ja oppia uutta. Lisäksi työtoiminta antaa väylän kartoittaa omia mielenkiinnon kohteita. Työntekijät korostavat, että työtoimintaa pyritään simuloimaan mahdollisuuksien mukaan mahdollisimman lähelle normaalia työelämää.

Työtoiminnalla pyritään yhteisöllisyyteen tarjoten kohtaamispaikka ja ehkäisten samalla yksinäisyyden kokemuksia. Toiminnassa pyritään kunnioittamaan toisia ja opetellaan vahvistamaan sosiaalisia taitoja sekä hyväksymään erilaisuutta.

”Elikkä on se paikka, johon lähdetään sieltä asunnosta. Se on oikeestaan yks osa sitä johonkin yhteisöön, systeemiin kuulumista...”

Työtoiminnassa pyritään tehtävistä suoriutumiseen yhdessä, jossa yhdessä tekemällä työntekijät muodostavat tiimin asiakkaiden kanssa. Asioiden jakamisen, läsnäolon sekä yhdessä olon katsotaan rakentavan työntekijän ja asiakkaan välillä jotain sellaista yhteistä, joka mahdollistaa sanallisen vuorovaikutuksen syvenemisen. Yhdessä tekemisen ja toiminnan kautta voi olla esimerkiksi luontevampaa keskustella asiakkaalle

merkityksellisistä asioista. (Granfelt 2013, 243.) Asumisyksikössä koko yhteisön voimin voidaan ottaa esimerkiksi suoritettavaksi yhteinen työtehtävä, johon työntekijät antavat valmentavan panoksensa. Mallintaminen ja asiakkaan kanssa yhdessä tekeminen on koettu tärkeäksi voimavaraksi arjessa.

”Et mää ainakin puhun tästä et se on vähän niinku meidän asumispalveluyksikön sydän joka pumppailee. Ja, ja se, se on sillo tosi tärkeä niinku työntekijöille ja asukkaille tää koko työtoiminta.”

Toimeentulolla yksilölle mahdollistetaan paitsi taloudellisen osallisuuden lisääntyminen myös edellytykset itsensä elättämiseen ja toteuttamiseen (Raivio & Nykänen 2014, 121). Aineiston mukaan työtoiminta antaa mahdollisuuden päivittäiseen toimeentuloon, joka taas antaa edellytykset perustarpeiden täyttymiselle. Työtoiminnalla, keikkaluontoisella työllä tai kausi- ja sesonkityöllä asiakkaalle mahdollistetaan palkka. Toimeentuloon ja sitä kautta itsensä elättämisen mahdollisuuteen liitetään usein ajatus, että se on yksilön omalla toiminnalla ja aktiivisuudella ansaittu ja hankittu. Tällä taas on positiivinen vaikutus yksilön itsetunnolle. (Böckerman 2018, 241.) Rahan katsotaan sitouttavan asiakkaita toimintaan ja se toimii selkeänä houkuttimena osallistumiselle. Asiakkaan saama rahallinen korvaus vaihtelee sen mukaan, minkälaisesta toiminnasta on kyse ja minkälaisella statuksella hän itse on etuuksien maksuun nähden. Hyvin matalankynnyksen työtoiminnasta, esimerkiksi oman asunnon siivoamisesta, asukkaille voidaan maksaa työosuusrahaa. Rahan lisäksi työtoiminnassa on usein tarjolla ruoka, joka voidaan katsoa myös työtoiminnan kautta ansaituksi hyödykkeeksi.

”--kannustinraha ei ole palkkatuloo, vaan sillä on semmonen kuntoutuksellinen elementti. Ja sillä ylläpidetään tota asukkaiden toimintakykyä ja vahvistetaan sitten näitten osallistujien osallisuutta.”

Vuokratästäkirjeen mukana asiakkaalle voidaan lähettää tiedoksi määräaikainen työtehtävä, jonka avulla asiakkaalle mahdollistetaan vuokratästin maksu. Esimerkiksi vuokratästin maksamisen mahdollisuus työllä lisää asiakkaan sosiaalis-taloudellista hyvinvointia (Granfelt 2022, 14). Lisäksi erityisesti keikkaluonteisella työllä asiakas saa työkalun ja toimijuuden mahdollisuuden itselleen epävakassa tilanteessa. Työ ensin -periaatteen mukaisesti asiakkaalle välittömän vasteen antaminen on tärkeää.

”--jos onnistuit olemaan paikalla ja tehdä valinnan elämän puolesta, niin sait niin kun välittömän vasteen.”

Aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että työntekijät näkevät työtoiminnasta myönnettävän rahan ja muut hyödykkeet työn välineinä, joiden avulla tavoitellaan asiakkaan kiinnostumista oman elämäntilanteen eteenpäin viemiseen ja motivoidaan kuntoutumiseen.

“..niin vähän opitaan rahan arvoa. Et et ymmärretään et et sen rahan eteen joutuu tekeen jotain et ei se aina tuu vaan nappii painamalla ja lippuu lappuu täyttämällä...”

Aktivointiajattelun lisäksi työntekijä tuo esiin vastikkeellisuusajattelua, jonka mukaan asiakkaiden on tärkeää ymmärtää rahan arvoa ja sitä, että rahan eteen on myös oltava valmis tekemään töitä.

8 Johtopäätökset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella, miten asunnottomuustyötä tekevät ammattilaiset pyrkivät työssään edistämään asunnottomuutta kokeneiden sosiaalista integraatiota ja sitä kautta heidän hyvinvointiaan. Haimme tähän vastauksia tarkastelemalla, millä tavoin sosiaalisen integraation ulottuvuudet ilmenivät asunnottomuustyötä tekevien keskusteluissa sekä miten asunnottomuustyötä tekevät pyrkivät edistämään sosiaalisen integraation toteutumista työssään.

Tutkimusaineistoksi valikoitui valmis aineisto Asunnottomuustyö Suomessa -työpajatallenteet 2020–2021, joka koostui kymmenen virtuaalisen työpajan litteraateista. Työpajat oli toteutettu syksyllä 2020 ja keväällä 2021. Aineisto rakentui viidestä eri teemasta ja teemat olivat samat viisi molemmilla työpajasarjoilla. Työpajoissa tutkijaryhmä alusti keskustelua ajankohtaisen teeman mukaisesti, johon osallistuivat eri asunnottomuustyötä tekevät ammattilaiset. Käytimme aineiston analyysimenetelmänä teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä. Tutkimuksessamme tämä on tarkoittanut sitä, että analyysivaiheessa alaluokat ovat muodostuneet aineistolähtöisesti, mutta pääluokat muodostuivat teoreettisista käsitteistä. Tutkielmassamme ohjaava teoria on sosiaalinen integraatio, ja pääluokat muodostuivat sen mukaisesti sosiaaliseen tukeen, yhteisön integraatioon sekä taloudelliseen integraatioon.

Tämän tutkimuksen perusteella voimme todeta, että sosiaalinen integraatio eri ulottuvuuksineen ilmenee hyvin selvästi asunnottomuustyötä tekevien keskusteluissa ja sitä pyritään edistämään arkisessa työssä monin erilaisin keinoin ja menetelmin. Sosiaalisen integraation ulottuvuudet ovat aineistossamme työntekijöiden keskusteluissa usein hieman päällekkäisiäkin sisältäen yhtymäpintoja. Tavoite kaikissa on sosiaalisen integraation mukainen, johon kuitenkin ulottuvuuksien näkökulmat tuovat omanlaisensa tulokulman.

Sosiaalinen tuki rakentuu emotionaalisesta tuesta, välineellisestä tuesta sekä tiedollisesta tuesta. Emotionaaliseen tukeen kuuluu työntekijän ja asiakkaan välinen empaattisuus ja läsnäolo kohtaamisissa, joilla pyritään viestimään yksilölle, että hän on arvokas. Työntekijän arvot sekä ihmiskäsitys vaikuttavat siihen, kuinka asiakas kohdataan.

Työskentelyotteessa pitkäjänteisyydellä, rehellisyydellä ja avoimuudella on iso merkitys. Toivon ylläpitäminen, asiakkaan valintojen kunnioittaminen sekä motivointi- ja muutostyöskentelyyn panostaminen ovat tärkeitä työskentelyssä.

Välineellinen tuki on asunnottomuustyön kontekstissa usein asumisen turvaamiseen liittyvää. Tuen muodoista välineellinen tuki on konkreettisinta sisältäen esimerkiksi palvelut sekä taloudellisen tuen. Arjen tasolla tuki voi tarkoittaa esimerkiksi asiakkaan kanssa yhdessä asiointia, asuntohakemuksen täyttämistä tai etuuksien hakemista. Tuki voi keskittyä myös asumisen taitoihin. Usein ensisijaista on perustarpeista huolehtiminen, jolloin myös esimerkiksi ruoka-apu sekä hygieniasta huolehtiminen ovat tärkeässä roolissa. Oikeanlaisten joustavien palveluiden kehittäminen on jatkuvana haasteena. Liikkuva moniammatillinen tiimi jalkautuvan työn mallina on kyennyt osaltaan vastaamaan näihin haasteisiin vieden palvelua sinne, missä ihmiset apua tarvitsevatkaan.

Tiedollinen tuki ymmärretään tukena, jossa toista ihmistä tuetaan ymmärtämään esimerkiksi haastavaa ja stressaavaa tilannettaan paremmin. Keskustelun merkitys on tässä olennaisinta, jossa emotionaalisen tuen mukaisesti niin ikään kiireettömän kohtaamisen merkitys korostuu. Työn lähtökohtana on, että asiakas ymmärtäisi oman tilanteensa ja tekisi sisäisen motivaation ohjaamana omaa hyvinvointia edistäviä ratkaisuja arjessaan. Asiakkaan elämä tapahtuu suurimmaksi osaksi kuitenkin työntekijän kanssa käytyjen vuorovaikutustilanteiden ulkopuolella. Työntekijän ja asiakkaan keskeinen työskentely koetaan tärkeänä, mutta pysyvämmän elämäntilanteen muutoksen mahdollistamiseksi asiakkaan tulisi kyetä viemään muutosta myös omaan arkeensa. Työntekijän ja asiakkaan välisen tuen lisäksi vertaistuen tai kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen voi olla hyvinkin merkityksellistä ja sillä voidaan saavuttaa sellaisia jaettujen kokemusten ja selviytymisen keinoja, joita työntekijät eivät pysty tarjoamaan.

Yhteisön integraatio sisältää yhteisön ja yhteisöllisyyden. Yhteiskunnassa vallitseva individualistinen ajattelu yksilön pärjäämisestä on yleisempää entisajan kyläyhteisöjen ja sukujen kannattelevuuden sijasta. Ihmisen perustarpeisiin liittyen on kuitenkin luonnollista, että ihminen haluaa kokea olevansa arvostettu, merkityksellinen ja kokea kuuluvansa yhteisöön. Ihmisen kohdatessa asunnottomuutta hänen verkostonsa voivat olla hyvin vähäisiä. Yhteiskunnan tulee paitsi turvata asuminen, myös edistää sosiaalista

integraatiota asumisen turvaamiseksi ja yhteiskuntaan kiinnittymiseksi takaisin. Tällöin ihminen siis harvoin pärjää yksin tilanteessaan, eikä näin kuulukaan, vaan ihmiselle tulee tarjota kaikki apu ja tuki tilanteesta selviämiseksi.

Asumispalveluyksiköiden asukkaista rakennettu yhteisö tai muut palveluiden synnyttämät yhteisöt voidaan katsoa keinotekoisesti rakennetuksi, jolloin yksilö ei valitse yhteisöään, vaan hänen tulee sopeutua siihen. Asumispalveluyksiköissä pyritään rakentamaan yhteisöä rakenteellisten tekijöiden sekä yhteisen tekemisen kautta. Rakenteelliset tekijät käsittävät esimerkiksi yhteisön rakentumisen kannalta toimivat tilat, joissa työntekijät ovat lähellä asiakkaita sekä yhteiset pelisäännöt, joita asiakkaita edellytetään noudattavan. On kuitenkin tärkeää huomioida, että yhteisten tilojen rakentaminen ja niiden olemassaolo eivät itsessään riitä yhteisöllisyyden kokemuksen rakentumiseen. Merkittävämpää on asiakkaiden kokemus keskinäisestä tuesta ja sosiaalisesta kanssakäymisestä. Tunteakseen olonsa osaksi yhteiskuntaa yksilön tulee ensin kokea olevansa osa yhteisöä, jonka osana elää ja joka hyväksyy hänet.

Yhteisön rakentamisessa naapurisuhteet ovat suuressa roolissa omassa asuinyhteisössä. Asunnottomat ovat usein joutuneet kohtaamaan elämässään leimaantumista, joten asiaan tulisi kiinnittää erityistä huomiota uudessa asuinympäristössä. Työntekijöiden rooli onkin viedä eteenpäin esimerkiksi Asunto ensin -mallin mukaista ideologiaa stigman vähentämiseksi. Yhteisöllisyyttä voidaan edistää myös naapuruston kanssa järjestetyillä yhteisillä toiminnoilla. Yhteisön luominen esimerkiksi kerrostaloympäristöön on kuitenkin haastava prosessi, jonka vuoksi asunnottomat tarvitsevat myös ulkopuolisia yhteisöjä, joihin kiinnittyä. Jos asiakkaalla on olemassa välittäviä ihmissuhteita asumisyksikön ulkopuolella, niihin on suotavaa kannustaa ja tukea.

Sosiaalisen integraation edistämiseksi asiakkaille täytyy myös mahdollistaa osallistuminen erilaisiin yhteisön tapahtumiin tai pienempiinkin arjen toimintoihin. Tällaista voi konkreettisesti olla arjessa yhteinen ajanvietto. Toimivassa yhteisöllisyydessä osallistumisen lisäksi osallistujilla on aito kokemus osallisuudesta. Käytännössä tähän on pyritty vastaamaan muun muassa antamalla asiakkaille mahdollisuus vaikuttaa toiminnan sisältöihin ja suunnitteluun. Lisäksi erilaisilla aktiivisista ja halukkaista muodostetuilla

raadeilla on tarkoituksena saada asiakkaiden ääni kuuluville koskien esimerkiksi oman asuinyhteisön mahdollisia kehittämisehdotuksia.

Yhteisöllisyys nähdään yhtenä tärkeimmistä päämääristä, mutta sen rakentuminen on jatkuva prosessi, jota ei voi saada koskaan valmiiksi. Yhteisöllisyyden saavuttaminen voidaan nähdä sen vaativampana, mitä kauemmas niin sanotuista luonnollisista ja ydinyhteisöistä siirrytään. Yhteisöllisyyden mahdollistamiseksi rakenteet ovat suuressa roolissa. Rakenteista työntekijän suhde tasa-arvoisena suhteessa asiakkaaseen on olennaista. Tämä tarkoittaa muun muassa valta-asetelmasta poistumista.

Kolmas sosiaalisen integraation ulottuvuuksista on taloudellinen integraatio. Taloudellinen integraatio tarkoittaa usein palkkatyötä, mutta meidän tutkimuksemme kontekstissa sillä tarkoitetaan myös muuta epävirallisempaa toimintaa kuten matalankynnyksen työtoimintaa. Tutkimustulosten mukaan asunnottomien kohderyhmänkin kanssa on hyödynnetty reilun keikkatyön mallia, jonka avulla pyritään kohtauttamaan oikea työntekijä ja työtehtävä. Asiakkaan ei ole tarvinnut sitoutua pidempään työsuhteeseen ja hän on saanut onnistumisen kokemuksen sekä välittömän vasteen työstään. Ideologiaa ajatuksen takana voidaan kutsua työ ensin –periaatteeksi, jonka mukaisesti ihmiselle tarjotaan työtä siinä hetkessä ja hän voi ottaa sen vastaan halutessaan ja siihen kyetessään. Ajattelumallin mukaisesti työ nähdään laajenevana kehänä, jossa lyhyet tehtävät voivat edetä esimerkiksi opinnollistettuihin työvalmennuksen muotoihin.

Pääsääntöisesti kysymys asunnottomuustyön kehyksessä on kuitenkin vapaaehtoisuuteen perustuvasta matalankynnyksen työtoiminnoista, joissa voidaan hyödyntää esimerkiksi erilaisia liikunnallisia ja taiteellisia työmenetelmiä. Toiminnan sisältö voidaan toteuttaa asumisyksikön sisällä tai se voi olla esimerkiksi kodin ulkopuolelle sijoituvaa toimintaa. Myös erilaiset vertaisryhmät voidaan nähdä tällaisena toimintana. Olennaisinta on, että toiminta pyritään järjestämään yksilöllisesti jokaisen lähtökohdat huomioiden.

Toiminta tarjoaa paikan, johon lähteä säännöllisesti rutiinia ja päivärytmiä luoden. Sen avulla pyritään rohkaisemaan myös kodin ulkopuolelle sekä tutustumaan omaan elinympäristöön. Toiminnalla pyritään lisäämään yksilön arjen hallintaa ja toimintakykyä. Lisäksi se tarjoaa vaihtoehdon tehdä toisenlaisen valinnan arjessa esimerkiksi päihteidenkäytön sijasta. Toiminnan kautta yksilölle avautuu mahdollisuus myös

tulevaisuusperspektiiviin, jolla on merkityksensä asiakkaan tavoitteita ja jatkopolkuja miettiessä.

Taloudellisen integraation näkökulmasta on olennaista ymmärtää asiakas toimijana toiminnan kohteen sijasta. Tämä mahdollistaa esimerkiksi arvostetuksi tulemisen tunteen. Asiakkaalle pyritään antamaan vastuuta omien voimavarojen mukaisesti, jolla taas on myönteisiä vaikutuksia asiakkaan itsenäiseen vastuunottamiseen muillakin elämän osaluilla. Toiminnan kautta asiakas saa mahdollisuuden onnistumisten kokemuksille, jotka puolestaan ovat tärkeitä itsetunnolle sekä tarpeellisuuden ja merkityksellisyyden tunteille.

Työtoiminta tarjoaa kohtaamispaikan ja ehkäisee osaltaan yksinäisyyttä. Lisäksi se tuo erilaisia ihmisiä eri taustoineen yhteen antaen mahdollisuuden erilaisuuden ymmärtämiselle ja vuorovaikutuksen opettelulle toisten kanssa. Työtoiminnassa on myös vahvasti yhteisöllisyyden näkökulma. Tehtävistä suoriutumiseen pyritään yhdessä, jossa työntekijät muodostavat tiimin asiakkaiden kanssa.

Työtoiminnasta asiakkaan ansaitsemalla rahallisella vastikkeella tai työtoiminnan kautta saadulla hyödykkeellä kuten ruoalla on sitouttava sekä toimintaan osallistumisen kannalta motivoiva vaikutus. Työtoiminnasta saatu vastike mahdollistaa päivittäisen toimeentulon ja tätä kautta perustarpeista huolehtimisen. Työtoiminnassa pyritään vahvistamaan myös asiakkaan sisäisen motivaation syntymistä, ettei asiakas tekisi toimintaan osallistumista ainoastaan hyödykkeen vuoksi.

Tutkimustulokset osoittavat, että asunnottomuustyötä tekevät ammattilaiset pyrkivät työssään monin eri tavoin edistämään asunnottomuutta kokeneiden sosiaalista integraatiota ja näin ollen vaikuttamaan heidän hyvinvointiinsa. Työntekijät pyrkivät tukemaan asiakkaita hyvien elinolojen ja yhteisöjen sisäisen sosiaalisen eheyden saavuttamisessa. Työntekijät kannustavat asiakkaita vaikuttamaan ja osallistumaan omaan elämäänsä sekä ympäristöönsä vaikuttaviin tekijöihin ja tarjoavat tarvittaessa tukea niiden onnistumiseen. Asunnottomuustyössä työntekijöiden pyrkimyksenä on, että asumisen pysyvyyden, yhteisöjen ja yhteisöllisyyden kokemusten sekä mielekkään toiminnan tai matalankynnyksen työtoiminnan myötä asiakkaalla on mahdollisuus toteuttaa itseään. Pyrkimyksenä on, että asiakkailla on mahdollisuus ensinäkin asettaa, mutta myös tavoittaa itselle tärkeitä päämääriä sekä kokea oma elämänsä merkitykselliseksi.

Sosiaalisen integraation ulottuvuuksista sosiaalinen tuki ja yhteisön integraatio painottuvat jokseenkin enemmän tutkimustuloksissa, joka johtuu osaksi varmasti aineistona käytettyjen työpajojen aiheista. Toisaalta tämä kertoo osaltaan siitä, että asunnottomuustyössä ihmisten haasteet ja elämäntilanne ovat niin monimutkaisia, että kaikkien asunnottomuutta kokeneiden kohdalla matalimmankaan kynnyksen työtoiminnot eivät välttämättä tule kyseeseen. Tällöin asiakkaan tilanteessa korostuu pienin askelin eteneminen muilla sosiaalisen integraation keinoilla esimerkiksi juuri yhteisön integraation ja sosiaalisen tuen keinoin.

Asunnottomuus sosiaalisen syrjäytymisen äärimmäisenä muotona on kriisitilanne yksilön elämässä, josta ihminen oletettavasti pyrkii selviytymään ja kuntoutumaan itsenäiseksi toimijaksi omassa elämässään. Selviytyäkseen ihminen tarvitsee myönteisiä kokemuksia ryhmään kuulumisesta, kiinnittymisestä yhteisöön sekä merkityksellisyyden, arvokkuuden ja arvostuksen kokemuksia. Ihmisen elämä ei ole kuitenkaan lineaarisesti kulkevaa ja tilanteet voivat vaihdella vahvasta tuen tarpeesta siihen, että yksilö voi pärjätä ajoittain kevyemmälläkin tuella. Voimmekin todeta, että tulokset ovat sovellettavissa asunnottomuustyön kontekstissa jokaisen yksilöllinen elämäntilanne ja tuen tarve huomioiden.

9 Pohdinta

Tutkimustuloksissa Asunto ensin –mallin mukainen työskentely näyttäytyi hyvin merkittävänä ja vaikuttavana työskentelyä ohjaavana tekijänä. Mallin mukaisesti ihmiselle tulee tarjota asunto sekä antaa mahdollisuus kuntoutumiseen lähtötilanteestaan riippumatta. Kokemuksemme mukaan sosiaalista integraatiota edistävät keinot eivät ole kuitenkaan kaikille asiakkaille mieluisia. Osa voi käyttää aikaansa asioihin, joiden ei katsota olevan hänen hyvinvointiaan tukevia tekijöitä. Päihteidenkäyttö on esimerkki tällaisesta toiminnasta. Ilmiönä se tulee kuitenkin olemaan aina olemassa ja olennaisempaa voi joskus ollakin haittoja vähentävä työ. Asiakas tekee kuitenkin omaa elämäänsä koskevat päätökset ja näitä valintoja tulee kunnioittaa. Jos asiakas haluaa vastaanottaa apua, olennaisempaa onkin kulkea asiakkaan rinnalla hänen valinnoistaan huolimatta.

Asiakkaiden sosiaalisen integraation edistäminen ja hyvinvoinnin tavoittelu eivät ole siis suoraviivaisia, aina eteenpäin meneviä prosesseja. Voisikin sanoa, että tutkielmamme on positiivinen kuvaus siitä, miten asiakkaiden elämäntilanteen edistäminen ja hyvinvoinnin tukeminen etenisivät parhaalla mahdollisella tavalla. Tutkielmassa on tarkasteltu aihetta työntekijöiden näkökulmasta, ja tutkimustulokset olisivat oletettavasti toisenlaisia asiakkaiden näkökulmasta tarkasteltuna. Työntekijät kuvaavat työn sisältöjä ja näkökulmia ammatillisuuteen perustuen, jossa palvelut sekä prosessit ja niiden päämäärät sekä tavoitteet ovat selkeitä ja eteenpäin meneviä. Tämä näkökulma on hyvä huomioida tutkielmaamme luettaessa.

Alkujaan Asunto ensin –mallin lähtökohtana on ollut, että asunnottomuutta kokeneille tarjotaan mahdollisuus asua hajasijoitetulla asuinalueella. Suomessa Asunto ensin –mallia on toteutettu pääsääntöisesti tarjoamalla asuntoja keskitetyistä asumisyksiköistä tai tuettuja asuntoja samasta asuntokannasta. Suomen mallia on kritisoitu, mutta sen saavuttamat tulokset on nähty vaikuttavina. On tietty marginaali ihmisiä, jotka tarvitsevat todella vahvaa tukea asumiseensa pidempiaikaisesti. Asunnottomuutta kokeneilla ihmisillä voi olla elämässä ylisukupolvista huono-osaisuutta ja heillä voi olla hyvin hauraita kokemuksia ihmissuhteista ja esimerkiksi yhteisöistä. Niin sanotut luonnolliset yhteisöt, kuten perhe, eivät ole välttämättä olleet elämässä koskaan kannatteleva tekijä.

Myöhäisemmän iän yhteisöissä on voinut olla hyväksikäyttöä ja epäluotettavuutta esimerkiksi päihteidenkäytön ja rikollisuuden värittämän elämän vuoksi. Tällöin ei voi myöskään olettaa, että palveluiden kautta luodut yhteisöt tai liittyminen yhteiskuntaan kävisivät vaivattomasti.

Arkisessa työssämme sekä aineiston tutkimustuloksissa korostuivat asiakkaan kuntoutumisen polulla nivelvaiheisiin panostamisen tärkeys. Aineistosta jäi mieleen erityisesti eräs puheenvuoro, jossa työntekijä pohti, täytyykö ihmisen olla “keskiluokkainen veronmaksaja” ennen kuin pystyy siirtymään tuetusta asumisyksiköstä itsenäiseen asumiseen. Tämä loikka voidaan joidenkin asiakkaiden kohdalla nähdä suurena, jonka vuoksi voisi olla syytä miettiä uusia asumisen muotoja esimerkiksi yhteisöllisempiä asumisratkaisuja. Tällöin asunnottomuus ei välttämättä enää uusiutuisi ja yksilö voisi kevyemmällä tuella pärjätä itsenäisesti.

Mikäli toteuttaisimme tutkimuksen uudelleen, arvioisimme tarkemmin, rajaisimmeko tutkimuksen aihetta esimerkiksi tarkastellen vain jotain sosiaalisen integraation ulottuvuutta. Tällöin syväluotaavampi tarkastelu olisi mahdollista. Rajaaminen voisi kuitenkin muotoutua oman kiinnostuksemme pohjalta. Koska emme rajanneet näkökulmaa tarkemmaksi, tutkimuksen tulososuudesta muodostui laaja kokonaisuus. Toisaalta aiheen tarkastelu nykyisestä valinnastamme käsin antaa kattavan kuvauksen ja arvioimme onnistuneemme johdonmukaisesti tulosten esiintuomisessa. Vaikka tutkielma ei anna täysin tyhjentävää lopputulosta asunnottomuuden ratkaisemiseksi, tarjoaa tutkimuksemme kuitenkin kokonaiskuvaa nimenomaan sosiaalisen integraation näkökulmasta, mikä oli tutkimuksemme tarkoitus.

Hyvinvointialueella nuorten sosiaalipalveluissa työskennellessämme emme itse ole fyysisesti lähellä asiakkaita kuten esimerkiksi asumispalveluyksiköissä työskentelevät ammattilaiset. Samalla kuitenkin teemme viranhaltijapäätöksiä, jotka vaikuttavat asiakkaidemme elämään. Kiinnostus aiheen tutkimiseen onkin lähtenyt tarpeesta ymmärtää, minkälaista tukea asunnottomuutta kokeneille tulisi tarjota kohti pysyvämpää elämäntilanteen muutosta. Tutkimustulokset antavat meille ja muille sosiaalityön ammattilaisille arvokasta tietoa siitä, miten ensinäkin kokonaisvaltaisia asunnottomuutta kokeneiden tuen tarpeet ovat ja miten tuen tarpeisiin voidaan käytännön tasolla vastata.

Lähteet

- Allardt, Erik (1976) Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Helsinki: WSOY.
- Aro, Jari (2011) Yhteisöllisyys ja sosiaalinen side. Teoksessa Kangaspunta, Seppo (toim.) Yksilöllinen yhteisöllisyys. Avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen. Tampere: Juvenes Print, 35–60.
https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/103157/Kangaspunta_Yksilollinen_yhteisollisyys.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 2.5.2024.
- Berkman, Lisa F., Glass, Thomas, Brissette, Ian, & Seeman, Teresa E. (2000) From social integration to health: Durkheim in the new millennium. *Social Science & Medicine*, 51(6), 843–857.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0277953600000654?via%3Dihub>. Viitattu 02.03.2024.
- Busch-Geertsema, Volker & Edgar, William & O’Sullivan, Eoin & Pleace, Nicholas 2010: Homelessness & Homeless Policies in Europe: Lessons from Research. A Report prepared for the European Consensus Conference on Homelessness. December 2010. FEANTSA, Brussels. https://www.feantsa.org/download/fea_020-10_en_final8900978964616628637.pdf. Viitattu 10.2.2024.
- Bützow, Auri & Yliruka, Laura (2016) Sosiaalityöntekijöiden ja kokemusasiantuntijan näkemyksiä ylisukupolvisuudesta. Teoksessa Nousiainen, Kirsi & Petrelius, Päivi & Yliruka, Laura (toim) Puheista tekoihin – Ylisukupolvisten ongelmien ehkäiseminen lastensuojelussa ja perhe- ja sosiaalipalveluissa. Työpaperi 20. Helsinki: THL, 22–30.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130733/ty%c3%b62016_20_Puheista%20tekoihin_WEB.23.6.16.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 5.5.2024.
- Björklund, Liisa & Hallamaa, Jaana (2013) Miten kannustaa ihmisiä työmarkkinoille eettisesti ja kestävästi? Teoksessa Karjalainen, V. & Keskitalo, E. (toim.) Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikkaa Suomessa, 150–172. Helsinki: THL.
- Böckerman, Heidi (2018) Sosiaalinen kuntoutus työelämäosallisuuden vahvistajana. Teoksessa Kostilainen, Harri & Nieminen, Ari (toim.) Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. Tampere: Juvenes Print Oy, 231–244.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/141721/Diak_Tyoelama_13_verkko.pdf?sequence=4&isAllowed=y. Viitattu 10.5.2024.
- Cohen, Sheldon & Underwood, Lynn G. & Gottlieb, Benjamin H. (2000) Social Relationships and Health. Teoksessa Cohen, Sheldon & Underwood, Lynn G. & Gottlieb, Benjamin H. (toim.) Social support measurement and intervention. Oxford: University press, 3–14.
- Compton, Beulah Robets & Galaway, Burt & Cournoyer, Barry (2005) Social Work Processes. Belmont Ca: Thomson Brooks/Cole.
- Durkheim, Émile (1985) Itsemurha. Suomentanut Seppo Randell. Ranskankielinen alkuperäisteos 1897. Helsinki: Tammi.
- Eskola Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Etzioni, Amitai (2000) Creating good communities and good societies. *Contemporary Sociology* 29 (1), 188–195. <https://ssrn.com/abstract=1438224>. Viitattu 9.5.2024.
- Fadjukoff, Päivi & Kainulainen, Sakari & Pirhonen, Jari & Saaranen, Terhi & Valokivi, Heli & Vauhkonen, Anneli (2022). Sosiaalinen hyvinvointi turvaa terveyttä.

- Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti, 59(3), 327–335. <https://journal.fi/sla/article/view/111453/72464> Viitattu 24.4.2024.
- Granfelt, Riitta (2013) Asumissosiaalinen työ läsnäolotyönä. Kokemuksia naisten yhteisöstä. Teoksessa Laitinen & Niskala, Asta (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino, 219–243.
- Granfelt, Riitta (2022) Asumissosiaalinen työ: asunnottomuudesta irti ja asunnosta kodiksi. Helsinki: Y-Säätiö. <https://ysaatio.fi/wp-content/uploads/2023/02/Asumissosiaalinen-tyo-Granfelt-2022.pdf>. Viitattu 10.5.2024.
- Granfelt, Riitta & Nousiainen, Kirsi & Haahtela, Riikka & Juhila, Kirsi & Raitakari, Suvi (2015) Oman oven avaajaksi – voiko asunnottomuudesta päästä eroon? Teoksessa Häkli, Jouni & Vilkkonen, Risto & Vähäkylä, Leena (toim.) Kaikki kotona? Asumisen uudet tuulet. Helsinki: Gaudeamus, 71–81.
- Grönlund, Henrietta & Hokkanen, Joni (2023) Matalan kynnyksen kohtaamispaikkojen toiminta ja korona-aikaisten rajoitusten muodostamat kynnykset. Teoksessa Hekkala, Marja & Raitakari, Suvi (toim.) Osallisuutta ja osattomuutta yhteiskunnan marginaaleissa : Muuntuvat palvelut ja hyvinvointi koronapandemiassa. Tampere: Tampere University, 74–99. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/150850/978-952-03-3018-7.pdf?sequence=2&isAllowed=y> Viitattu 24.4.2024.
- Haahtela, Riikka (2008) Asunnottomien naisten osallisuus ja identiteetit kuntoutumiseen tähtäävässä palveluketjussa. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim.): Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino, 224–252.
- Harris Taylor, Dunton Genevieve, Henwood Benjamin, Rhoades Harmony, Rice Eric & Wenzel Suzanne (2019) Los Angeles housing models and neighbourhoods' role in supportive housing residents' social integration, *Housing Studies*, 34:4, 609–635. <https://www.tandfonline.com.ezproxy.ulapland.fi/doi/pdf/10.1080/02673037.2018.1462308?needAccess=true>
- Helamaa, Anna & Pylvänen Riikka (2012) Askeleita kohti yhteisöasumista. Selvitys yhteisöasumisen muodoista ja toteuttamisesta. MONIKKO-hanke: Moninaisten yhteisöllisten asuin- ja toimintaympäristöjen kehittämispilotit. Tampereen teknillinen yliopisto. Arkkitehtuurin laitos. Asuntosuunnittelu. Julkaisu; Vuosikerta 6. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/116764/monikko_askeleita_kohti_yhteis_oasumista.pdf?sequence=2&isAllowed=y. Viitattu 2.5.2024.
- Honkasalo, Marja-Liisa (2004) ”Elämä on ahasta täällä” Otteita maailmasta joka ei pidä kiinni. Teoksessa Honkasalo, Marja-Liisa, Utriainen, Terhi & Leppo, Anna (toim.) Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä. Tampere: Vastapaino, 51–81.
- Isola, Anna-Maria & Kaartinen, Heidi & Leemann, Lars & Lääperi, Raija & Schneider, Taina & Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna (2017) Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Työpaperi 2017:33. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 30.4.2024.
- Isola, Anna-Maria & Leemann, Lars (2021) Osallisuuden kokemus on hyvinvoinnin ja terveyden tekijä. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti. Journal of Social Medicine*. 4/2021. 381–383. <https://journal.fi/sla/article/view/112402/66261>. Viitattu 9.5.2024.
- Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

- Juhila, Kirsi & Raitakari, Suvi & Ranta, Johanna (2022) Housing first: Combatting Long-Term Homelessness in Finland. Teoksessa De La Porte, Caroline & Eydal, Gudný Björk & Kauko, Jaakko & Nohrstedt, Daniel & Hart, Paul't & Tranoy, Bent Sofus (toim.) Successful Public Policy in the Nordic Countries. Cases, Lessons, Challenges. Oxford: University Press, 495–514.
https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/142330/de_la_Porte_et_al._2022_Successful_Public_Policy_in_the_Nordic_Countries.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 17.3.2023.
- Kaakinen, Juha (2013) Asunto ensin ja sitten. Teoksessa Hyväri, Susanna & Kainulainen, Sakari (toim.) Paikka asua ja elää? Näkökulmia asunnottomuuteen ja asumispalveluihin. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu Diakonia-ammattikorkeakoulu, 15–24. <https://core.ac.uk/download/pdf/161421926.pdf>. Viitattu 12.3.2023.
- Kaakinen, Juha (2017) A Home of your own. Housing First and ending homelessness in Finland. Y-Foundation. Keuruu: Otava Book Printing Ltd.
https://www.feantsaresearch.org/download/a_home_of_your_own_lowres_spreads6069661816957790483.pdf. Viitattu 11.3.2023.
- Kananoja, Aulikki & Karjalainen, Pekka (2016) Hyvinvoinnin edistäminen ja yhteisötyö sosiaalipolitiikan uusissa rakenteissa. Teoksessa Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.) Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma.
- Kangaspunta, Seppo & Aro, Jari & Saastamoinen, Mikko (2011) Epilogi: Yhteisyyden jatkumo. Teoksessa Kangaspunta, Seppo (toim.) Yksilöllinen yhteisöllisyys. Avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen. Tampere: Juvenes Print, 245–266.
https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/103157/Kangaspunta_Yksilollinen_yhteisollisyys.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 13.4.2024.
- Keyes, Corey Lee M. (1998) Social Well-Being. Social Psychology Quarterly. Vol. 61, No 2. 121–140 (20 pages). American Sociological Association.
<https://www.proquest.com/docview/212699330/fulltextPDF/441D3EFCC3724530PQ/1?accountid=11989&sourcetype=Scholarly%20Journals>
- Lampinen, Mai-Stiina & Viitanen, Elina & Konu, Anne (2013) Systemaattinen kirjallisuuskatsaus yhteisöllisyydestä työelämässä. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti. Vol 50 nro 1. <https://journal.fi/sla/article/view/8564>. Viitattu 3.5.2024.
- Lehtonen, Leena & Salonen, Jari (2008) Asunnottomuuden monet kasvot. Ympäristöministeriö. Suomen ympäristö 3/2008. Helsinki: Edita Prima Oy.
<https://core.ac.uk/download/pdf/14926976.pdf>
- Metteri, Anna (2012) Hyvinvointivaltion lupaukset ja kohtuuttomat tapaukset. Helsinki: Edita.
- Metteri, Anna & Haukka-Wacklin, Tuula (2012) Sosiaalinen tuki kuntoutuksen ytimessä. Teoksessa Karjalainen, Vappu & Vilkkumaa, Ilpo (toim.) Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. 7.lisäpainos 2004. Helsinki: Stakes.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/102986/URN_ISBN_978-952-245-782-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 10.4.2024.
- Moberg, Sakari & Savolainen, Hannu (2015) Yhteistä koulua kohti. Teoksessa Moberg, Sakari & Hautamäki, Jarkko & Kivirauma, Joel & Lahtinen, Ulla & Savolainen, Hannu & Vehmas, Simo (toim.) Erytispedagogiikan perusteet. WSOY oppimateriaalit.
<https://www.ellibslibrary.com/reader/9789524516754>. Viitattu 11.04.2024.

- Mäntyneva, Päivi & Hiilamo, Heikki (2018) Osallisuuden ja osattomuuden dynamiikka työtoiminnassa. Etnografinen tutkimus kolmella kuntouttavan työtoiminnan kentällä. *Yhteiskuntapolitiikka* vol. 84, Nr. 1. 18–28.
- Mönkkönen, Kaarina (2018) Vuorovaikutus asiakastyössä. Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla. Tallinna: Gaudeamus.
- Nousiainen, Kirsi (2016) Oma ovi yhteisössä: pitkäaikaisasunnottomien asumispolut ja asumiseen liittyvät valinnat. Teoksessa Juhila, Kirsi & Kröger, Teppo (toim.) *Siirtymät ja valinnat asumispoluilla*. Jyväskylä: Sophi, 163–191.
<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/50391/978-951-39-6664-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Viitattu 7.3.2023.
- Paz-Fuchs, Amir (2008) Welfare to work: Myth and Fact, Social Inclusion and Labour Exclusion. *Oxford Journal of Legal Studies*, Vol. 28, No. 4. 797–817.
- Pehkonen, Aini & Martikainen, Kaisa & Kinni, Riitta-Liisa & Mönkkönen, Kaarina (2019) Asiakas moniammatillisessa kohtaamisessa. Teoksessa Mönkkönen, Kaarina & Kekoni, Taru & Pehkonen, Aini (toim.) *Moniammatillinen yhteistyö. Vaikuttava vuorovaikutus sosiaali- ja terveysalalla*. Helsinki: Gaudeamus.
<https://www.ellibslibrary.com/reader/9789523455665>. Viitattu 25.04.2024.
- Pietarinen, Juhani (2002) Eettiset perusvaatimukset tutkimustyössä. Teoksessa Karjalainen, Sakari & Launis, Veikko & Pelkonen, Risto & Pietarinen, Juhani (toim.) *Tutkijan eettiset valinnat*. Tampere: Tammer-Paino, 58–69.
- Pietarinen, Juhani & Launis, Veikko (2002) Etiikan luonne ja alueet. Teoksessa Karjalainen, Sakari & Launis, Veikko & Pelkonen, Risto & Pietarinen, Juhani (toim.) (2002) *Tutkijan eettiset valinnat*. Tampere: Tammer-Paino, 42–57.
- Pitkänen, Sari & Harju, Henna & Törmä, Sinikka & Huotari, Kari & Mayer, Minna & Pyykkönen, Sinikukka (2019) Asunnottomuusohjelmien arviointi. Ohjelmista asunnottomuustyön vakiinnuttamiseen. Ympäristöministeriön julkaisuja 11/2019. Ympäristöministeriö. Helsinki.
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161686/YM_11_2019_Asunnottomuusohjelmien%20arviointi.pdf?sequence=4&isAllowed=y. Viitattu 9.3.2023.
- Pleace, Nicholas & Bretherton, Joanne (2013) *The Case for Housing First in the European Union: A Critical Evaluation of Concerns about Effectiveness*. England and the European Observatory on Homelessness Centre for Housing Policy. York: University of York. https://www.feantsa.org/download/np_and_jb2687551474794273246.pdf. Viitattu 12.3.2023.
- Pleace, Nicholas & Culhane, Dennis & Granfelt, Riitta & Knutagår, Marcus (2015) *The Finnish Homelessness Strategy An International Review*. Helsinki: Ministry of the Environment.
- Pleace, Nicholas (2016) *Housing first guide Europe*.
https://www.feantsa.org/download/hfg_full_digital1907983494259831639.pdf
 Viitattu 9.3.2023.
- Puusa, Anu & Juuti, Pauli (2020) Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Helsinki: Gaudeamus. <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789523456167/preview>. Viitattu 2.5.2024.
- Raijas, Anu (2008) *Arki keskittyy kotiin*. Teoksessa *Koti – tehtävistä uusiin ihanteisiin*. M. Lammi & P. Timonen (toim.) *Kuluttajatutkimuslaitoksen kirjoja 4*. Tampere: Juvenes Print.

- Raina, Liisa (2012) Uusi yhteisöllisyys. Kasvatusyhteisön rakentamisen ammattitaito. Tampere: Juvenes Print.
- Raivio, Helka (2018) Sosiaalinen kuntoutus voimavaraistamisena – toivon ja muutoksen näkökulma. Teoksessa Kostilainen, Harri & Nieminen, Ari (toim.) Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. Tampere: Juvenes Print, 97–117.
- Raivio, Helka & Nykänen, Nina (2014) Osallistavan työllisyyspolitiikan elementtejä - yhdenvertaisuutta vai aktiivointia? Sosiaalisten oikeuksien ja vastikkeellisuuden ristivetoa vaikeassa työmarkkina-asemassa olevien työllisyyden edistämässä. THL. Työpaperi 2014:14. Tampere: Juvenes Print.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126356/URN_ISBN_978-952-302-171-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 10.5.2024.
- Rolin, Kristiina (2002) Tieteen etiikka metodologian näkökulmasta. Teoksessa Karjalainen, Sakari & Launis, Veikko & Pelkonen, Risto & Pietarinen, Juhani (toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Tampere: Tammer-Paino, 92–104.
- Saari, Juho (2015) Huono-osaiset: elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Helsinki: Gaudeamus.
- Syrjäjä, Jenna (2022) Asumispalveluihin kuulumisen tunne asunnottomien kerronnassa. Tampere: Juvenes Print. Janus vol. 30 (2) 2022, 140–156.
- Taylor, Shelley. E. (2011) Social support: A review. Teoksessa Howard. S. Friedman (toim.) The Oxford handbook of health psychology. Oxford University Press, 189–214.
- Thulien, Naomi S. & Gastaldo, Denise & Hwang, Stephen W. & McCay, Elizabeth (2018) The elusive goal of social integration: A critical examination of the socio-economic and psychosocial consequences experienced by homeless young people who obtain housing. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/29981071/> al of social integration: A critical examination of the socio-economic and psychosocial consequences experienced by homeless young people who obtain housing. Viitattu 24.4.2024.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Valtonen, Anu & Viitanen, Meiju (2020) Ryhmäkeskustelut laadullisena tutkimusmetodina. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus.

MUUT LÄHTEET

- Asunto ensin 2.0. (2020). Asunto Ensin -ehdotus asunnottomuustyön pohjaksi 2020- luvun Suomessa. <https://ysaatio.fi/wp-content/uploads/2023/02/EHDOTUS-ASUNNOTTOMUUSTYON-POHJAKSI-2020-LUVUN-SUOMESSA.pdf>. Viitattu 14.3.2023.
- ARA: Selvitys 2/2024 Asunnottomat 2023. [https://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2023\(66463\)](https://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2023(66463)) Viitattu 8.4.2024.
- Euroopan komissio 2021.
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fi/speech_21_3125. Viitattu 17.3.2023.
- Euroopan sosiaalinen peruskirja (44/1991).

FEANTSA ETHOS -yleiseurooppalaisen asunnottomuuden muodot.

https://www.feantsa.org/download/fi_2012_ethosleaflet_v0350556302500884834.pdf. Viitattu 5.2.2024.

Kaakinen, Juha (2023) KOTIIN - Selvitysraportti tarvittavista toimenpiteistä

asunnottomuuden poistamiseksi vuoteen 2027

mennessä. <https://ym.fi/documents/1410903/40549091/Selvitysraportti+asunnottomuuden+poistamiseksi+vuoteen+2023+mennessa.pdf/45d202aa-8b0f-fb92-fe27-911cbfb5b299/Selvitysraportti+asunnottomuuden+poistamiseksi+vuoteen+2023+mennessa.pdf?t=1677828135828>. Viitattu 14.3.2023.

Karppinen, Jari (2018) Varmista asumisen turva! Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelman (AUNE) väliraportti. Ympäristöministeriö 2018.

<https://asuntoensin.fi/assets/files/2020/01/AUNE-ohjelman-loppuraportti-Karppinen-Kehitt%C3%A4misosuuskunta-Avainv%C3%A4ki.pdf>. Viitattu 7.3.2023.

Laki asunto-olojen kehittämisestä (919/1985).

Laki avustuksista erityisryhmien asunto-olojen parantamiseksi (1281/2004).

Laki sosiaalihuoltolain muuttamisesta (790/2022).

Nimi ovelsa. (2007) Kansallinen tavoite: Pitkäaikaisasunnottomuuden poistaminen

vuoteen 2015 mennessä. https://www.hel.fi/static/sote/astu/nimi_ovessa.pdf. Viitattu 14.3.2023.

Osallisuuden edistäjän opas (2023) Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen opas. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitoksen opas 2023:10.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/146717/URN_ISBN_978-952-408-088-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 30.4.2024.

Rosvall, Minna (2024) YLE-artikkeli: Juha Partanen kertoo, millaista on elää ilman asuntoa näillä pakkasilla: ”Jos pääsen ystävien luo, menen sinne”. <https://yle.fi/a/74-20067744>. Viitattu 12.2.2024.

Schneider, Taina & Kaskela, Teemu & Köntti, Irina (2019) OK-hankkeen loppuraportti.

Painotalo Copy-Set. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/145284/ok-hanke_loppuraportti.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 24.4.2024.

Suomen perustuslaki (11.6.1999/73).

Tampereen yliopisto: Asunnottomuustyö Suomessa: työpajatallenteet 2020–2021

[sähköinen tietoaisteisto]. Versio 1.0 (2022-01-24). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <https://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3564>

TSS-sopimus. Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus (6/1976).

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2019:3.

https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf. Viitattu 4.5.2024.

Universal Declaration of Human Rights. Yhdistyneiden kansakuntien (YK) ihmisoikeuksien julistus 10.12.1948. <https://www.ohchr.org/en/human-rights/universal-declaration/translations/finnish?LangID=fin>. Viitattu 17.3.2023.

Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58: Vahva ja välittävä Suomi. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165042/Paaministeri->

Petteri-Orpon-hallituksen-ohjelma-20062023.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 30.1.2024.

Valtioneuvosto, selvitys 10.2.2023. <https://valtioneuvosto.fi/-/1410903/selvitys-asunnottomuuden-poistaminen-on-mahdollista-tiiviilla-yhteistyolla>. Viitattu 30.1.2024.

Ympäristöministeriö (2011) Ympäristöministeriön raportteja 7/2011. Asunnottomuuden vähentämisen taloudelliset vaikutukset. Jyväskylän yliopisto, Tampereen teknillinen yliopisto, Kaupunkitutkimus TA Oy. Helsinki 2011. https://ysaatio.fi/wp-content/uploads/2023/02/YMra7_2011_Asunnottomuuden_vahentamisen_taloudelliset_vaikutukset.pdf. Viitattu 17.3.2023.